YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO
(kolmas jaosto)

8 päivänä heinäkuuta 2008 *

Asiassa T-53/03,

**BPB plc**, kotipaikka Slough (Yhdistynyt kuningaskunta), edustajinaan T. Sharpe, QC, ja solicitor A. Nourry,

kantajana,

vastaan

**Euroopan yhteisöjen komissio**, asiamiehenään F. Castillo de la Torre, avustajinaan J. Flynn, QC, ja barrister C. Kilroy,

vastaajana,

jossa vaaditaan [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä yritysten BPB PLC, Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, Société Lafarge SA ja Gyproc Benelux NV (asia COMP/E-1/37.152 – Kipsilevyt) osalta 27.11.2002 tehdyn komission päätöksen 2005/471/EY (EUVL 2005, L 166, s. 8) kumoamista osittain tai toissijaisesti kantajalle määrätyn sakon kumoamista tai alentamista,

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(kolmas jaosto),

toimien kokoonpanossa: presidentti M. Jaeger sekä tuomarit V. Tiili ja O. Czúcz,

kirjaaja: hallintovirkamies K. Pocheć,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 24.1.2007 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

**tuomion**

## Tosiseikat

1 BPB PLC tuottaa ja myy kipsistä valmistettuja rakennusmateriaaleja.

2 Komissio ryhtyi saamiensa tietojen perusteella 25.11.1998 yllätystarkastuksiin kahdeksassa kipsilevyalalla toimivassa yrityksessä, joihin kantaja kuului. Se jatkoi tutkimuksiaan 1.7.1999 kahdessa muussa yrityksessä.

3 Komissio osoitti sitten kyseisille eri yrityksille tietojensaantipyyntöjä 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 ([EY 81] ja [EY] 82 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) nojalla. Se lähetti kantajalle neljä tällaista pyyntöä. BPB vastasi niihin 17.3.1999, 28.10.1999, 18.5.2000 ja 6.9.2002.

4 Komissio aloitti 18.4.2001 menettelyn käsiteltävänä olevassa asiassa ja osoitti väitetiedoksiannon kantajalle ja yrityksille Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG (jäljempänä Knauf), Société Lafarge SA (jäljempänä Lafarge), Etex SA ja Gyproc Benelux NV (jäljempänä Gyproc). Kyseiset yritykset esittivät kirjalliset huomautuksensa, ja ne saivat tutustua komission tutkinta-asiakirjoihin, joista toimitettiin niille jäljennös 17.5.2001 lähetetyn CD-ROMin muodossa.

5 Kantaja vastasi väitetiedoksiantoon 8.7.2001.

6 Komissio teki 27.11.2002 [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä yritysten BPB PLC, Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, Société Lafarge SA ja Gyproc Benelux NV (asia COMP/E-1/37.152 – kipsilevyt) osalta päätöksen 2005/471/EY (EUVL 2005, L 166, s. 8; jäljempänä riidanalainen päätös).

7 Riidanalaisen päätöksen päätösosassa todetaan seuraavaa:

*”1 artikla*

BPB – –, Knauf-konserni, – – Lafarge – – ja Gyproc – – ovat rikkoneet [EY] 81 artiklan 1 kohtaa osallistumalla sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelyihin kipsilevyalalla.

Rikkomisen kesto oli seuraavanlainen:

a) BPB – –: ainakin 31 päivästä maaliskuuta 1992 25 päivään marraskuuta 1998

b) – – Knauf: ainakin 31 päivästä maaliskuuta 1992 25 päivään marraskuuta 1998

c) – – Lafarge – –: ainakin 31 päivästä elokuuta 1992 25 päivään marraskuuta 1998

d) Gyproc – –: ainakin 6 päivästä kesäkuuta 1996 25 päivään marraskuuta 1998

– –

*3 artikla*

Seuraaville yrityksille määrätään 1 artiklassa tarkoitetuista kilpailusääntöjen rikkomisista seuraavat sakot:

a) BPB – –: 138,6 miljoonaa euroa

b) – – Knauf – –: 85,8 miljoonaa euroa

c) – – Lafarge – –: 249,6 miljoonaa euroa

d) Gyproc – –: 4,32 miljoonaa euroa

– –”

8 Komissio katsoo riidanalaisessa päätöksessä, että kysymyksessä olevat yritykset ovat osallistuneet yhtenä kokonaisuutena pidettävään ja jatkettuun rikkomiseen ja harjoittaneet seuraavanlaista sopimuksiin tai yhdenmukaistettuihin menettelyihin perustuvaa toimintaa:

— BPB:n ja Knaufin edustajat tapasivat Lontoossa (Yhdistynyt kuningaskunta) vuonna 1992 ja ilmaisivat yhteisen toiveensa vakauttaa kipsilevyjen markkinat Saksassa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Ranskassa sekä Benelux-maissa

— BPB:n ja Knaufin edustajilla oli vuodesta 1992 lähtien käytössä tietojenvaihtojärjestelmiä, joihin myös Lafarge ja myöhemmin Gyproc liittyivät ja joiden avulla yritykset tiedottivat toisilleen myyntiluvuistaan Saksan, Yhdistyneen kuningaskunnan, Ranskan ja Benelux-maiden kipsilevymarkkinoilla

— BPB:n, Knaufin ja Lafargen edustajat tiedottivat toisilleen toistuvasti etukäteen Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla toteutettavista hinnankorotuksista

— BPB:n, Knaufin, Lafargen ja Gyprocin edustajat tapasivat Versailles'ssa (Ranska) vuonna 1996, Brysselissä (Belgia) vuonna 1997 ja Haagissa (Alankomaat) vuonna 1998 tavoitteenaan jakaa tai ainakin vakauttaa Saksan markkinat

— BPB:n, Knaufin, Lafargen ja Gyprocin edustajat tiedottivat toisilleen ja sopivat useaan otteeseen Saksan markkinoilla toteutettavista hinnankorotuksista vuosina 1996–1998.

9 Komissio käytti sakon määrän laskennassa asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa sovellettavissa suuntaviivoissa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) esitettyä menetelmää.

10 Määrittääkseen sakon laskentapohjan, joka määritetään rikkomisen vakavuuden perusteella, komissio katsoi aivan ensiksi, että kyseiset yritykset olivat syyllistyneet

luonteeltaan erittäin vakavaan rikkomiseen, koska kysymyksessä olevien menettelytapojen tarkoituksena oli lopettaa hintasota ja vakauttaa markkinat luottamuksellisia tietoja vaihtamalla. Komissio katsoi lisäksi, että kyseiset menettelytavat vaikuttivat markkinoihin, koska kyseiset yritykset edustivat kipsilevyjen lähes koko tarjontaa, ja kartellin eri ilmenemismuodot pantiin täytäntöön erittäin keskittyneillä ja oligopolistisilla markkinoilla. Komissio totesi asianomaisten maantieteellisten markkinoiden laajuudesta, että kartelli kohdistui Euroopan yhteisön neljään suurimpaan markkina-alueeseen eli Saksaan, Yhdistyneeseen kuningaskuntaan, Ranskaan ja Benelux-maihin.

11 Koska komissio totesi, että kyseiset yritykset olivat huomattavan erikokoisia, se kohteli niitä eri tavoin sen mukaan, kuinka suuri niiden markkinaosuus oli tuotteen myynnistä kyseisillä neljällä markkina-alueella viimeisenä täytenä rikkomisvuonna kertyneen liikevaihdon mukaan. Tällä perusteella sakon laskentapohjaksi vahvistettiin BPB:lle 80 miljoonaa euroa, Knaufille ja Lafargelle 52 miljoonaa euroa ja Gyprocille 8 miljoonaa euroa.

12 Riittävän ehkäisevän vaikutuksen turvaamiseksi yritysten koko ja varat huomioon ottaen Lafargelle määrätyn sakon laskentapohjaa korotettiin 100 prosenttia, joten sen määräksi tuli 104 miljoonaa euroa.

13 Komissio korotti tämän jälkeen rikkomisen keston huomioon ottamiseksi sakon laskentapohjaa 65 prosenttia BPB:n ja Knaufin osalta, 60 prosenttia Lafargen osalta ja 20 prosenttia Gyprocin osalta, koska se katsoi, että rikkominen oli pitkäaikaista Knaufin, Lafargen ja BPB:n osalta ja keskipitkän ajan kestävää Gyprocin osalta.

14 Mitä tulee raskauttaviin seikkoihin, BPB:lle ja Lafargelle määrättyjen sakkojen määrää korotettiin 50 prosentilla rikkomisen uusimisen vuoksi.

15 Komissio alensi tämän jälkeen Gyprocille määrättyä sakkoa 25 prosenttia lieventävien seikkojen perusteella, koska tämä oli horjuttanut kartellin vakautta ja rajoittanut siten sen vaikutuksia Saksan markkinoilla ja koska se ei ollut toiminut Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla.

16 Komissio alensi lopulta BPB:n sakkojen määrää 30 prosentilla ja Gyprocin sakkojen määrää 40 prosentilla sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon (EYVL 1996, C 207, s. 4; jäljempänä yhteistyötiedonanto) D kohdan 2 alakohdan nojalla. Lopullisina sakon määrinä vahvistettiin siis BPB:lle 138,6 miljoonaa euroa, Knaufille 85,8 miljoonaa euroa, Lafargelle 249,6 miljoonaa euroa ja Gyprocille 4,32 miljoonaa euroa.

**Menettely ja asianosaisten vaatimukset**

17 Kantaja on nostanut nyt käsiteltävänä olevan kanteen 14.2.2003 ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon toimittamallaan kannekirjelmällä.

18 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen jaostojen kokoonpanoja muutettiin uuden toimintavuoden alussa, ja esittelevä tuomari nimitettiin kolmanteen jaostoon, jolle esillä oleva asia näin ollen siirrettiin.

19 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (kolmas jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn ja pyysi työjärjestyksen 64 artiklan mukaisina prosessinjohtotoimenpiteinä asianosaisia esittämään tiettyjä asiakirjoja ja vastaamaan tiettyihin kirjallisiin kysymyksiin, joihin ne vastasivat asetetussa määräajassa.

20 Asianosaisten lausumat ja vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin suullisiin kysymyksiin kuultiin 24.1.2007 pidetyssä istunnossa.

21 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin pyysi istunnossa kantajaa täsmentämään salassapitoa koskevan pyyntönsä sisällön 7.2.2007 mennessä. Komissiolle annettiin myös määräaika mahdollisten huomautusten esittämistä varten luottamuksellisia tietoja koskevan kantajan vastauksen osalta.

22 Suullinen menettely päättyi 27.3.2007.

23 Kantaja vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— kumoaa riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklan kantajaa koskevilta osin

— toissijaisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen 3 artiklan kantajaa koskevilta osin tai ainakin alentaa asianmukaisesti komission sille riidanalaisessa päätöksessä määräämän sakon määrää

— jollei riidanalaisen päätöksen 3 artiklan kumoamisesta tai sakon määrän alentamisesta muuta johdu, määrää kantajan maksaman pääoman palauttamisesta korkoineen, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vahvistaa voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti

— velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

24 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hylkää kanteen

— velvoittaa kantajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

## Oikeudellinen arviointi

1. *Ensimmäinen kanneperuste, jonka mukaan puolustautumisoikeuksia on loukattu*

*Asianosaisten lausumat*

25 Kantaja katsoo, että komissio on loukannut puolustautumisoikeuksia ja asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatetta, kun se on perustanut päätöksensä todisteisiin, joita ei ole toimitettu kantajalle.

26 Kantaja väittää ensiksi, että komissio ei ole antanut sille oikeutta tutustua anonyymin tiedonantajan toimittamiin tietoihin. Kantajan mukaan komissio kuitenkin käytti näitä tietoja 19.11.1998 saadakseen eräältä tuomioistuimelta Yhdistyneessä kuningaskunnassa kotietsintäluvan. Kantaja katsoo myös, että kotietsintäluvan liitteenä olevasta vakuutuksesta ilmenee, että komissio piti näitä tietoja vakuuttavina. Kantaja toteaa, että komission vakuuttuneisuus monitahoisen kartellin olemassaolosta vaikutti tapaan, jolla se tulkitsi kaikkia tosiseikkoja ja todisteita.

27 Kantaja väittää toiseksi, että komission olisi pitänyt antaa sille oikeus tutustua muiden väitetiedoksiannon adressaattien vastauksiin. Sen mukaan komissio on käyttänyt riidanalaisessa päätöksessä näitä vastauksia perusteena useaan otteeseen tosiseikkojen ja selvityksen arvioinnissa.

28 Komissio katsoo, että puolustautumisoikeuksien kunnioittamista koskeva velvollisuus ei edellytä, että se paljastaa koko asiakirja-aineistonsa sisällön asianomaisille yrityksille ja tällä tavoin vaarantaa asiakirja-aineistoon mahdollisesti sisältyvät luottamukselliset

seikat. Se ei ole millään tavoin velvollinen paljastamaan väitetiedoksiannon adressaatille sellaisia tätä vastaan puhuvia asiakirjoja, joihin se ei aio vedota. Käsiteltävänä olevassa tapauksessa komissio on tehnyt päätelmänsä vain käytettävissään olevien todisteiden perusteella, jotka on kuvattu väitetiedoksiannossa ja riidanalaisessa päätöksessä.

29 Komissio kiistää, että kantajan puolustautumisoikeuksia olisi loukattu sen vuoksi, että kantaja ei voinut tutustua muiden väitetiedoksiannon adressaattien vastauksiin. Komissio toteaa, että jos se löytää väitetiedoksiannon laatimisen jälkeen uusia seikkoja, joita se aikoo käyttää ja joista yrityksillä ei ole ollut tilaisuutta lausua näkemystään, sen on lähetettävä asianomaisille yrityksille täydentävä väitetiedoksianto tai kirje, jossa se kehottaa niitä esittämään täydentävät huomautuksensa näistä uusista todisteista. Jos se ei toimi näin, se ei voi vedota näihin seikkoihin alkuperäisen väitetiedoksiannon adressaatteja vastaan.

30 Käsiteltävänä olevassa asiassa kaikki kantajan esittämät esimerkit koskevat toteamuksia, jotka sisältyvät jo väitetiedoksiantoon ja jotka on siis joko tunnustettu tai riitautettu ja joiden osalta kantaja on voinut esittää näkemyksensä. Mihinkään näistä lausumista ei sisälly uusia väitteitä tai uusia tosiseikkatietoja, joihin komissio olisi perustanut päätelmänsä.

*Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta*

31 Ensiksi on palautettava mieleen, että kilpailuasioissa oikeudella tutustua asiakirjoihin on erityisesti tarkoitus mahdollistaa se, että väitetiedoksiannon adressaatit saavat tietoonsa komission asiakirjavihkoon sisältyvän selvitysaineiston, jotta ne voisivat

asianmukaisella tavalla ilmaista tämän selvityksen perusteella näkemyksensä päätelmistä, jotka komissio on tehnyt väitetiedoksiannossaan. Oikeus tutustua asiakirjoihin kuuluu näin ollen menettelyllisiin takeisiin, joiden tarkoituksena on puolustautumisoikeuksien suojeleminen ja erityisesti sen varmistaminen, että oikeutta tulla kuulluksi voidaan tosiasiallisesti käyttää (ks. yhdistetyt asiat T-191/98 ja T-212/98–T-214/98, Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok. 2003, s. II-3275, 334 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

32 Tältä osin velvollisuus antaa tilaisuus tutustua asiakirjoihin koskee vain päätöksessä lopulta huomioon otettuja seikkoja eikä kaikkia väitteitä, jotka komissio on mahdollisesti voinut esittää hallinnollisen menettelyn jossain vaiheessa (edellä 31 kohdassa mainittu asia Atlantic Container Liner ym. v. komissio, tuomion 337 kohta). Asiakirjan voidaan katsoa sisältävän jotakin kantajaa vastaan puhuvaa näyttöä ainoastaan silloin kun komissio on käyttänyt sitä tukemaan väitettä sellaisesta kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon kyseinen kantaja on osallistunut (yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok. 2000, s. II-491, 284 kohta; ns. sementtitapaus).

33 Lisäksi kantaja ei voi vaatia vain yleisesti ja abstraktisti oikeutta saada tutustua asiakirjoihin tai tietoihin, joita ei ole toimitettu sille, täsmentämättä, millä tavoin nämä asiakirjat tai tiedot olisivat määrittäneet komission riidanalaisessa päätöksessä huomioon ottamat kantajia vastaan puhuvat seikat. Oikeuskäytännön mukaan yleisluonteisilla perusteluilla ei voida näyttää puolustautumisoikeuksien loukkaamista toteen, vaan sitä on tutkittava kuhunkin yksittäistapaukseen liittyvien erityisten olosuhteiden perusteella (edellä 31 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 353 ja 354 kohta).

34 Käsiteltävänä olevassa asiassa on kysymys anonyymin tiedonantajan toimittamista tiedoista eikä komissio ole kiistänyt, että nämä tiedot olivat osatekijänä tutkimusten

käynnistämisessä. Kuten riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, komissio ei lopulta ole kuitenkaan toistanut näitä tietoja sellaisenaan, ja esitetyt väitteet on näytetty toteen muilla todisteilla.

35 Kantaja ei ole myöskään osoittanut väitetiedoksiannossa eikä riidanalaisessa päätöksessä yhtään väitettä, joka perustuisi yksinomaan anonyymin tiedonantajan toimittamiin tietoihin, joihin se ei olisi voinut tutustua.

36 Lisäksi on niin, että vaikka komission on annettava EY 81 artiklan 1 kohdan mukaisessa menettelyssä asianomaisille yrityksille mahdollisuus tutustua kaikkiin tutkinta-aineistoon sisältyviin sekä asianomaista vastaan että sen puolesta puhuviin asiakirjoihin, tämä velvollisuus ei koske muiden yritysten liikesalaisuuksia, komission sisäisiä asiakirjoja ja muita luottamuksellisia tietoja (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok. 2004, s. I-123, 68 kohta ja edellä 31 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 335 kohta). Kuten komissio toteaa, tilanteessa, jossa tietoja on toimitettu täysin vapaaehtoisesti mutta niihin on liittynyt pyyntö tietolähteen henkilöllisyyden salaamisesta, nämä tiedot vastaanottamaan suostuvan toimielimen on noudatettava tällaista ehtoa (asia 145/83, Adams v. komissio, tuomio 7.11.1985, Kok. 1985, s. 3539, Kok. Ep. VIII, s. 341, 34 kohta). Kiellettyjen kilpailunvastaisten menettelytapojen ehkäisemisessä ja estämisessä on ratkaisevan tärkeää, että komissio pystyy takaamaan tiettyjen tietolähteidensä anonymiteetin (asia C-94/00, Roquette Frères, tuomio 22.10.2002, Kok. 2002, s. I-9011, 64 kohta).

37 Tästä seuraa, että menettely, joka on aloitettu sellaisten tietojen perusteella, joiden alkuperää ei ole paljastettu, on sääntöjenmukainen, kun siinä ei ole vaikutettu asianomaisen henkilön mahdollisuuksiin esittää näkemyksensä tosiseikkojen, tiedoksi annettujen asiakirjojen tai komission niistä tekemien päätelmien paikkansapitävyydestä ja ulottuvuudesta (asia 85/76, Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomio 13.2.1979, Kok. 1979, s. 461, Kok. Ep. IV, s. 341, 14 kohta).

38 Kun otetaan huomioon velvollisuus turvata tietojen luottamuksellisuus sekä se, että kantaja ei ole osoittanut väitetiedoksiannossa eikä riidanalaisessa päätöksessä yhtään väitettä, joka perustuisi tietoihin, joihin se ei olisi voinut tutustua, se ei voi arvostella komissiota puolustautumisoikeuksien ja asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteen loukkaamisesta sillä perusteella, että komissio ei ole antanut sen tutustua anonyymin tiedonantajan toimittamiin tietoihin.

39 Siltä osin kuin on kysymys muiden väitetiedoksiannon adressaattien vastauksista, on kiistatonta, että kantaja ei ole voinut tutustua niihin hallinnollisen menettelyn kuluessa.

40 Ensiksi siltä osin kuin kysymys on siitä, että asiakirja-aineistoon sisältyviä, väitettyjä asianomaista vastaan puhuvia seikkoja ei annettu tiedoksi, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin palauttaa mieleen, että puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen on yhteisön oikeuden perusperiaate ja sitä on noudatettava etenkin kaikissa sellaisissa, myös hallinnollisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia. Se edellyttää, että yrityksellä ja yritysten yhteenliittymillä, joita asia koskee, on hallinnollisesta menettelystä lähtien mahdollisuus esittää asianmukaisesti näkemyksensä komission esiin tuomien tosiseikkojen, väitteiden ja olosuhteiden todenperäisyydestä ja merkityksellisyydestä (edellä 37 kohdassa mainittu asia Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomion 11 kohta ja asia T-11/89, Shell v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-757, Kok. Ep. XII, s. II-49, 39 kohta).

41 Tämän jälkeen on palautettava mieleen, että jos komissio aikoo perustaa kantansa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen otteeseen tai tällaiseen vastaukseen liitettyyn asiakirjaan näyttääkseen EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamismenettelyssä toteen, että kilpailusääntöjä on rikottu, muille tässä menettelyssä mukana oleville yrityksille on annettava mahdollisuus ottaa kantaa tällaiseen todisteeseen. Tässä tilanteessa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen kyseinen ote tai tähän vastaukseen liitetty

asiakirja on todellisuudessa niitä yrityksiä vastaan puhuvaa näyttöä, joiden väitetään osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen (ks. edellä 32 kohdassa mainittu sementtitapaus, tuomion 386 kohta ja asia T-314/01, Avebe v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok. 2006, s. II-3085, 50 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

42 Asiakirjaa voidaan pitää asianosaista vastaan puhuvana asiakirjana ainoastaan, jos komissio käyttää sitä tukemassa toteamustaan yrityksen suorittamasta rikkomisesta. Jotta kyseessä oleva yritys voisi osoittaa puolustautumisoikeuksiaan loukatun, ei ole riittävää näyttää toteen, ettei se ole hallinnollisen menettelyn aikana voinut ilmaista kantaansa asiakirjasta, joka on mainittu riidanalaisen päätöksen missä tahansa kohdassa. Sen on näytettävä toteen, että komissio on käyttänyt tätä asiakirjaa riidanalaisessa päätöksessä todisteena todetakseen rikkomisen, johon yritys on komission mukaan osallistunut (yhdistetyt asiat T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP ja T-61/02 OP, Dresdner Bank ym. v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok. 2006, s. II-3567, 158 kohta).

43 Kun otetaan huomioon, että asiakirjoja, joita ei ole annettu tiedoksi asianosaisille kilpailun alaan liittyvän hallinnollisen menettelyn aikana, ei voida käyttää todisteina niitä vastaan, kyseisiä asiakirjoja ei voida hyväksyä todisteina, jos käy ilmi, että komissio on päätöksessä perustanut kantansa asiakirjoihin, jotka eivät sisälly tutkinta-aineistoon ja joita ei ole annettu tiedoksi kantajille (edellä 32 kohdassa mainittu sementtitapaus, tuomion 382 kohta).

44 Mikäli on olemassa muita asiakirjatodisteita, joista asianomaiset yritykset ovat saaneet tiedon hallinnollisen menettelyn aikana ja jotka tukevat erityisesti komission päätelmiä, tiedoksi antamatta jätetyn asianomaista vastaan puhuvan asiakirjan poistaminen todisteiden joukosta ei heikennä riidanalaisessa päätöksessä huomioon otettujen väitteiden pätevyyttä (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 72 kohta).

45 Näin ollen asianomaisen yrityksen on osoitettava, että lopputulos, johon komissio on päätöksessään päätynyt, olisi ollut erilainen, mikäli asianomaista vastaan puhuva asiakirja, jota ei ole annettu tiedoksi ja johon komissio on nojautunut todetessaan kyseisen yrityksen rikkoneen kilpailusääntöjä, olisi pitänyt poistaa todisteiden joukosta (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 73 kohta).

46 Käsiteltävänä olevassa asiassa BPB mainitsee vain riidanalaisen päätöksen 130, 232, 393 ja 524 perustelukappaleen sen osoittamiseksi, että komissio tukeutuu muiden väitetiedoksiannon adressaattien vastauksiin hyväksyäkseen sitä vastaan puhuvia todisteita.

47 Näiden esimerkkien osalta on todettava, että riidanalaisen päätöksen 524 perustelukappaleessa komissio pelkästään siteeraa Gyprocin toteamusta, joka sisältyy sen väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen ja jonka mukaan se osallistui kartelliin vaihtelevan intensiivisesti. Tätä seikkaa ei ole millään tavoin käytetty BPB:tä vastaan.

48 Riidanalaisen päätöksen 130 perustelukappale on ote Lafargen väitetiedoksiantoon antamasta vastauksesta, jonka mukaan BPB oli ollut tietojenvaihtojärjestelmän alkuunpanija. Komissio ei kuitenkaan riidanalaisen päätöksen missään kohdassa käytä tätä Lafargen toteamusta sen toteennäyttämiseksi, että BPB olisi ollut tämän järjestelmän alkuunpanija. BPB:n sakkoa ei myöskään korotettu sillä perusteella, että se olisi ollut kartellin alkuunpanija. Kuten lisäksi jäljempänä toisen kanneperusteen tutkimisen yhteydessä ilmenee, BPB on myöntänyt rikkoneensa kilpailuoikeutta osallistumalla myyntimääriä kyseisillä neljällä markkina-alueella koskevaan tietojenvaihtoon.

49 Riidanalaisen päätöksen 232 perustelukappaleen, joka koskee sitä, millä tavoin Gyproc tulkitsi väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa toimitusjohtajansa E:n muistiota ja lausumia, osalta sanamuoto on syytä toistaa tässä:

”Gyproc on lopuksi palannut E:n sinänsä selviin muistioon ja lausumiin ja todennut, että ”ns. Versailles’n sopimus oli vain yritys eikä sitä milloinkaan pantu tosiasiallisesti täytäntöön”, ja vielä, että ”osanottajien välillä – eikä etenkään Gyprocin taholla – ei ole koskaan vallinnut yhteisymmärrystä kaikista Saksan markkinoiden jakamista koskevista menettelytavoista. [Asianomaiset yritykset] eivät ole koskaan sopineet Gyprocille tulevasta täsmällisestä markkinaosuudesta – – Gyproc on siis kaatanut yrityksen saada aikaan sopimus neljän kesken.””

50 Kuten komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 233 perustelukappaleessa, Gyprocin lausumat, joiden todistusvoima on lähtökohtaisesti vähäisempi kuin E:n edellä mainitulla muistiolla ja tämän vapaaehtoisesti antamilla lausumilla, eivät kumoa käytyjen keskustelujen sisältöä ja tarkoitusta vaan korkeintaan mahdollisesti niiden tuloksen. Lisäksi on muistettava, että BPB on myöntänyt Versailles’n kokouksen olemassaolon ja sen, että kokouksen tarkoituksena oli keskustella Saksan markkinoiden tilanteesta.

51 Lisäksi on korostettava, että komissio on päätellyt ainoastaan, että kysymyksessä olevat yritykset tapasivat Versailles’ssa vuonna 1996, Brysselissä vuonna 1997 ja Haagissa vuonna 1998 jakaakseen tai ainakin vakauttaakseen Saksan markkinat, mutta se ei ole väittänyt, että ne olisivat onnistuneet tekemään sopimuksen Saksan markkinaosuuksien jakamisesta.

52 Näin ollen on niin, että vaikka ei hyväksyttäisi riidanalaisen päätöksen 232 perustelukappaleessa toistettua tapaa, jolla Gyproc tulkitsi E:n muistiota ja lausumia, tämä ei vaikuta komission kyseisessä päätöksessä esittämään arviointiin.

53 Näin ollen tulos, johon komissio päätyi riidanalaisessa päätöksessä, ei olisi ollut erilainen, vaikka BPB:n mainitsemat otteet Gyprocin ja Lafargen väitetiedoksiantoon antamista vastauksista olisi jätetty pois asiakirja-aineistosta.

54 Lopuksi riidanalaisen päätöksen 393 perustelukappaleesta ilmenee, että Gyproc hyväksyi tavan, jolla komissio kuvasi tosiseikat Saksan markkinoiden hinnankorotusten osalta. Kysymys on tosiasiallisesti seikasta, jota komissio käytti vahvistaakseen väitettään, jonka mukaan hinnankorotusten osalta Saksan markkinoilla oli ollut yhteistoimintaa, minkä BPB kiistää. Tämä seikka todisteena on siis hylättävä, ja tämän jälkeen on tutkittava BPB:n osalta, onko komissio osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, että BPB, Knauf, Lafarge ja Gyproc olivat tiedottaneet toisilleen useaan otteeseen ja sopineet hinnankorotusten soveltamisesta Saksan markkinoilla vuosien 1996 ja 1998 välisenä aikana.

55 Toiseksi kantaja ei ole kannekirjelmässä esittänyt väitteitä siltä osin, voiko väitetiedoksiannon muiden adressaattien vastauksiin sisältyä kantajan puolesta puhuvia todisteita.

56 Vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kirjalliseen kysymykseen, jossa kantajaa pyydettiin osoittamaan ne kannekirjelmän kohdat, joissa on esitetty puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskeva kanneperuste kantajan puolesta puhuvien todisteiden osalta, kantaja ainoastaan viittasi kannekirjelmänsä 75–120 kohtaan. Se ei näissä kohdissa kuitenkaan millään tavoin väitä, että muiden väitetiedoksiannon adressaattien vastaukset olisivat voineet sisältää sen puolesta puhuvia seikkoja, joita se olisi voinut käyttää puolustuksekseen. Näin ollen on hylättävä kantajan väitteet siitä, että muiden väitetiedoksiannon adressaattien vastaukset olisivat voineet sisältää sen puolesta puhuvia seikkoja.

57 Edellä esitetystä seuraa, että ensimmäinen kanneperuste on hylättävä, jollei sen seikan mahdollisesta vaikutuksesta, että Gyprocin väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen sisältyviä lausumia, jotka komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 393 perustelukappaleessa, ei otettu huomioon, muuta johdu, mikä edellyttää, että toinen kanneperuste on tutkittava siltä osin kuin siinä kiistetään toteamukset, jotka komissio on tehnyt Saksan hinnankorotuksia koskevasta tietojenvaihdosta.

58 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutkii tämän jälkeen lisäksi ja täydentävästi asiakysymyksen erottamalla kaikki muiden väitetiedoksiannon adressaattien vastauksiin sisältyvät kantajaa vastaan puhuvat seikat sen tutkimiseksi, onko komission rikkomisen olemassaolosta ja vaikutuksista tekemä arviointi osoitettu oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen myös ilman näitä riidanalaisia seikkoja.

2. *Toinen kanneperuste, jonka mukaan EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisen osalta on tehty ilmeisiä virheitä ja/tai perustelut ovat puutteelliset*

*Näyttövaatimus*

Asianosaisten lausumat

59 Kantaja katsoo, että asioissa, jotka ovat johtaneet ankaran sakon määräämiseen, todistelulta vaaditaan tasoa, joka on verrattavissa rikosoikeudenkäynnissä vaadittavaan. Kantaja toteaa tältä osin, että todistustaakka on komissiolla ja että kilpailusääntöjen

rikkominen on osoitettava oikeudellisesti riittävällä tavalla, minkä kantajan mukaan on tulkittava edellyttävän, että esitetään vakuuttavat todisteet siitä, että väitetyt rikkomiset on tehty. Se katsoo, että tällaisessa tilanteessa tavanomaisen todennäköisyyspunninnan soveltaminen ei riitä. Lisäksi on niin, että jotta noudatetaan syyttömyysolettamaa, todisteita koskeva epävarmuus, olipa se millaista hyvänsä, on luettava puolustuksen eduksi.

60 Komissio kiistää sen, että kilpailuasioissa sovellettavan todistelun taso vastaisi rikosasioissa sovellettavaa.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

61 Oikeuskäytännöstä ilmenee, että kun kysymys on kilpailusääntöjen rikkomista koskevasta oikeudenkäynnistä, komission on esitettävä selvitys niistä kilpailusääntöjen rikkomisista, jotka se on katsonut tapahtuneeksi, ja oikeudellisesti riittävä näyttö kilpailusääntöjen rikkomisen muodostavista seikoista. Tässä yhteydessä komission on esitettävä kaikki sellaiset selvitykset, joiden perusteella yrityksen voidaan katsoa osallistuneen tällaiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen ja olevan vastuussa siihen sisältyvistä eri osa-alueista (asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4125, 86 kohta).

62 Kun kyse on sopimuksista ja yhdenmukaistetuista menettelytavoista, joilla on kilpailunvastainen tarkoitus, komission velvollisuutena on muun muassa näyttää toteen, että yritys aikoi omalla toiminnallaan myötävaikuttaa kaikkien osallistujien yhteisten päämäärien tavoittelemiseen ja että yritys tiesi muiden samaan päämäärään pyrkivien yritysten suunnittelemasta tai toteuttamasta konkreettisesta käyttäytymi-

sestä tai että se saattoi kohtuullisesti ennakoida sen ja oli valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin (edellä 61 kohdassa mainittu asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 87 kohta).

63 On kuitenkin tavanomaista, että kilpailunvastaisiin menettelytapoihin ja sopimuksiin liittyvät toimenpiteet toteutetaan vaivihkaa, että kokoukset pidetään salassa ja että niihin liittyvien asiakirjojen määrä pidetään mahdollisimman vähäisenä. Tästä seuraa, että vaikka komissio löytää asiakirjoja, jotka osoittavat nimenomaisesti taloudellisten toimijoiden välisen lainvastaisen yhteydenpidon, nämä ovat normaalisti vain hajanaisia ja vähäisiä, joten usein on välttämätöntä muodostaa kuva tietyistä yksityiskohdista päättelemällä. Näin ollen useimmissa tapauksissa kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen olemassaolo on pääteltävä tietyistä yhteensattumista ja seikoista, jotka yhdessä tarkasteltuina voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 55–57 kohta).

64 Tästä oikeuskäytännöstä seuraa, että on hylättävä kantajan väite, jonka mukaan komission olisi tapauksissa, joissa se määrää ankaria sakkoja, esitettävä rikkomisen olemassaolosta näyttö, joka ei jätä järkevää epäilystä (beyond reasonable doubt).

*Lontoon kokous*

Asianosaisten lausumat

65 Kantaja katsoo, että komissio ei ole näyttänyt toteen, että Lontoon kokouksessa olisi tehty sopimus ja että sitä seurannut tietojenvaihto olisi ollut keino valvoa tätä

sopimusta. Lontoon kokous on kuitenkin komission argumentaation avaintekijä, koska muut tapahtumat liittyvät siihen, minkä lisäksi rikkominen alkoi siitä.

66 Kantaja myöntää, että tämä kokous pidettiin, mutta katsoo, että komission tulkinta tästä todisteesta menee pitemmälle kuin mitä se on tosiasiallisesti lausunut. Se toteaa, että vaikka A (tuolloin sen pääjohtaja) keskusteli Knaufin suvun serkusten kanssa kipsilevymarkkinoilla vallitsevasta voimakkaasta kilpailusta ja vaikka molemmat osapuolet tunnustivat ongelman, se kiistää ehdottomasti sopineensa Knaufin suvun serkusten kanssa ratkaisusta. Lisäksi kyseisessä kokouksessa ei ilmaistu mitään yhteistä tahtoa vakauttaa markkinat.

67 Kantaja myöntää myös, että tämä kokous saattoi olla hintasodan päättymistä kiihdyttävä tekijä. Tämä kokous ei kuitenkaan ollut tältä osin ainoa kausaalinen tekijä. Kantaja väittää, että taloudellinen tilanne kyseisillä markkinoilla oli vuonna 1992, sellainen, että hintasota olisi päättynyt joka tapauksessa. Tätä näkemystä vahvistaa sen palkkaama talouden asiantuntija, jonka lausuntoa komissio ei kuitenkaan ottanut huomioon riidanalaisessa päätöksessä.

68 Kantaja katsoo, että se, että kilpailu kyseisillä markkinoilla jatkui, kumoaa komission Lontoon kokouksesta tekemän tulkinnan. Komission riidanalaisen päätöksen 212 ja 395 perustelukappaleessa esittämiä väittämiä eivät tue mitkään todisteet. Kantaja korostaa tältä osin, että komissio päätti olla ottamatta huomioon useita hintojen volatiliteettia osoittavia esimerkkejä, jotka kantaja oli esittänyt sille väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa. Kantaja kiistää myös komission markkinaosuuksien vakautta koskevat väitteet. Se toteaa, että riidanalaisen päätöksen liitteessä olevat komission omat taulukot osoittavat päinvastaista. Se toteaa myös, että komission väitteillä ei ole todistusvoimaa, koska komissio ei riidanalaisessa päätöksessä millään

tavoin täsmennä, mitkä olivat kysymyksessä olevien yritysten markkinaosuudet ennen vuotta 1992, ja että näin ollen markkinaosuuksien vertailu on mahdotonta.

69 Komission toteamuksesta, jonka mukaan rikkomisen todellisten vaikutusten huomioon ottaminen on tarpeetonta, kantaja katsoo, että kun komissio pelkästään toteaa sopimuksen olemassaolon minkään todisteiden tätä tukematta, on otettava huomioon näyttö, joka perustuu tapahtumien kulkuun markkinoilla. Kantaja katsoo, että jos nämä todisteet osoittavat siihen suuntaan, että mitään kilpailun vastaista sopimusta ei ole, eikä komissio esitä mitään vastakkaisia todisteita, on katsottava, että mitään sopimusta ei ole tehty. Kantaja korostaa, että kysymys ei ole pelkästään siitä, onko sopimus pantu täytäntöön, vaan myös siitä, onko komissio näyttänyt toteen väitetyn sopimuksen olemassaolon.

70 Komissio huomauttaa, että kantajan väite siitä, että mitään sopimusta ei ollut, perustuu siihen virheelliseen ajatukseen, että sopimuksen on oltava rajallinen, yksityiskohtainen ja oikeudellisesti sitova. Se lisää, että EY 81 artiklan tarkoituksena on saada siinä määrättyjen kieltojen piiriin sellainen yritysten välisen yhteistoiminnan muoto, jolla tietoisesti korvataan kilpailun riskit yritysten välisellä käytännön yhteistyöllä ilman, että asiasta olisi tehty varsinaista sopimusta. Todellisen suunnitelman laatimista ei siis edellytetä. Komissio korostaa, että vaikka Lontoon kokouksessa vuonna 1992 käytyjä keskusteluja ei voida pitää sopimuksena, niitä voidaan pitää yhdenmukaistettuna menettelytapana, joka merkitsee yhtä vakavaa kilpailusääntöjen rikkomista.

71 Komissio katsoo, että Lontoon kokous ja siellä tehty sopimus ovat ensimmäinen käytännön ilmenemismuoto monitahoisesta ja jatketusta rikkomisesta, johon riidanalainen päätös perustuu. Se katsoo, että kun otetaan huomioon riidanalaisen päätöksen 56–69 perustelukappaleessa esitetyt toteamukset ja erityisesti se, että tietojenvaihto

alkoi Lontoon kokouksessa tai vähän sen jälkeen, tämä päätelmä on täysin perusteltu. Se lisää, että ei ole tarpeen näyttää toteen, että kaikki rikkomisen osatekijät täyttyivät tai että ne oli suunniteltu alustavassa vaiheessa, jotta voitaisiin osoittaa, että tämä sopimus kuului yhden monitahoisen ja jatketun rikkomisen yhteyteen.

72 Komissio toteaa siitä BPB:n väitteestä, jonka mukaan komissio ei ole ottanut huomioon talouteen liittyviä todisteita, että se yksinkertaisesti selitti riidanalaisen päätöksen 396–402 kohdassa, että kun otetaan huomioon käsiteltävänä olevan asian olosuhteet, BPB:n ja muiden asianomaisten yritysten pyrkimys osoittaa taloudellisten analyysien avulla, että kilpailutilanne kipsilevyjen markkinoilla vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana sulki kokonaan pois rajoittavan sopimuksen mahdollisuuden, on turha. Komissio toteaa, että se ei käytä perustana pelkkää yhdenmukaista käyttäytymistä eikä käytä talouteen liittyviä todisteita osoittaakseen, että EY 81 artiklan 1 kohtaa on rikottu. Sen päätelmät perustuvat sellaisiin välittömiin todisteisiin kilpailunvastaisesta sopimuksesta, joille taloudelliset analyysit eivät tarjoa mitään tyydyttävää selitystä. Kun komissio viittaa riidanalaisessa päätöksessä kyseisten markkinoiden parempaan vakauteen tai hinnankorotuksiin (kuten 289 ja 539 perustelukappaleessa), se tekee näin kuvatakseen kilpailunvastaisen toiminnan vaikutuksia, eikä osoittaakseen niiden olemassaoloa. Komissio lisää, että sopimuksen olemassaolo voidaan osoittaa, vaikka kaikkia kilpailun muotoja kipsilevyjen markkinoilla ei olisi poistettu kokonaan. Kun lisäksi komissio on osoittanut rikkomisen, jolla on kilpailunvastainen tarkoitus, vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on tarpeetonta ottaa huomioon rikkomisen todelliset vaikutukset.

73 Komissio toteaa kantajan väitteestä, jonka mukaan voimakas kilpailu tai hintasota olisi väistämättä päättynyt taloudellisista syistä, että sillä ei ole merkitystä sen selvittämiseksi, minkä vuoksi ja millä tavoin hintasota tosiasiallisesti päättyi, eikä erityisesti sen osoittamiseksi, alkoiko tämä kehitys tiettyjen toimijoiden kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä vai ei. Se katsoo, että kun se oli osoittanut, että kartelliin osallistuneiden tavoite oli lopettaa hintasota ja vakauttaa markkinaosuudet ja siis rajoittaa kilpailua ainakin Saksan, Ranskan, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Beneluxin kipsilevyjen

markkinoilla, sen oli täysin mahdollista päätellä – kuten se on riidanalaisen päätöksen 72, 196, 212, 289 ja 395 perustelukappaleessa tehnytkin, että tämä tavoite oli laajalti saavutettu. Komissio toteaa tältä osin, että markkinoiden epävakaus ennen vuotta 1992 kuvattiin väitetiedoksiannon 28 kohdassa eikä sitä ole missään vaiheessa kiistetty. Lisäksi kuten riidanalaisen päätöksen 212 ja 395 perustelukappaleesta selvästi ilmenee, komissio katsoi, että hinnoilla oli taipumus nousta tai ainakin tulla vakaiksi Yhdistyneen kuningaskunnan ja Saksan markkinoilla, mikä on vastakohtana ennen vuotta 1992 vallinneelle tilanteelle.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

74 BPB myöntää, että Lontoon kokous pidettiin ja että A sekä Knaufin suvun serkukset esittivät kukin mielipiteenään, että koko teollisuudenalan edun mukaista olisi lopettaa tuhoisa hintasota. Se myöntää myös, että yritykset alkoivat tässä kokouksessa tai viimeistään vuonna 1992 vaihtaa tietoja kokonaismyyntimääristä kaikilla suurimmilla markkinoilla.

75 BPB kiistää kuitenkin, että tässä kokouksessa olisi tehty sopimus, jolla nimenomaisesti olisi pyritty vakauttamaan Euroopan markkinat ja jonka tarkoitus oli kestää kuusi vuotta.

76 Näin ollen on tutkittava, oliko Lontoon kokouksella kilpailunvastainen tarkoitus.

77 Tältä osin riidanalaisen päätöksen 55 perustelukappaleesta ilmenee, että BPB ilmaisi tietopyyntöön antamassaan toisessa vastauksessa, että tässä kokouksessa sen ja Knaufin edustajat päätyivät sopimaan siitä, että oli ”sen etujen, Knaufin etujen ja koko teollisuudenalan (ja lopulta myös kuluttajien) etujen mukaista, että tuhoisa hintasota lopetetaan ja että tuottajat yrittävät kilpailla elinkelpoisemmilla taloudellisilla tasoilla”.

78 BPB totesi myöhemmin, että sen käyttämää sanaa yhteisymmärrys (understanding) on tulkittava vain sen kaikkein yleisimmässä merkityksessä, toisin sanoen yhteiseksi mielipiteeksi.

79 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on niin, että jotta kyseessä on EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu sopimus, riittää, että kyseessä olevat yritykset ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa käyttäytyä markkinoilla tietyllä tavalla (asia T-9/99, HFB ym. v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1487, 199 kohta; asia T-61/99, Adriatica di Navigazione v. komissio, tuomio 11.12.2003, Kok. 2003, s. II-5349, 88 kohta ja yhdistetyt asiat T-49/02–T-51/02, Brasserie nationale ym. v. komissio, tuomio 27.7.2005, Kok. 2005, s. II-3033, 118 kohta). Kyseisen yhteisymmärryksen ilmaisumuodon osalta riittää, että sopimusehdoissa ilmaistaan sopimuspuolten tahto toimia markkinoilla sopimuksen määräysten mukaisesti (asia T-56/02, Bayerische Hypo- und Vereinsbank v. komissio, tuomio 14.10.2004, Kok. 2004, s. II-3495, 60 kohta).

80 Tästä seuraa, että jotta kyseessä olisi EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu sopimus, riittää, että yksipuolinen toimenpide tai menettely on ilmaisu vähintään kahden sopimuspuolen yhteisestä tahdosta eikä merkitystä sellaisenaan ole sillä, missä muodossa tämä tahdonilmaisu on annettu (asia C-74/04 P, komissio v. Volkswagen, tuomio 13.7.2006, Kok. 2006, s. I-6585, 37 kohta).

81 Oikeuskäytännössä käytetyt yhteistoiminnan, lähentymisen ja yhteistyön kriteerit eivät edellytä todellisen ”suunnitelman” laatimista, vaan niitä on tulkittava perustamissopimuksen kilpailua koskeviin sääntöihin kuuluvan sellaisen ajatuksen valossa, jonka mukaan jokaisen taloudellisen toimijan on määriteltävä itsenäisesti se toimintatapa, jota se aikoo noudattaa yhteismarkkinoilla. Vaikka pitää paikkansa, että tämä itsenäisyyden edellytys ei sulje pois taloudellisten toimijoiden oikeutta sopeutua älykkäästi kilpailijoidensa todettuun tai niiltä odotettuun käyttäytymiseen, sen vastaista on kuitenkin ehdottomasti se, että tällaiset yritykset olisivat keskenään minkäänlaisessa suorassa tai epäsuorassa yhteydessä, minkä tarkoituksena on joko vaikuttaa jonkin tosiasiallisen tai mahdollisen kilpailijan markkinakäyttäytymiseen tai paljastaa tällaiselle kilpailijalle se, kuinka yritys itse on päättänyt tai kuinka se aikoo itse käyttäytyä markkinoilla (yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975, Kok. 1975, s. 1663, 173 ja 174 kohta ja edellä 79 kohdassa mainittu asia Adriatica di Navigazione v. komissio, tuomion 89 kohta).

82 Tällainen tilanne on kyseessä, kun useiden yritysten kesken on olemassa herrasmiessopimus, joka on tällaisen yhteisen tahdon täsmällinen ilmaus ja joka koskee kilpailun rajoittamista. Näin ollen on tarpeetonta tutkia, ovatko nämä yritykset katsoneet olleensa – oikeudellisesti, tosiasiallisesti tai moraalisesti – velvollisia toimimaan sovitulla tavalla (edellä 79 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 200 kohta).

83 Siltä osin kuin erityisesti on kyse kilpailunvastaisista sopimuksista, jotka ovat kilpailevien yritysten kokousten aiheena, yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu rikkominen on kysymyksessä, kun kokousten tarkoituksena on rajoittaa, estää tai vääristää kilpailua ja kun niissä näin pyritään keinotekoisesti järjestämään markkinoiden toimintaa (yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok. 2002, s. I-8375, 508 ja 509 kohta).

84 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että BPB:n esittämä selitys Lontoon kokouksen tarkoituksesta täyttää edellä mainitussa oikeuskäytännössä asetetut

kriteerit. BPB:n lausumat ovat riittävä osoitus siitä, että sekä Knauf että se itse ovat ilmaisseet tahtonsa hintasodan lopettamiseen ja näin kilpailun rajoittamiseen.

85 Lisäksi on muistettava, että jos yritys osallistuu vaikka vain passiivisestikin kilpailun rajoittamiseen tähtääviin yritysten välisiin kokouksiin eikä esitä julkisesti eriävää kantaansa kokouksessa sovitusta vaan saattaa muut kokoukseen osallistujat siihen käsitykseen, että se aikoo toimia kokouksen tulosten mukaisesti, voidaan pitää toteen näytettynä, että yritys osallistuu näiden kokousten seurauksena syntyvään kartelliin (edellä 79 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 137 kohta).

86 Sitä, että Lontoon kokouksella oli kilpailunvastainen tarkoitus, vahvistaa lisäksi yritysten tämän kokouksen jälkeen suorittama tietojenvaihto. Kuten riidanalaisen päätöksen 58 perustelukappaleesta ilmenee, BPB totesi toiseen tietopyyntöön antamassaan vastauksessa seuraavaa:

”[A ja Knaufin suvun serkukset] sopivat tässä kokouksessa vuoden 1991 myyntimääriä koskevia lukuja koskevien tietojen vaihtamisesta, jotta heillä olisi luotettava perusta tulevaisuudessa sen varmistamiseksi, että tämä yhteisymmärrys [alun perin englanniksi ”understanding”] on pantu täytäntöön (yksinkertaisesti tarkemman kuvan antamiseksi vastavuoroisesti markkinoiden kokonaiskoosta ja näin kunkin omasta markkinaosuudesta). Tämä oli tarpeen, koska ei ollut olemassa luotettavia teollisuuden tilastoja.”

87 BPB:n väitteet, joiden mukaan kyse oli korkeintaan pelkästä yrityksestä sopimukseen pääsemiseksi, eivät voi menestyä. Se, että BPB ja Knauf ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa lopettaa hintasota ja vakauttaa kyseiset markkinat merkitsee EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua sopimusta.

88 Kuten lisäksi edellä 86 kohdassa esitetty lainaus osoittaa, BPB ja Knauf ovat toteuttaneet suunnitelmansa, kun ne ovat panneet sopimuksen täytäntöön vaihtamalla tietoja myyntimääristä kyseisillä neljällä markkina-alueella. Vaikka nämä yritykset katsoisivatkin, että ne eivät ole tehneet sopimusta hintasodan lopettamisesta ja kyseisten markkinoiden vakauttamisesta, niiden ei olisi tarvinnut valvoa markkinoita vaihtamalla myyntimääriä koskevia tietoja.

89 Tätä päätelmää eivät horjuta kantajan väitteet, joiden mukaan komissio ei ole näyttänyt toteen, että olisi vallinnut hintojen tai markkinaosuuksien vakaus.

90 Tältä osin on riittävää palauttaa mieleen, että EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamiseksi riittää, että sopimuksen tarkoituksena on rajoittaa, estää tai vääristää kilpailua, eikä sopimuksen todellisilla vaikutuksilla ole tällöin merkitystä. Niinpä silloin, kun keskenään kilpailevien yritysten kokouksissa tehdään sopimuksia, tätä määräystä rikotaan, kun näillä kokouksilla on tällainen tarkoitus ja kun niissä siten pyritään keinotekoisesti järjestämään markkinoiden toimintaa. Tällöin tietyn yrityksen voidaan pätevästi katsoa olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, kun kyseinen yritys on osallistunut näihin kokouksiin tietoisena niiden tarkoituksesta, vaikka yritys ei tämän jälkeen olisikaan pannut toimeen tiettyä näissä kokouksissa sovittua toimenpidettä. Sillä, kuinka säännöllisesti yritys on osallistunut kokouksiin ja kuinka täysimääräisesti se on pannut toimeen sovitut toimenpiteet, ei ole vaikutusta sen vastuun syntymiseen vaan vastuun laajuuteen ja näin ollen seuraamusten tasoon (yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok. 2005, s. I-5425, 145 kohta). Yritykset, jotka tekevät sopimuksen, jonka tarkoituksena on kilpailun rajoittaminen, eivät lähtökohtaisesti voi välttyä EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamiselta väittämällä, että niiden sopimuksella ei ole tuntuvaa vaikutusta kilpailuun.

91 Lisäksi BPB:n väite, jonka mukaan Lontoon kokouksella ei ollut vaikutuksia, kumoutuu sen väitetiedoksiantoon antamalla vastauksella, jossa se totesi, että hinnoissa tapahtui käännekohta vuonna 1992. BPB myöntää myös, että Lontoon kokous on voinut olla

hintasodan päättymistä kiihdyttävä tekijä. Se katsoo kuitenkin, että kannekirjelmässä esitetyt kaupalliset ja taloudelliset syyt osoittavat, että kokous ei ollut ainoa kausaalinen tekijä.

92 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että se, että kantaja on myöntänyt Lontoon kokouksen olleen hintasodan päättymistä kiihdyttävä tekijä, tukee tulkintaa, jonka mukaan Lontoon kokouksen tarkoitus oli kilpailunvastainen. Vaikka oletettaisiinkin, että hintasodan päättymiselle oli myös muita taloudellisia syitä, tämä ei aseta kyseenalaiseksi Lontoon kokouksen kilpailuvastaista tarkoitusta, joka oli hintojen korottaminen ja asianomaisten yritysten välisen kilpailun voimakkuuden vähentäminen.

93 Lopuksi on otettava huomioon, että kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa todennut, että se ei vastusta sitä, että komissio katsoo mainitun kokouksen olleen EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista. Se on myös ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa myöntänyt, että Lontoon kokous merkitsi EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista.

94 Tästä seuraa, että komissio on perustellusti katsonut, että BPB ja Knauf ilmaisivat Lontoon kokouksessa yhteisen tahtonsa lopettaa hintasota ja vakauttaa kyseiset markkinat. Käsiteltävänä olevaa väitettä ei siis voida hyväksyä.

*Tietojenvaihto Saksan, Ranskan, Beneluxin ja Yhdistyneen kuningaskunnan myyntimääristä*

Asianosaisten lausumat

95 Kantaja myöntää, että A ja Knaufin suvun serkukset sopivat joko Lontoon kokouksessa tai hieman myöhemmin samana vuonna vuoden 1991 myyntimääriään koskevien kokonaisvaltaisten tietojen vaihdosta. Kantaja korostaa kuitenkin, että A oli todennut, että näin oli tehty sen vuoksi, että hän voisi arvioida, vallitsiko kyseisellä teollisuudenalalla uusi ilmapiiri, koska tiedot antoivat hänelle tarkemman kuvan markkinoiden laajuudesta ja näin ollen kantajan markkinaosuudesta. Kantaja myöntää myös, että tietojenvaihto on voinut myötävaikuttaa hintasodan lopettamiseen. Se kiistää kuitenkin, että D:n, joka oli Gyprocin hallintoneuvoston jäsen ja BPB:n pääjohtaja 1994–1999, päätöksestä vuodesta 1993 lukien suoritettu tietojenvaihto olisi liittynyt kahteen ensimmäiseen vuosittaiseen tietojenvaihtoon. Kantaja kiistää myös, että tämä tietojenvaihto olisi ollut tuottajien välisen sopimuksen täytäntöönpanon valvontamenetelmä. Se toteaa tältä osin, että komissio ei ole esittänyt mitään näyttöä kartellin täytäntöönpanon johtoa ja valvontaa koskevan rakenteen olemassaolosta. Se myöntää, että asiakkaat olivat ilmoittaneet sille, että sen kilpailijat käyttivät sen omia hintoja alhaisempia hintoja, ja ettei se ollut odottanut kuukausia saadakseen tietojenvaihdon kautta tietoja markkinaosuuksien kehityksestä.

96 Kantaja korostaa, että komissio jättää huomiotta sen näyttöä koskevan seikan, joka on tosiasiallisesti vaihdettujen tietojen luonne. Kantaja toteaa tältä osin, että tietojenvaihto tapahtui aluksi vuosittain, sitten puolivuosittain, mutta ei koskaan useammin kuin neljä kertaa vuodessa. Tiedot olivat luonteeltaan lisäksi hyvin yleisiä siten, että niissä ilmoitettiin kaikkien kyseisenä ajanjaksona myytyjen kipsilevytuotteiden kokonaispinta-ala neliömetreinä niiden paksuudesta, koosta ja tarkasta määrittelystä riippumatta yhdellä ainoalla luvulla ilmaistuna. Se huomauttaa myös, että tuotteiden hinnat vaihtelivat huomattavasti. Lisäksi tiedot koskivat kansallisia markkinoita ja Beneluxin

tapauksessa jopa ylittivät kansalliset puitteet. Tietoja ei myöskään vaihdettu säännöllisin väliajoin. Kantaja katsoo näistä syistä, että tietojenvaihto ei voinut muodostaa markkinoiden tarkkaa valvontamekanismia.

97 Kantaja katsoo, että komission väitettä horjuttaa myös se, että markkinaosuudet kehittyivät huomattavasti kyseisenä ajanjaksona. Se täsmentää lisäksi, että hinnanalennuksia oli toteutettu. Komissio ei myöskään ole esittänyt mitään näyttöä systemaattisesta pyrkimyksestä mukauttaa markkinaosuuksia tai hintoja. Kantaja katsoo, että kaikki nämä seikat muodostavat vankan näytön siitä, että käsiteltävänä olevassa asiassa ei ollut minkäänlaista kartellia.

98 Komissio korostaa, että kantaja ei kiistä tietojenvaihtoa, vaan sen tarkoituksen. Käsityksensä mukaan komissio on vastannut yksityiskohtaisesti näihin väitteisiin riidanalaisen päätöksen 104–170 kohdassa.

99 Komissio katsoo, että väite, joka koskee johdon ja valvonnan rakenteiden puuttumista, on merkityksetön. Oikeuskäytännöstä ilmenee, ettei se, että mitään toimenpiteitä ei ole toteutettu yritysten estämiseksi liittymästä näihin sopimuksiin, merkitse, että rikkomista ei ole tapahtunut. Todisteiden puute voi olla vain osoituksena siitä, että mitkään kostotoimenpiteet eivät ole tarpeen.

100 Komissio toistaa, että se ei ole milloinkaan väittänyt, että kartellissa suljetaan pois kaikki kilpailun muodot tai että olisi ollut olemassa määrätyt kiintiöt tai markkinao-

suudet. Kartellin tuloksena oli koko markkinoiden huomattava tasapainottuminen ja vakauttaminen eikä välttämättä tiettyjen markkinaosuuksien jaon jäädyttäminen.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

101 On huomattava, että kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa todennut, että se ei vastustanut sitä, että komissio katsoi kyseisen tietojenvaihdon EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomiseksi. Se on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa myös myöntänyt, että tietojenvaihto Saksan, Ranskan, Beneluxin ja Yhdistyneen kuningaskunnan myyntimääristä muodosti EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisen. Kantaja riitauttaa kuitenkin tietyt arvioinnit, joihin komissio on päätynyt riidanalaisessa päätöksessä.

102 BPB myöntää, että joko Lontoon kokouksessa tai hieman myöhemmin samana vuonna A ja Knaufin suvun serkukset sopivat vuoden 1991 myyntimääriään koskevien kokonaisvaltaisten tietojen vaihdosta. A oli todennut, että näin oli tehty sen vuoksi, että hän voisi arvioida, vallitsiko kyseisellä teollisuudenalalla ”uusi ilmapiiri”, koska tiedot antoivat hänelle tarkemman kuvan markkinoiden laajuudesta ja näin ollen BPB:n markkinaosuudesta.

103 Kantaja on myös myöntänyt, että A: vuosina 1992 ja 1993 suorittama vuosien 1991 ja 1992 tietoja koskeva tietojenvaihto saattoi myötävaikuttaa hintasodan lopettamiseen. BPB kuitenkin kiistää, että tämä tietojenvaihto olisi ollut valvontamekanismi, joka olisi otettu käyttöön laajempia kilpailunvastaisia tarkoituksia varten.

104 BPB myöntää myös, että myyntimääriä kysymyksessä olevilla neljällä markkina-alueella koskevasta tietojenvaihdosta tuli puolivuosittaista vuodesta 1993 alkaen ja neljä kertaa vuodessa tapahtuvaa vuodesta 1995 alkaen. Se väittää kuitenkin, että D:n järjestämä tietojenvaihto ei liittynyt A:n järjestämiin kahteen ensimmäiseen vuosittaiseen tietojenvaihtoon.

105 Koska kantaja on myöntänyt kysymyksessä olevan tietojenvaihdon tapahtuneen, se pyrkii väitteillään asettamaan kyseenalaiseksi vain tavan, jolla komissio on oikeudellisesti arvioinut riidattomia tosiseikkoja.

106 Tietojenvaihtosopimuksia koskevan oikeuskäytännön mukaan tällaiset sopimukset ovat kilpailusääntöjen vastaisia, jos ne vähentävät kyseessä olevien markkinoiden toimintaan liittyvää epävarmuutta tai poistavat tämän epävarmuuden kokonaan ja tämän seurauksena rajoittavat yritysten välistä kilpailua (asia C-238/05, ASNEF-EQUIFAX ja Administración del Estado, tuomio 23.11.2006, Kok. 2006, s. I-11125, 51 kohta).

107 Perustamissopimuksen kilpailumääräyksille nimittäin on ominaista, että kunkin taloudellisen toimijan on määriteltävä itsenäisesti se toimintatapa, jota se aikoo noudattaa yhteismarkkinoilla. Näin ollen kyseisen oikeuskäytännön mukaan tällainen itsenäisyyden vaatimus on esteenä kaikelle sellaiselle taloudellisten toimijoiden väliselle suoralle tai välilliselle yhteydenpidolle, joka voi joko vaikuttaa jonkin tosiasiallisen tai mahdollisen kilpailijan markkinakäyttäytymiseen tai paljastaa tällaiselle kilpailijalle sen, kuinka on itse päätetty käyttäytyä tai aiotaan käyttäytyä markkinoilla, kun yhteydenpidon tarkoituksena on päästä kilpailuolosuhteisiin, jotka eivät vastaa normaalia markkinatilannetta, tai kun yhteydenpidolla on tällainen vaikutus, kun otetaan huomioon tarjottujen tuotteiden tai palveluiden luonne, yritysten merkittävyys ja lukumäärä sekä kyseisten markkinoiden laajuus (edellä 106 kohdassa mainittu asia ASNEF-EQUIFAX ja Administración del Estado, tuomion 52 kohta).

108 Tällaisen tietojenvaihdon laillisuuden osalta oikeuskäytännöstä ilmenee, että todella kilpailluilla markkinoilla se seikka, että yritys ottaa huomioon markkinoiden toiminnasta tietojenvaihtojärjestelmän ansiosta käytettävissään olevat tiedot muuttaakseen markkinakäyttäytymistään, ei ole tarjonnan hajautuneisuuden tähden omiaan vähentämään tai poistamaan muiden yritysten epävarmuutta niiden kilpailijoiden käyttäytymisen ennakoitavuuden suhteen. Voimakkaasti keskittyneillä oligopolistisilla markkinoilla markkinatietojen vaihto antaa kuitenkin yrityksille mahdollisuuden saada tietoonsa kilpailijoidensa markkina-asemat ja markkinastrategiat sekä siten on omiaan tuntuvasti vääristämään vielä jäljellä olevaa kilpailua taloudellisten toimijoiden kesken (asia C-7/95 P, Deere v. komissio, tuomio 28.5.1998, Kok. 1998, s. I-3111, 88 ja 90 kohta).

109 On syytä olettaa, elleivät asianomaiset toimijat esitä niille kuuluvan näyttövelvollisuuden mukaisesti vastakkaista näyttöä, että yhteistoimintaan osallistuvat ja edelleen markkinoilla toimivat yritykset ottavat markkinakäyttäytymisessään huomioon kilpailijoidensa kanssa vaihdetut tiedot. Näin on etenkin siinä tapauksessa, että yhteistoiminta jatkuu pitkän ajanjakson kuluessa säännöllisenä (edellä 79 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 216 kohta).

110 Käsiteltävänä olevassa asiassa kipsilevyjen markkinat olivat oligopolistiset, mitä kantajakaan ei ole kiistänyt. On siis tutkittava markkinoiden tämä ominaispiirre ottaen huomioon, onko tietojenvaihto ollut omiaan vähentämään tai poistamaan asianomaisten yritysten epävarmuutta kyseisten markkinoiden toiminnan suhteen ja rajoittanut näin kilpailua näillä markkinoilla.

111 Kantaja katsoo, että tietojenvaihto, sellaisena kuin se oli järjestetty, saattoi edesauttaa vain yhden tavoitteen toteuttamista, toisin sanoen markkinaehtoja koskevien yrityskohtaisten arvioiden ja erityisesti markkinoiden volyymin toteamista päällisin puolin.

112 Tällainen selitys ei ole vakuuttava. D:n 9.7.2001 antamaan lausumaan sisältyvästä tietojenvaihdon perusteltavuutta koskevasta selityksestä ilmenee, että tiedot tosin olivat hyödyllisiä markkinoiden koon selvittämiseksi mutta niiden avulla voitiin myös määrittää markkinoiden kehittyminen ja kilpailijoiden markkinaosuudet siten, että ”ei toimittu täysin pimeydessä”.

113 Samoista syistä ei voida hyväksyä kantajan väitettä, jonka mukaan markkinat olivat avoimet ja tiedot voitiin saada markkinoilta.

114 Tätä toteamusta tukee BPB:n toiseen tietopyyntöön 28.10.1999 antama vastaus, joka toistetaan riidanalaisen päätöksen 58 perustelukappaleessa ja jossa todetaan seuraavaa:

”[BPBn ja Knaufin edustajat] sopivat vuoden 1991 myyntimääriä koskevia lukuja koskevien tietojen vaihtamisesta, jotta heillä olisi luotettava perusta tulevaisuudessa sen varmistamiseksi, että tämä yhteisymmärrys [alun perin englanniksi ”understanding”] on pantu täytäntöön (yksinkertaisesti tarkemman kuvan antamiseksi vastavuoroisesti markkinoiden kokonaiskoosta ja näin kunkin omasta markkinaosuudesta). Tämä oli tarpeen, koska ei ollut olemassa luotettavia teollisuuden tilastoja.”

115 Tältä osin tietojenvaihdon salaisuutta osoittaa vielä vakuuttavammin BPB:n väitetiedoksiantoon antama vastaus. Riidanalaisen päätöksen 106 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”BPB on myöhemmin täsmentänyt, että tietojenvaihtoa Knaufin kanssa koskevan sopimuksen tarkoitus oli antaa A:lle ”perusteet arvioida, vallitsiko kyseisellä teollisuudenalalla uusi ilmapiiri”, toisin sanoen ”korkean tason tietojenvaihto antaa tietynasteisen vastavuoroisen varmuuden siitä, että hintasota päättyy”. BPB on lisäksi

nimenomaisesti myöntänyt, että A:n suorittama tietojenvaihto palveli tavoitetta lopettaa voimakas kilpailu, joka oli vallinnut kipsilevyteollisuudessa vuoden 1990 alusta lähtien: ”kaksi A:n toteuttamaa historiallisia tietoja seurannutta tietojenvaihtoa on voinut palvella – ja ne on voitu tarkoittaa palvelemaan – hintasodan päättymistä”.”

116 Kantajan väite, jonka mukaan kilpailun rajoitusta ei ollut olemassa, koska vaihdetuilla tiedoilla ei ollut informaatioarvoa sen vuoksi, että luvut oli ilmoitettu hyvin karkeassa ja epätäsmällisessä muodossa eikä niitä ollut eritelty eri kipsilevytyyppien mukaan, on vailla merkitystä, koska kysymyksessä olevien yritysten välisen tietojenvaihdon tarkoituksena oli valvoa, että niistä kunkin markkinaosuus säilyi vakaana tai että se ei ainakaan pienentynyt. Koska kantaja ja Knauf olivat Lontoon kokouksessa ilmaisseet yhteisen tahtonsa lopettaa hintasota ja vakauttaa kyseiset markkinat, tämän tavoitteen saavuttamiseksi riitti, että kyseiset yritykset tiesivät, että hintasodan lopettaessaan ne eivät menettäisi markkinaosuuksia. Tähän tarkoitukseen olivat riittäviä yleiset myyntitiedot, joiden nojalla markkinaosuudet voitiin laskea. Tämä selittää myös, minkä vuoksi näitä lukuja ei tarvinnut eritellä eri kipsilevytyyppien mukaan.

117 Kantajan väitteestä, jonka mukaan tietojenvaihtoa ei toteutettu säännöllisesti ja jonka vuoksi kysymys ei ollut valvontamekanismista, on todettava, että se ei millään tavoin horjuta tämän tietojenvaihdon kilpailunvastaista luonnetta; kantaja itse on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa selvästi todennut tietojenvaihdon tarkoituksen olleen hintasodan lopettaminen.

118 BPB:n väitteestä, jossa erotetaan A:n vuosina 1991 ja 1992 suorittama tietojenvaihto ja D:n suorittama tietojenvaihto, on todettava, että se on pelkkä väite, jolla ei ole mitään konkreettista perustetta. A täsmensi lausumassaan, että hän oli varoittanut D:tä vuonna

1993 liian säännöllisestä tietojenvaihdosta, mikä osoittaa, että molemmat olivat täysin tietoisia tietojenvaihdon jatkamisesta. Pelkästään se, että tietojenvaihtoa suoritti kaksi eri henkilöä, liittyy siis BPB:n johdossa olleen henkilön vaihtumiseen. Lisäksi näille tietojenvaihdoille on annettu samanlainen selitys erityisesti niiden tarkoituksen osalta. D toteaa kertomuksessaan, joka koskee hänen vuodesta 1993 alkaen suorittamaansa tietojenvaihtoa, että vaikka tiedot esitettiin hyvin yleisessä muodossa, ne olivat hyödyllisiä markkinoiden koon ja suuntausten selvittämiseksi, ja että kilpailijoiden markkinaosuuksia koskeva tieto merkitsi, että ”ei toimittu täysin pimeydessä”.

119 On pääteltävä, että on riittävällä tavalla osoitettu, että myyntimääriä 1992–1998 Saksassa, Ranskassa, Beneluxissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa koskeva tietojenvaihto oli salaista.

*Tietojenvaihto Yhdistyneen kuningaskunnan myyntimääristä*

Asianosaisten lausumat

120 Kantaja väittää, että Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoita koskevan tietojenvaihdon tarkoituksena oli tarjota sille parempi näkemys Yhdistyneen kuningaskunnan kipsilevymarkkinoiden kokonaiskoosta ja sen osuudesta näillä markkinoilla.

121 Kantaja väittää, että vaikka vaihdetut tiedot olivat kuukausittaisia tietoja hyvin yleisistä myyntimääristä, tietoja ei vaihdettu joka kuukausi, vaan silloin tällöin, ja ne koskivat useita kuukausia koskevia tietoja.

122 Komissio vastaa, että se ei väitäkään, että tietoja olisi vaihdettu kuukausittain, vaan pelkästään, että tietojenvaihto jatkui ajallisesti huomattavan tasaisesti (seitsemänä peräkkäisenä vuonna) ja että väitteet, joiden mukaan tietoja vaihdettiin epäsäännöllisesti tarpeen mukaan, ovat ristiriidassa BPB:n Yhdistyneessä kuningaskunnassa olevan tytäryhtiön British Gypsumin (jäljempänä BG) pääjohtajan N:n laatiman taulukon sisältämien tietojen kanssa, joista voidaan päätellä säännöllisen tietovirran olemassaolo.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

123 Aivan ensiksi on todettava, että kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa todennut, että se ei vastustanut sitä, että komissio piti Yhdistyneen kuningaskunnan myyntimääriä koskevaa tietojenvaihtoa EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisena. Se on myös ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa myöntänyt, että tämä tietojenvaihto tapahtui vuodesta 1992 alkaen vuoden 1998 alkuun saakka ja merkitsi EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista.

124 Tämän jälkeen on syytä huomauttaa, että komissio on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa vahvistanut, että tietojenvaihto myyntimääristä Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla sekä asianomaisilla neljällä markkina-alueella ovat yhtenä kokonaisuutena pidettävän ja jatketun rikkomisen osatekijöitä, vaikka niiden kilpailunvastaiset vaikutukset ovat voineet olla päällekkäisiä ja ne ovat voineet vastavuoroisesti vahvistaa

toisiaan Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoita koskevin osin. Kun otetaan huomioon, että kantaja on kiistänyt Yhdistyneen kuningaskunnan myyntimääriä koskevan tietojenvaihdon tarkoituksen ja tiheyden, on tutkittava, onko riidanalainen päätös virheellinen tämän tietojenvaihdon osalta.

125 Komissio on riidanalaisen päätöksen 171 perustelukappaleessa katsonut myyntimääriä Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla koskevan tietojenvaihdon tarkoituksen olleen sama kuin neljän asianomaisen markkina-alueen myyntimääriä koskevalla tietojenvaihdolla. Kantaja väittää kuitenkin, että sen tarkoituksena oli saada paremmat tiedot Yhdistyneen kuningaskunnan kipsilevymarkkinoiden kokonaiskoosta ja omasta osuudestaan näillä markkinoilla.

126 Kantajan selitys ei poista tämän tietojenvaihdon kilpailunvastaista luonnetta kysymyksessä olevan rikkomisen yleiseen kontekstiin nähden, jota luonnehtii Lontoon kokouksessa ilmaistu hintasodan lopettamista koskeva tarkoitus.

127 Kantajan väitteestä, jonka mukaan se, että tiedot kerättiin erityisesti kuukausittain taulukoihin, ei osoita, että näiden tietojen vaihto olisi myös tapahtunut yhtä usein, on tehoton käsiteltävänä olevassa asiassa. Vaikka oletettaisiin, että myyntimääriä koskevia tietoja olisi vaihdettu harvemmin, tämä ei horjuta päätelmää siitä, että tällainen tietojenvaihto oli kilpailunvastaista samoista syistä kuin kyseisiä neljää markkina-aluetta koskevien tietojenvaihtojen yhteydessä esitettiin. Joka tapauksessa on todettava, että kantaja ei ole esittänyt mitään seikkaa, joka osoittaisi, että vaikka tiedot kerättiin kuukausittain, niitä ei olisi vaihdettu kuukausittain. Näin ollen on pääteltävä, että kantaja ei ole näyttänyt toteen, että komission riidanalaisen päätöksen 194 perustelukappaleessa esittämä päätelmä, jonka mukaan N:n taulukon järjestelmällisyys ja yksityiskohtaisuus olivat osoituksena säännöllisestä tietojenvaihdosta, olisi virheellinen.

128 Tästä seuraa, että komission näkemys myyntimääriä Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla koskevasta tietojenvaihdosta ei ole millään tavoin virheellinen.

*Tietojenvaihto Yhdistyneen kuningaskunnan hinnankorotuksista vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana*

Asianosaisten lausumat

129 Kantaja väittää, että komissio ei ole missään vaiheessa todennut, että tuottajat olisivat päättäneet samanaikaisista hinnankorotuksista muutoin kuin itsenäisesti.

130 Todisteet, joihin komissio tukeutuu, ovat ensinnäkin Knaufin ja BG:n aluejohtajien vuonna 1996 käymä keskustelu, toiseksi Lafargen myyntipäällikön ja erään BG:n myyntiosaston työntekijän vuonna 1998 käymä keskustelu ja kolmanneksi se, että N otti kerran tai kahdesti yhteyttä vastaavassa asemassa oleviin henkilöihin ilmoittaakseen heille hinnankorotuksista.

131 Kantaja katsoo, että komissio on antanut näille yksittäisille tapahtumille perusteetonta merkitystä. Lisäksi kaksi ensimmäistä yhteydenottoa tapahtui kahden vuoden välein ja

keskustelut käytiin sosiaalisissa tilaisuuksissa. N:n yhteydenotot tapahtuivat lisäksi vain kerran tai kahdesti, ja toisin kuin komissio väittää, kysymys ei ollut tietojenvaihdosta vaan yksipuolisesta tiedon välittämisestä.

132 Kantaja riitauttaa komission päätelmän, jonka mukaan nämä yhteydenotot tukevat yhtenä kokonaisuutena pidettävän ja jatketun rikkomisen olemassaoloa. Kantaja väittää, että ne tapahtuivat vain marraskuun 1996 ja maaliskuun 1998 välisenä aikana ja koskivat ainoastaan Yhdistynyttä kuningaskuntaa.

133 Komissio toteaa, että se ei ole milloinkaan väittänyt, että hinnoista olisi sovittu tai neuvoteltu. Se katsoo, että pelkästään se, että tiettyjä hinnankorotuksia koskevista yhteydenotoista tiedotettiin sisäisesti, todistaa niiden tärkeydestä.

134 Komissio katsoo riidanalaisen päätöksen 471–477 perustelukappaleeseen viittaamalla, että tietojenvaihto muodosti yhdenmukaistetun menettelytavan, joka on eräs sellaisen monitahoisen ja jatketun sopimuksen ilmaisutapa, jolla pyritään rajoittamaan kilpailua ainakin neljällä suurimmalla eurooppalaisella kipsilevyjen markkina-alueella.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

135 Kuten kannekirjelmästä ja BPB:n yhteistyön tarkastelusta ilmenee, juuri BPB ilmoitti komissiolle hinnankorotuksia Yhdistyneessä kuningaskunnassa koskevasta tietojenvaihdosta. BPB ei ole myöskään kiistänyt riidanalaisessa päätöksessä mainittuja tosiseikkoja.

136 Lisäksi on huomattava, että kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa todennut, että se ei vastusta sitä, että komissio katsoo näiden yhteydenottojen olleen EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista. Kantaja on myös ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa myöntänyt, että se, että N oli kerran tai kahdesti ilmoittanut Knaufille ja Lafargelle hinnankorotusluetteloista Yhdistyneessä kuningaskunnassa, merkitsi EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista.

137 BPB pyrkii kuitenkin suhteuttamaan tietojenvaihdon kilpailunvastaista luonnetta toteamalla, että keskustelut, jotka käytiin golfinpeluun yhteydessä, liittyivät vain kysymyksessä olevan teollisuusalan piiriin liittyvään rupatteluun ja että niistä laadituissa muistioissa tiedot esitetään sellaisinaan. Tiedot välitettiin lisäksi yksipuolisesti. Se toteaa lopuksi, että hinnankorotukset olivat joka tapauksessa tiedossa markkinoilla liikkuvien tietojen perusteella ja että tietojenvaihto koostui pelkästään jo tehtyjen päätösten ilmoittamisesta. Ilmoittaminen koski lisäksi vain sellaisia hintaluetteloita, joissa ei esitetä niin sanottuja netto-nettohintoja (alennusten ja hyvitysten netto).

138 Riidanalaisen päätöksen 198–200 perustelukappaleesta ilmenee, että päivämäärää 7.9.1996 edeltäneenä ajanjaksona hinnankorotuksista ilmoitettiin lähes samanaikai-

sesti neljään otteeseen. Niinpä BG:n 21.7.1992 tekemää ilmoitusta (tuli voimaan elokuun 1992 lopussa) seurasi Lafargen 31.7.1992 tekemä ilmoitus (tuli voimaan 31.8.1992). Knauf ilmoitti uusista hinnoistaan 3.8.1992 (yhdessä syyskuun 1992 uuden hintaluettelon kanssa).

139 BPB ilmoitti marraskuussa 1993 12 prosentin korotuksesta, jonka oli määrä tulla voimaan tammikuussa 1994. Lafarge noudatti tätä korotusilmoitusta, mutta Knauf ei noudattanut sitä täysin.

140 Knauf ilmoitti 29.9.1994 noin 6,5 prosentin korotuksesta, jonka oli määrä tulla voimaan 1.3.1995, ja BPB ilmoitti 2.12.1994 9 prosentin korotuksesta 27.2.1995 lukien. Tätä korotusta seurasi Lafargen ilmoitus samanlaisesta korotuksesta 6.1.1995; korotuksen oli määrä tulla voimaan samana päivänä.

141 BG ilmoitti 22.9.1995 standardilevyjen 12 prosentin hinnankorotuksesta 1.1.1996 lukien. Tätä ilmoitusta seurasi Lafarge, joka 13.10.1995 ilmoitti samanlaisesta korotuksesta 1.1.1996 lukien, ja Knauf, joka ilmoitti samanlaisesta korotuksesta 27.10.1995 samasta päivämäärästä lukien.

142 Näin ollen ajanjaksona ennen 7.9.1996 BPB:n, Lafargen ja Knaufin hinnankorotukset seurasivat toisiaan hyvin lyhyin väliajoin tai olivat jopa samanaikaisia.

143 On siis tutkittava, ovatko ne, että hinnankorotusilmoitukset olivat lähes samanaikaisia ja ilmoitetut hinnat yhdenmukaisia, siten kuin on todettu, luotettavia, täsmällisiä ja yhtäpitäviä merkkejä etukäteisistä järjestelyistä, joiden tarkoituksena on ollut ilmoittaa kilpailijayrityksille hinnankorotuksista. Yhdenmukaisen käyttäytymisen ei voida katsoa olevan todisteena yhteistoiminnasta, ellei yhteistoiminta ole ainoa todennäköinen selitys. On otettava huomioon, että vaikka EY 81 artiklassa kielletään kaikki salainen yhteistyö, joka on omiaan vääristämään kilpailua, siinä ei poisteta taloudellisten toimijoiden oikeutta mukauttaa toimintaansa järkevästi kilpailijoiden todettuun tai ennakoitavaan käyttäytymiseen (yhdistetyt asiat C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 ja C-125/85–C-129/85, Ahlström Osakeyhtiö ym. v. komissio, tuomio 31.3.1993, Kok. 1993, s. I-1307, Kok. Ep. IX, s. 671, 71 kohta).

144 Vaikka eri hinnankorotusilmoitusten välillä kuluneet ajat ovat käsiteltävänä olevassa asiassa mahdollisesti saaneet aikaan sen, että yritykset ovat saaneet niistä tiedon markkinoilta tulevien tietojen perusteella, ja vaikka nämä korotukset eivät aina ole olleet täsmälleen yhtä suuria, ovat ne, että hinnankorotusilmoitukset olivat lähes samanaikaisia ja ilmoitetut hinnat yhdenmukaisia, vahvoja merkkejä näiden ilmoitusten etukäteisistä järjestelyistä, koska nämä korotukset liittyivät kontekstiin, jolle oli ominaista se komission riidanalaisessa päätöksessä toteama seikka, että kantaja ja Knauf olivat sopineet vuoden 1992 alussa pidetyssä Lontoon kokouksessa hintasodan lopettamisesta neljällä eurooppalaisella markkina-alueella.

145 Joka tapauksessa on todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 476 perustelukappaleessa päätellyt hinnankorotuksia Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla koskevan tietojenvaihdon osalta ainoastaan niiden BPB:n, Knaufin ja Lafargen myöntämien yhteydenottojen olemassaolon, joihin liittyi tiettyjä hinnankorotuksia, ja viitannut tältä osin riidanalaisen päätöksen 211 perustelukappaleeseen. Kuten riidanalaisen päätöksen 210 perustelukappaleesta ilmenee, se on todennut muilta osin, että se saattoi todeta vain sellaisten yritysten käyttäytymisen yhdenmukaisuuden, joilla oli lisäksi ollut salaista yhteydenpitoa, ilman, että se olisi tehnyt päätelmää siitä, että tätä yhdenmukaisuutta olisi välttämättä edeltänyt yhteistoiminta. Se on lisäksi selvästi käyttäessään riidanalaisen päätöksen englannin-, ranskan- ja hollanninkielisen version 211 perustelukappaleessa ilmausta ”kuitenkin” asettanut vastakkain tämän pelkän yhdenmukaisuuden ja hinnankorotuksia koskevia ilmoituksia edeltävän yhteydenpidon myönnetyn olemassaolon.

146 Seuraavat asiakirjatodisteet osoittavat, että kilpailijoiden välillä oli yhteydenpitoa Yhdistyneen kuningaskunnan hinnankorotusten osalta päivämäärän 7.9.1996 jälkeisenä aikana.

147 BG:n sisäisestä muistiosta ilmenee ensiksikin, että Knauf ilmoitti viikonloppuna 7.–8.9.1996, että se noudattaisi BG:n päättämää hinnankorotusta, kun viimeksi mainitun aikomukset oli nimenomaisesti täsmennetty. Kuten riidanalaisen päätöksen 201 perustelukappaleesta ilmenee, tämä keskustelu käytiin ennen kuin BG lähetti hinnankorotusta koskevan ilmoituksensa 9.9.1996.

148 Tätä korotusta seurasi lisäksi 20.9.1996 Lafargen hinnankorotus.

149 Toiseksi se, että hinnankorotusilmoitukset olivat lähes samanaikaisia ja ilmoitetut hinnat yhdenmukaisia, jatkui. Komissio onkin todennut riidanalaisen päätöksen 203 ja 204 perustelukappaleessa, että BG ilmoitti 3.6.1997 standardilevyjen 3,8 prosentin hinnankorotuksesta, joka tuli voimaan 1.8.1997. Lafarge puolestaan ilmoitti 3,7 prosentin hinnankorotuksesta 4.8.1997 lukien, ja Knauf ilmoitti 3,7 prosentin hinnankorotuksesta samasta päivästä lukien kuin Lafarge. BG ilmoitti lisäksi 4,4 prosentin hinnankorotuksesta 1.4.1998 lukien. Lafarge puolestaan ilmoitti 4,1 prosentin hinnankorotuksesta 6.4.1998 lukien, ja Knauf ilmoitti saman korotuksen 1.4.1998 lukien.

150 Kolmanneksi riidanalaisen päätöksen 205 perustelukappaleesta ilmenee, että ennen kuin BG 8.9.1998 ilmoitti 5 prosentin hinnankorotuksesta 1.11.1998 lukien, Lafargen edustaja oli todennut eräälle BG:n vastuuhenkilölle, että Lafarge ei budjettisyistä voinut noudattaa seuraavan vuoden tammikuun alkuun suunniteltua hinnankorotusta. Jos asianomaiset yritykset eivät kuitenkaan olleet sopineet hinnankorotuksia koskevasta

tietojenvaihdosta, Lafargen ei olisi tarvinnut ilmoittaa BG:n edustajalle, että se ei aikonut noudattaa suunniteltua korotusta.

151 Neljänneksi BPB on myöntänyt sen ”yksittäisiksi kerroiksi” kutsumat tilanteet, joissa N oli soittanut Lafargen ja Knaufin Yhdistyneen kuningaskunnan toimitusjohtajille ilmoittaakseen heille BG:n hintoja koskevista suunnitelmista sekä suunnitellusta hintahaarukasta (riidanalaisen päätöksen 207 perustelukappale). Vaikka BPB ei ilmoita edes arviota näiden puhelujen ajankohdasta ja vaikka se pitääkin niitä pelkästään ”kohteliaisuussoittoina”, ne osoittavat, että kilpailevien yritysten välillä oli hinnankorotuksia koskevaa yhteydenpitoa.

152 Näin ollen komissio on riidanalaisen päätöksen 477 perustelukappaleessa oikein perustein katsonut, että hinnankorotuksia Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla koskeva yhteydenpito merkitsi EY 81 artiklan 1 kohdassa kiellettyä yhdenmukaistettua menettelytapaa.

153 Tätä päätelmää ei horjuta väite, jonka mukaan kyse oli yksipuolisesta käyttäytymisestä. On tosin niin, että yhdenmukaistetun menettelytavan käsite tosiasiassa edellyttää vastavuoroisten yhteyksien olemassaoloa. Tämä edellytys kuitenkin täyttyy silloin, kun kilpailija pyytää toista ilmaisemaan itselleen omat suunnitelmansa tai tulevan toimintansa markkinoilla tai ainakin hyväksyy tällaisen ilmaisemisen (edellä 32 kohdassa mainittu sementtitapaus, tuomion 1849 kohta).

154 Kantajan väitteistä, joiden mukaan asianomaisen yrityksen asiakkaat tunsivat vaihdetut hintatiedot ennen kuin niistä ilmoitettiin kilpailijoille, ja väitteistä, että tämän vuoksi viimeksi mainitut olivat voineet jo saada markkinoilta paljastuneita tietoja, on todettava, että yksistään se seikka, että on otettu vastaan kilpailijoita koskevia tietoja,

jotka itsenäinen toimija pitää liikesalaisuutena, riittää osoittamaan kilpailunvastaista tarkoitusta (yhdistetyt asiat T-202/98, T-204/98 ja T-207/98, Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomio 12.7.2001, Kok. 2001, s. II-2035, 66 kohta). Lisäksi keskustelut, joiden sisällöstä komissio on löytänyt välitöntä näyttöä tai joiden olemassaolon kantaja on myöntänyt, käytiin ennen kuin hinnankorotuksista ilmoitettiin virallisesti.

155 Kun otetaan huomioon käsiteltävänä olevan asian olosuhteet, komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut, että kolme yritystä vaihtoi tietoja hinnankorotuksista Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana.

*Markkinaosuuksien vakauttaminen Saksassa*

Asianosaisten lausumat

156 Kantaja myöntää, että Versailles'n kokouksen tarkoituksena oli päästä sopimukseen, jolla vakautettaisiin markkinaosuudet Saksassa. Tämä yritys jäi kuitenkin tuloksettomaksi. Kantaja katsoo, että Gyprocin myöhempi lausuma tukee sen lausumaa.

157 Kantaja myöntää myös, että Brysselin ja Haagin kokouksissa keskustelut koskivat edelleen kunkin asianomaisen yrityksen markkinaosuutta Saksassa. Lisäksi viimeksi

mainittuja keskusteluja edelsi uusi tietojenvaihto markkinaosuuksista vuoden 1998 neljän ensimmäisen kuukauden osalta. Myöskään nämä keskustelut eivät kuitenkaan johtaneet tulokseen.

158 Kantaja korostaa, että vaikka yritykset tapasivat ja niillä oli yhteinen intressi Saksan markkinoiden vakauttamiseen, ne eivät tehneet yhteistä sitoumusta. Sovellettava lainsäädäntö edellyttää kuitenkin tällaista sitoumusta. Kantaja toteaa, että yritykset voivat jakaa yhteisen mielipiteensä siitä, mitä ne toivoisivat tapahtuvan, mutta ellei yritys yhteydenotoillaan ja käyttäytymisellään toimi tavalla, joka saa toisen epäilyksettä siihen käsitykseen, että se aikoo toimia tietyllä tavalla ja että se tuntee olevansa velvollinen niin tekemään, kysymys ei oikeudellisesti ole sopimuksesta. Kantajan mukaan komissio ei voi katsoa, että neuvottelu vastaa sopimusta.

159 Kantaja toteaa, että komission arvostelu koostuu sitä, että se väittää, että yhteisestä tarkoituksesta todistavat EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sopimuksen ilmenemismuodot ja että itse nämä ilmenemismuodot ovat todisteena yhteisestä tarkoituksesta. Kantajan mukaan väitteellä ei ole mitään oikeudellista merkitystä.

160 Kantajan mukaan komissio on virheellisesti katsonut, että kysymyksessä olevien yritysten marraskuussa 1996 riippumattoman asiantuntijan avulla käyttöön ottama tietojenvaihtojärjestelmä (jäljempänä tietojenvaihtojärjestelmä) oli sofistikoituneempi ja että ne saivat sen avulla täsmällisempiä ja paremmin varmistettavissa olevia tietoja kuin muunlaisen tietojenvaihdon kautta. Se toteaa, että tuottajat ilmoittivat tiedot riippumattomalle asiantuntijalle mutta että tämä ei varmentanut tietoja. Lisäksi tietojenvaihtojärjestelmässä ei vaihdettu tietoja useammin kuin mitä kysymyksessä olevien yritysten pääjohtajat tekivät – molemmat tapahtuivat neljännesvuosittain vuodesta 1996 vuoteen 1998 saakka. Tietojenvaihtojärjestelmässä vaihdetut tiedot

tuottivat kysymyksessä oleville yrityksille vähemmän tietoa kuin pääjohtajien vaihtamat tiedot, koska riippumaton asiantuntija ilmoitti yrityksille vain markkinoiden kokonaiskoon.

161 Kantaja väittää myös, että tietojenvaihtojärjestelmän käyttöön ottaminen Versailles'n kokouksen jälkeen oli sattuma.

162 Komissio katsoo, että vaikka yritykset eivät ole päässeet sopimukseen Saksan markkinaosuuksien jakamisen menettelytavoista, ne ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa rajoittaa kilpailua kipsilevyjen markkinoilla jakamalla Saksan markkinat keskenään tai ainakin vakauttamalla ne. Komission mukaan pelkästään se, että yritys ilmoittaa, että se ei halua lisätä markkinaosuuttaan, on riittävää, jotta sen kilpailijat saavat tietoonsa sen strategiaan liittyvän olennaisen seikan, ja se on selvästi kilpailun vastainen tekijä. Sen mukaan yritykset katsoivat, että niiden tuli käyttäytyä tietyllä tavalla, kuten tämänsuuntaisten keskustelujen sarja osoittaa.

163 Komissio väittää, että ainoa todennäköinen selitys tietojenvaihdolle, jonka siihen osallistujat halusivat pitää salassa ja joka perustuu väitetysti lukuihin, joilla ei juuri ole merkitystä strategian laatimiseksi tulevaisuutta varten, on, että kysymyksessä olevien yritysten välillä oli hiljainen sopimus vakiintuneen kaupankäynnin noudattamisesta.

164 Komissio katsoo, että vaikka markkinaosuuksien vaihtelu Saksassa jatkui vuonna 1996 pidetyn Versailles'n kokouksen jälkeen, tämä vaihtelu oli vähäistä ja tukee komission päätelmiä, koska komissio ei ole missään vaiheessa väittänyt, että olemassa olisi ollut muodollinen sopimus markkinoiden jakamisesta.

165 Komissio toteaa, että vaikka tietojenvaihtojärjestelmä ei itsessään ole yhteisön oikeuden vastainen, sitä ei pidä tarkastella erikseen vaan sen seikan valossa, että se otettiin käyttöön täsmällisempien ja tarkistettavissa olevien tietojen toimittamiseksi. Lisäksi BPB:n väittämän perusteella, jonka mukaan toimitetut tiedot eivät olleet täsmällisempiä kuin aiemmin vaihdetut tiedot, ei ole mahdollista ymmärtää, minkä vuoksi BPB ja muut yritykset osallistuivat tähän järjestelmään. Lisäksi BPB:n esittämä selitys siitä, että yritykset halusivat saada tietoonsa Saksan markkinoiden täsmällisen koon, pelkästään tukee komission tulkintaa.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

166 Kantajan argumentaatiosta ilmenee, että se ei kiistä sitä, että Versailles'n Brysselin ja Haagin kokoukset pidettiin. Se myöntää lisäksi osallistuneensa näihin kokouksiin ja keskustelleensa Saksan markkinoiden tilanteesta. Se myöntää myös, että Versailles'n kokouksessa tehtiin ehdotus sopimuksesta Saksan markkinaosuuksien vakauttamisesta vuoden 1995 tasolle.

167 Se katsoo kuitenkin, että komissio ei ole näyttänyt toteen, että kysymyksessä olevat yritykset olisivat tehneet yhteisen sitoumuksen. Kantajan mukaan sovellettava lainsäädäntö edellyttää tällaisen sitoumuksen olemassaoloa. Sen mukaan käsiteltävänä olevassa tapauksessa on ollut kysymys vain sopimusneuvotteluista.

168 Tästä seuraa, että kantaja ja komissio ovat erimielisiä Versailles'n, Brysselin ja Haagin kokousten sekä tietojenvaihtojärjestelmän oikeudellisesta luonnehdinnasta.

169 Kantajan väitteestä, jolla se pyrkii osoittamaan, että Saksan markkinaosuuksien jakamisesta ei ollut sopimusta, on todettava, että komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 469 perustelukappaleen lopussa, että ”sopimus oli tehty asianomaisten yritysten välillä, jotka pyrkivät jakamaan Saksan markkinat tai ainakin vakauttamaan ne, ja tämä sopimus oli erityinen ilmentymä monitahoisesta jatketusta sopimuksesta, jonka tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua ainakin neljällä suurella eurooppalaisella kipsilevyjen markkina-alueella”. Riidanalaisen päätöksen 462, 463, 465 ja 469 perustelukappaleesta ilmenee lisäksi, että komissio on katsonut riippumatta siitä, oliko tällaista sopimusta tehty, että kysymyksessä olevat yritykset olivat tehneet EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sopimuksen, kun ne olivat ilmaisseet yhteisen tahtonsa Saksan markkinoiden jakamisesta niiden kesken tai ainakin näiden markkinoiden vakauttamisesta.

170 Näin ollen vaikka komissio ei olisi onnistunut näyttämään toteen, että yritykset, joille on määrätty seuraamuksia, olisivat tehneet Saksan markkinaosuuksien jakamisesta sopimuksen sanan suppeassa merkityksessä, on riittävää, että riidattomista tosiseikoista ilmenee, että kysymyksessä olevat yritykset ovat korvanneet tietoisesti kilpailun riskit yritysten välisellä käytännön yhteistyöllä, kun ne ovat olleet välittömässä yhteydessä vakauttaakseen Saksan markkinat. Näin ollen on tutkittava, onko tilanne tällainen käsiteltävänä olevassa asiassa.

171 Ei ole kiistetty, että Versailles’ssa pidettiin kokous kesäkuussa 1996, eikä sitä, että kokouksessa kysymyksessä olevat yritykset ilmoittivat todelliset vuoden 1995 myyntilukunsa, sitä, että ne keskustelivat markkinaosuuksiensa vakauttamisesta Saksan markkinoilla, eikä sitä, että Gyproc ei hyväksynyt muiden yritysten sille ehdottamaa markkinaosuutta.

172 BPB myöntää myös 4.12.1997 pidetyn Brysselin kokouksen olemassaolon mutta katsoo, että myös se oli tilaisuus keskustella Saksan markkinoiden vakauttamisesta.

173 BPB ei myöskään kiistä sitä, että Haagissa pidettiin kokous toukokuussa 1998. Sen mukaan nämäkään keskustelut, vaikka niiden kohteena oli Saksan tilanne, eivät kuitenkaan johtaneet konkreettiseen tulokseen. Tältä osin riidanalaisen päätöksen 257 perustelukappaleesta ilmenee, että Gyprocin mukaan osallistujat vaihtoivat tietoja, jotka koskivat niiden myyntimääriä Saksassa vuoden 1998 neljältä ensimmäiseltä kuukaudelta, että kukin osanottajista toi esiin markkinaosuuden, jonka se haluaisi Saksassa, ja että koska kaikki nämä markkinaosuudet olivat yhteensä 101 prosenttia, osanottajat ehdottivat, että Gyproc rajoittaisi markkinaosuutensa 11 prosenttiin, mistä se kuitenkin kieltäytyi.

174 Näin ollen edellä esitetystä seuraa, että vaikka erityistä sopimusta Saksan markkinoiden jakamisesta ei voitu tehdä Versailles'n kokouksessa eikä myöhemmin Brysselissä ja Haagissa pidetyissä kokouksissa, kysymyksessä olevat neljä yritystä ilmaisivat yhteisen tahtonsa Saksan markkinoiden vakauttamiseen ja näin ollen kilpailun rajoittamiseen. Versailles'n kokouksen pitäminen osoittaa, että oli olemassa periaatteellinen sopimus Saksan markkinoiden jakamisesta BPB:n, Knaufin, Lafargen ja Gyprocin välillä, kuten komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 264 perustelukappaleessa.

175 BPB ei ole kiistänyt sitä, että Versailles'n kokouksessa Gyprocin kannasta riippumatta kolme muuta yritystä eli Knauf, Lafarge ja se itse ilmoittivat vastavuoroisesti markkinaosuudet, joista ne olivat yksimielisiä, ja että nämä markkinaosuudet vastasivat niitä, jotka yrityksillä tosiasiallisesti oli. Tältä osin on myös muistettava, että yritykset eivät kiistä vaihtaneensa Versailles'n kokouksessa tietoja vuoden 1995 myyntimääristään.

176 On myös otettava huomioon tietojenvaihtojärjestelmä. Tämän järjestelmän olemassaolo tukee komission väitettä siitä, että nämä yritykset halusivat vakauttaa Saksan markkinat. Kukin tuottaja luovutti myyntilukunsa luottamuksellisesti riippumattomalle asiantuntijalle, ja tämän toimisto kokosi tulokset antaakseen yleisen luvun, joka sitten ilmoitettiin osanottajille. Tämän luvun perusteella kukin saattoi laskea oman

markkinaosuutensa, mutta ei muiden osuuksia. Nämä luvut toimitettiin neljännesvuosittain, ja ne koskivat kunkin myyntilukuja. Tuottajat toimittivat riippumattomalle asiantuntijalle luottamuksellisesti lisäksi luvut tammikuun ja joulukuun 1995 väliseltä ajalta ja luvut tammikuun ja syyskuun 1996 väliseltä ajalta.

177 Tietojenvaihtojärjestelmä mahdollisti siis sen, että kysymyksessä olevat yritykset saattoivat valvoa, että niiden markkinaosuudet Saksan markkinoilla pysyivät suhteellisen vakaina.

178 Tämän tilanteen oikeudellisen arvioinnin osalta on syytä palauttaa mieleen, että se, että yritys antaa tietoja kilpailijoilleen tarkoituksena valmistella kartellia, on riittävä todiste EY 81 artiklassa tarkoitetun yhdenmukaistetun menettelytavan olemassaolosta (ks. vastaavasti asia T-148/89, Tréfilunion v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1063, 82 kohta).

179 EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu yhdenmukaistettu menettelytapa tarkoittaa yritysten välistä yhteistoiminnan muotoa, jolla tietoisesti korvataan kilpailun riskit yritysten välisellä käytännön yhteistyöllä ilman, että asiasta olisi tehty varsinaista sopimusta (edellä 81 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Suiker Unie ym. v. komissio, tuomion 26 kohta ja edellä 143 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Ahlström Osakeyhtiö ym. v. komissio, tuomion 63 kohta).

180 Yhdenmukaistetun menettelytavan olemassaoloa osoittavat menettelytapojen yhteensovittamisen ja yhteistyön kriteerit eivät nimittäin täyttyäkseen suinkaan edellytä todellisen ”suunnitelman” laadintaa, vaan niitä on tarkasteltava sellaisesta EY:n perustamissopimuksen kilpailua koskeville määräyksille ominaisesta näkökulmasta, jonka mukaan jokaisen yrityksen on itsenäisesti määrättävä yhteismarkkinoilla noudatettavaksi aikomastaan toimintalinjasta ja niistä sopimusehdoista, joita se

aikoo tarjota asiakaskunnalleen (edellä 108 kohdassa mainittu asia Deere v. komissio, tuomion 86 kohta ja asia C-194/99 P, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok. 2003, s. I-10821, 82 kohta).

181 Vaikka tämä itsenäisyysvaatimus ei suljekaan pois yritysten oikeutta sopeutua älykkäästi kilpailijoidensa todettuun tai odotettuun käyttäytymiseen, sen vastaista on kuitenkin ehdottomasti se, että tällaiset yritykset olisivat keskenään minkäänlaisessa suorassa tai epäsuorassa yhteydessä, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena olisi sellaisten kilpailuolosuhteiden muodostuminen, jotka eivät vastaisi tavanomaisia olosuhteita kyseisillä markkinoilla, kun otetaan huomioon tarjottujen tuotteiden tai palveluiden luonne, yritysten merkittävyys ja lukumäärä sekä kyseisten markkinoiden laajuus (edellä 108 kohdassa mainittu asia Deere v. komissio, tuomion 87 kohta ja edellä 180 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, tuomion 83 kohta).

182 Kuten lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on todennut edellä 32 kohdassa mainitussa sementtitapauksessa annetussa tuomiossa (1852 kohta), yhdenmukaistetun menettelytavan toteen näyttämiseksi ei ole välttämätöntä osoittaa, että kyseinen kilpailija on yhdessä yhden tai useamman muun kanssa muodollisesti sitoutunut harjoittamaan tietynlaista toimintaa tai että kilpailijat ovat vahvistaneet yhdessä tulevan toimintansa markkinoilla. Riittävää on se, että aikeistaan ilmoittaessaan kilpailija on poistanut tai ainakin selvästi vähentänyt epätietoisuutta omasta odotettavissa olevasta markkinakäyttäytymisestään.

183 Komissio on tältä osin katsonut riidanalaisen päätöksen 466 perustelukappaleessa oikein perustein, että itsessään se seikka, että yritys ilmoittaa, että se ei halua suurempaa markkinaosuutta kuin sillä jo on, on riittävä, jotta sen kilpailijat saavat tietoonsa sen strategiaan liittyvän olennaisen seikan.

184 Lisäksi on palautettava mieleen, että kysymyksessä olevat markkinat ovat oligopolistiset ja voimakkaasti keskittyneet. Tällaisilla markkinoilla markkinatietojen vaihto on omiaan antamaan yrityksille mahdollisuuden saada tietoonsa kilpailijoidensa markkina-asemat ja markkinastrategiat sekä siten on omiaan tuntuvasti vääristämään vielä

jäljellä olevaa kilpailua yritysten kesken (edellä 108 kohdassa mainittu asia Deere v. komissio, tuomion 88–90 kohta ja edellä 180 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, tuomion 84 kohta).

185 Lisäksi on todettava kantajan väitteestä, jonka mukaan komissio on tehnyt kehäpäätelmän, että kaikki käsiteltävänä olevan asian seikat on tutkittava mutta ei erikseen ja erillisinä rikkomisina vaan niiden kokonaiskontekstissa sellaisen yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen mahdollisina osatekijöinä, jonka tarkoituksena on rajoittaa kilpailua kipsilevymarkkinoilla kyseisillä neljällä eurooppalaisella markkina-alueella. Oikeuskäytännön mukaan seikkoja, jotka komissio esittää päätöksessään todistaakseen, että EY 81 artiklan 1 kohtaa on rikottu, on tarkasteltava kokonaisuutena eikä erikseen (ks. vastaavasti asia 48/69, ICI v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok. 1972, s. 619, Kok. Ep. II, s. 25, 68 kohta).

186 Lisäksi kun otetaan huomioon kyseisten markkinoiden vakauttamistarkoituksen yleinen konteksti, kysymyksessä olevat yritykset ovat voineet Saksan markkinoita koskevan tietojenvaihdon perusteella valvoa, että kilpailijoiden markkinaosuudet pysyvät vakaina.

187 Lopuksi kantajan argumentaatiosta, jonka mukaan sen vuoksi, että sopimusta ei ollut, komission olisi pitänyt näyttää toteen ainakin markkinoihin kohdistuvat vaikutukset, on palautettava mieleen, että EY 81 artiklan 1 kohtaa sovellettaessa sopimuksen todellisten vaikutusten huomioon ottaminen on tarpeetonta, kun on ilmeistä, että sen tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 261 kohta).

188 Samoin yhdenmukaistettu menettelytapa kuuluu EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan, vaikka kilpailunvastaisia vaikutuksia markkinoilla ei ole. Ensinnäkin jo mainitun määräyksen sanamuodosta ilmenee, että kuten yritysten väliset sopimukset ja yritysten

yhteenliittymien päätökset, yhdenmukaistetut menettelytavat ovat kiellettyjä vaikutuksista riippumatta, kun niillä on kilpailunvastainen tarkoitus (asia C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok. 2006, s. I-8725, 137 ja 138 kohta).

189 Vaikka yhdenmukaistetun menettelytavan käsite sinänsä edellyttää markkinoilla toimivien yritysten tietynlaista käyttäytymistä, se ei välttämättä merkitse sitä, että tämän käyttäytymisen todellisena vaikutuksena olisi kilpailun rajoittuminen, estyminen tai vääristyminen (edellä 188 kohdassa mainittu asia Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomion 139 kohta).

190 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo asian kokonaiskontekstin huomioon ottaen, että riidattomien tosiseikkojen perusteella komissio on näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että vaikka kysymyksessä olevat yritykset eivät olleetkaan kyenneet tekemään erityistä sopimusta Saksan markkinoiden jakamisesta keskenään, ne olivat ilmaisseet yhteisen tahtonsa käyttäytyä markkinoilla tietyllä tavalla, toisin sanoen rajoittaa kilpailua vakauttamalla kyseiset markkinat.

*Hinnankorotuksia Saksassa koskeva tietojenvaihto*

Asianosaisten lausumat

191 Kantaja riitauttaa komission väitteen siitä, että neljä tuottajaa tiedottivat toisilleen aikomuksistaan tai että vuoden 1994 ja lopun ja syyskuun 1998 väliselle ajalle

suunniteltujen hinnankorotusten ajankohdat ja suuruudet oli yhdenmukaistettu. Se katsoo, että komissio ei ole näyttänyt väitteitään riittävällä tavalla toteen. Se, että kilpailu jatkui Saksan markkinoilla, päinvastoin osoitti, että tuottajat jatkoivat toimintaa itsenäisesti. Joka tapauksessa kysymyksessä oleva yhteydenpito ei voi olla todisteena yhteisen tahdon olemassaolosta tai vuonna 1992 tehdystä sopimuksesta.

192 BPB toteaa siitä suorasta yhteydenpidosta, jota sillä väitetään olleen kilpailijoidensa kanssa Saksan hinnankorotusten osalta, että se on ilmoittanut, että se ei ollut lähettänyt kilpailijoilleen jäljennöksiä omista hinnankorotuksistaan. Sitä, että Knauf lähetti hintataulukoitaan kilpailijoilleen, ei voida pitää salaisena hintayhteistyönä, koska kyseiset kirjeet koskivat jo markkinoilla laajalti tiedossa olevia tai odotettuja korotuksia. Lisäksi luettelohintoja alensivat usein myönnetyt alennukset.

193 Kantaja kiistää, että Lafargen 17.12.1996 päivätty muistio olisi laadittu kantajan saksalaisen tytäryhtiön Rigipsin kaupallisen johtajan V:n ja Lafargen pääjohtajan X:n välisen, hintoja koskevan keskustelun jälkeen. Se toteaa aina kiistäneensä tämän keskustelun olemassaolon. Se ei myöskään hyväksy komission päätelmää, jonka mukaan tämä muistio on todiste tuottajien suorasta yhteydenpidosta. Hinnankorotusten yhdenmukaisuuden osalta kantaja huomauttaa, että oligopolististilla markkinoilla on tavallista, että yritykset sovittavat hintansa kilpailijoidensa hintojen mukaan ja käyttäytyvät yhdenmukaisesti ainakin hintaluetteloiden osalta. Kilpailu netto-netto hinnoilla jatkui kantajan mukaan voimakkaana.

194 Kantaja toteaa Lafargen 7.10.1998 päivätystä muistiosta, että se kuvaa tavanomaista hinnankorotusten mekanismia oligopolistisilla markkinoilla. Se toteaa, että muistiosta ilmenee useita tosiseikkoja, jotka ovat ristiriidassa komission väitteiden kanssa, kuten se, että tuottajat ovat myöntäneet alennuksia myös taulukkohintojen nostamisen jälkeen; se, että Rigips ilmoitti hinnankorotuksesta kahdeksan viikkoa ennen muistiota

mutta muut tuottajat eivät seuranneet tätä korotusta; se, että vallitsi epävarmuus siitä, miten kilpailijat reagoisivat hinnankorotuksiin; se, että useimmat aiempien vuosien hinnankorotukset olivat olleet rajoitettuja, ja se, että vuosiin 1993 ja 1994 saakka Lafarge oli pyrkinyt valloittamaan itselleen markkinaosuuksia.

195 Kantaja toteaa Knaufin 15.11.1993 päivätystä sisäisestä muistiosta, että se, että siinä suositeltiin mahdollisesti kilpailunvastaista käyttäytymistä, ei merkitse, että tämä käyttäytymismalli olisi tosiasiallisesti omaksuttu.

196 Kantaja katsoo Rigipsin lokakuussa 1994 päivätyn sisäisen muistion osalta, että virke ”hintojen oletetaan jähmettyvän tälle tasolle” ei osoita mitään salaista yhteistyötä, vaan se on ainoastaan Rigipsin arvio hintakehityksen näkymistä.

197 Kantaja kiistää, että 1.12.1995 toteutetun hinnankorotuksen epäonnistuminen olisi ollut Versailles’n kokouksen syynä. Se toteaa, että hintojen lasku joulukuun 1995 ja kesäkuun 1996 välisenä aikana on pikemminkin todiste siitä, että sopimusta ei ollut, kuin siitä, että se olisi ollut olemassa.

198 Syyskuun 1997 hinnankorotuksen osalta kantaja kiistää osallistuneensa muiden tuottajien yrityksiin välttää asiakkaiden houkuttelua. Se väittää, että vaikka tuottajat keskustelivat markkinoiden jakamisesta, nämä keskustelut eivät tuottaneet tulosta. Tämän jälkeen kilpailu markkinoilla jatkui, mistä seurasi, että syyskuuksi 1997 ehdotettu luettelohintojen korotus epäonnistui.

199 Kantaja toteaa syyskuun 1998 hinnankorotuksen osalta, että se ei osallistunut minkäänlaiseen tuottajien väliseen salaiseen yhteistyöhön. Se toteaa, että komission ainoa tätä koskeva todiste on, että se oli vastaanottanut jäljennöksen Knaufin erästä hinnankorotusta koskevasta kirjeestä. Tämä seikka ei tuo mitään lisää siihen, että Knauf on myöntänyt lähettäneensä silloin tällöin kilpailijoilleen kirjeitä, joissa se ilmoitti hinnankorotuksesta. Lisäksi kantaja kiistää saaneensa tiedonantoa Gyprocilta. Niinpä mikään todiste ei tue komission väitettä, jonka mukaan syyskuun 1998 hinnankorotus olisi ollut lisäilmentymä Saksan markkinoilla tapahtuneesta salaisesta yhteistyöstä, johon kantaja oli osallistunut.

200 Komissio toteaa Lafargen 7.10.1998 päivätystä muistiosta, että sitä ei käytetty kysymyksessä sen määrittämiseksi, oliko kysymyksessä olevien yritysten välillä yhteydenpitoa, vaan sen osoittamiseksi, että hinnankorotukset noudattivat erityistä suunnitelmaa. Komission mukaan se, että ilmoitetut hinnankorotukset eivät aina vastanneet tosiasiallisia liiketoimien hintojen korotuksia, ei merkitse, että solmitut yhteydet eivät ole lainvastaisia tai että niillä ei ollut vaikutusta. Se katsoo myös, että se, että Lafarge oli pyrkinyt saamaan itselleen markkinaosuuksia vuoteen 1993 ja 1994 saakka, ei aseta kyseenalaiseksi komission tältä osin tekemiä päätelmiä, koska se on pelkästään todennut, että hinnankorotukset yhdenmukaistettiin vuoden 1994 lopusta tai vuoden 1995 alusta lukien.

201 Siltä osin kuin kysymys on siitä, että Knauf lähetti hintataulukoitaan kilpailijoilleen, komissio viittaa riidanalaisen päätöksen 313–314 ja 472–474 perustelukappaleeseen.

202 Komissio myöntää, että Knaufin 15.11.1993 päivätyssä muistiossa ei kuvata jo omaksuttua käyttäytymistä vaan siinä pikemminkin suositellaan menettelytapaa. Se katsoo kuitenkin, että tähän muistioon sisältyvät seikat kuvaavat Knaufin menettelytapoja, jotka ovat johtaneet kilpailijoiden väliseen myöhempään yhteydenpitoon, josta

se on esittänyt todisteet ja jotka tukevat selvästi sen päätelmää, jonka mukaan kysymyksessä olevan yhteydenpidon tarkoitus oli selvästi kilpailunvastainen. Nämä seikat ilmentävät myös tämän myöhemmän yhteydenpidon taustalla olevia perusteita.

203 Komissio toteaa Rigipsin lokakuussa 1994 päivätyn sisäisen muistion osalta, että konteksti, jossa tämä muistio on laadittu, ja erityisesti se, että se edeltää kuukaudella kirjeitä, joissa ilmoitettiin helmikuun 1995 hinnankorotuksista, ei ole pelkästään osoitus siitä, että sen laatija oli hyvin perillä asioista.

204 Mitä tulee hinnankorotukseen 1.12.1995, komissio ei hyväksy kantajan väitettä, jonka mukaan tämän hinnankorotuksen epäonnistuminen osoittaa, että vuonna 1992 ei tehty mitään sopimusta. Lisäksi myöhemmät tapahtumat osoittavat sen mukaan, että yhteydet oli solmittu vuonna 1996 (ehkä pian tämän epäonnistumisen jälkeen), erityisesti kesäkuussa 1996 pidetyssä Versailles'n kokouksessa, ja että hinnankorotus sovittiin helmikuun 1. päiväksi 1997.

205 Komissio katsoo Lafargen 17.12.1996 päivätystä muistosta, että sovitut hinnankorotukset ovat riidanalaisen päätöksen 430–434 perustelukappaleessa kuvatun monitahoisen ja jatketun sopimuksen ilmenemismuoto. Tämän muistion tärkeyttä kuvataan lisäksi riidanalaisen päätöksen 335–352 perustelukappaleessa.

206 Komissio väittää syyskuussa 1997 toteutetun hinnankorotuksen osalta, ettei tämän hinnankorotuksen epäonnistuminen merkitse, että kartellia ei olisi ollut olemassa.

207 Komissio huomauttaa syyskuussa 1998 toteutetun hinnankorotuksen osalta, että se, että yritys saa kilpailijaltaan hintoja koskevia tietoja esittämättä vastustusta, on osoitus riittävästä vastavuoroisuudesta, jotta kysymyksessä on yhdenmukaistettu menettelytapa. Komissio katsoo myös, että sen päätelmää vahvistaa se, että Gyproc on myöntänyt, että oli esiintynyt yhteisiä pyrkimyksiä hintojen korottamiseksi Saksan markkinoilla. Se huomauttaa, että riidanalaisen päätöksen 380 perustelukappaleessa mainittu BPB:n muistio (jossa viitataan toiseen hinnankorotukseen vuoden 1999 ensimmäisellä neljänneksellä) edelsi riidanalaisen päätöksen 377 perustelukappaleessa mainittuja Knaufin ohjeita, joten se ei voi olla reaktio mainittuihin ohjeisiin tai niihin huhuihin, joita kyseinen yritys ehdotti levitettävän markkinoilla.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

208 BPB kiistää sen, että kilpailijoiden välillä olisi ollut suoria sopimuksia hinnankorotuksista Saksan markkinoilla, sekä sen, että hinnankorotusten soveltamisen osalta olisi ollut yhteistoimintaa. Se toteaa myös, että vaikka oletettaisiin, että kilpailijoiden välillä olisi ollut suoraa yhteydenpitoa, se ei todista, että olisi ollut yhteinen tahto sopia hinnoista.

209 Ensiksi on tutkittava todisteet, jotka koskevat BPB:n nimenomaisesti kiistämien yhteydenpidon ja kilpailijoiden yhteistyön olemassaoloa.

210 Tältä osin on muistettava, että kyseistä yhteistyötä on tarkasteltava asianomaisen ajankohdan kontekstissa, jolle oli ominaista joukko sellaisia kilpailunvastaisia ilmenemismuotoja, jotka olivat osoituksena kilpailijoiden yhteisestä tahdosta vakauttaa

kipsilevyjen markkinat neljällä suurella eurooppalaisella markkina-alueella, joihin Saksan markkinat kuuluivat. Lisäksi on huomattava, että vaikka komission löytämän yksittäisen asiakirjan sisältö ei voi yksiselitteisesti paljastaa kilpailunvastaisen käyttäytymisen olemassaoloa, koska asiakirjan sisältö voidaan mahdollisesti selittää muulla tavoin kuin tahdolla rajoittaa kilpailua, tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, että tätä asiakirjaa voidaan tulkita siten, että se on vahvistus tällaisen tahdon olemassaolosta silloin, kun se kuuluu sellaisten muiden asiakirjojen joukkoon, jotka sisältävät todisteita samaan aikaan tapahtuneiden ja samankaltaisten kilpailunvastaisten menettelyjen olemassaolosta.

211 BPB toteaa 15.11.1993 päivätystä Knaufin sisäisestä muistiosta (riidanalaisen päätöksen 305 perustelukappale) vain, että tässä muistiossa suositellaan käyttäytymistä, joka saattaa olla kilpailunvastaista, mutta että se ei ole todiste siitä, että tätä käyttäytymismallia olisi tosiasiallisesti sovellettu. On todettava, että tämän muistion sanamuodon mukaan ”Knaufin uusi hintaluettelo lähetettiin lokakuun lopussa kaikille suorille asiakkaille. Samalla kaikille kilpailijoille ilmoitettiin tästä lähettämällä niille kappale”. Näin ollen BPB:n selitys on ristiriidassa sen kanssa, että tässä marraskuussa 1993 päivätyssä muistiossa mainittu tapahtuma sattui lokakuun 1993 lopussa. Näin ollen BPB:n tätä muistiota koskeva selitys ei ole vakuuttava. Joka tapauksessa BPB:n väitteellä pyritään korkeintaan arvostelemaan komissiota siitä, että tämä ei ole näyttänyt toteen, että kysymyksessä olevalla tietojenvaihdolla olisi ollut vaikutusta, mikä ei poista siltä sen kilpailunvastaista tarkoitusta.

212 Rigipsin tiloista löydetyn lokakuussa 1994 päivätyn sisäisen muistion osalta kantaja viittaa esittämäänsä selitykseen, joka on mainittu riidanalaisen päätöksen 323 perustelukappaleessa. Sen mukaan muistio sisältää erään yrityksen johtohenkilön Saksan markkinoiden tilaa koskevan arvion, joka perustuu tietämykseen, joka hänellä oli kaupallisen henkilöstönsä keräämien tietojen perusteella.

213 Tältä osin komission tästä muistiosta esittämä tulkinta on vakuuttavampi, kun otetaan huomioon muut asiakirja-aineiston seikat, jotka todistavat siitä, että asianomaisena ajankohtana kyseisten yritysten välillä oli yhteistoimintaa. Komissio katsoo oikein perustein, että tästä muistiosta ilmenee kilpailijoiden strategian tuntemus ja että se todistaa niiden välisestä yhteydenpidosta. Esitettyään tiivistelmän markkinatilanteesta tämän muistion laatija selittää, että Gyprocin myyntijohtaja oli valittanut, että hänen yrityksensä oli menettänyt markkinaosuuksiaan ja aikoi hankkia ne takaisin. Muistiossa suunniteltiin myös hintojen jäädyttämistä siinä mainitulle tasolle ja hinnankorotuksen toteuttamista 1.2.1995 lukien. Viimeksi mainittu toteamus on erittäin paljastava. Jos Knauf olisi lähettänyt yksipuolisesti hinnankorotuksia koskevat ilmoitukset ja jos BPB olisi vain seurannut näitä hinnankorotuksia, viimeksi mainittu ei olisi voinut lokakuussa 1994 tietää, että helmikuun 1. päiväksi 1995 oli suunniteltu hinnankorotus, kun otetaan huomioon, että Knauf ilmoitti tästä hinnankorotuksesta vasta marraskuussa 1994. Jos lisäksi BPB olisi väittämällään tavalla saanut tästä hinnankorotuksesta tiedon asiakkaidensa kautta, mikään ei estäisi sitä näyttämästä tätä toteen komission löytämien konkreettisten todisteiden kumoamiseksi. Lisäksi on syytä muistaa, että 1.2.1995 tosiasiallisesti toteutettiin hinnankorotus.

214 Lisäksi on syytä huomauttaa, että tuottajien välistä salaista yhteistyötä koskevista konkreettisista todisteista huolimatta komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 329 perustelukappaleessa ainoastaan, että kilpailijat ilmoittivat vastavuoroisesti toisilleen aikomuksistaan 1.2.1995 toteutettavan hinnankorotuksen osalta, eikä komissio väitä, että tämä muistio olisi välitön todiste hinnankorotusta koskevasta yhteistoiminnasta.

215 Kantaja toteaa joulukuun 1995 hinnankorotuksesta (riidanalaisen päätöksen 330–333 perustelukappale), että sen epäonnistuminen on lisätodiste siitä, että vuonna 1992 ei ollut sopimusta. Tältä osin on riittävää todeta, ettei taloudellisten vaikutusten puuttuminen ole todiste siitä, että kartellia ei ollut olemassa, vaan enintään todiste siitä, että kartelli ei toiminut moitteettomasti, millä puolestaan ei ole merkitystä kilpailunvastaisen yhteistoiminnan olemassaolon toteamisen kannalta.

216 Lisäksi sillä, että komissio mainitsee tässä yhteydessä uudelleen kesäkuussa 1996 pidetyn Versailles'n kokouksen, jonka tarkoituksena oli Saksan markkinoiden vakauttaminen, on merkitystä, koska se on osoitus siitä, että asianomaiset yritykset tunsivat tarvetta keskustella uudelleen Saksan markkinoiden tilanteesta sen jälkeen, kun vuoden 1995 hinnankorotus oli epäonnistunut.

217 Tätä väitettä tukee Lafargen 17.12.1996 päivätty muistio (riidanalaisen päätöksen 335 perustelukappale). Muistion laatija aloittaa tekstin seuraavasti:

"Olemme jälleen keskustelleet Saksan markkinoiden tämänhetkisestä tilanteesta."

218 BPB kiistää, että sen edustajan kanssa käydyksi väitetty keskustelu, johon on viitattu, olisi tapahtunut. BPB katsoo, että oligopolistisilla markkinoilla on tavanomaista, että yritykset sopeuttavat hintojaan muiden hintoihin ja toimivat yhdenmukaisesti. Sen mukaan kilpailu liiketoimien hintojen osalta oli voimakasta.

219 BPB:n väitteet on hylättävä. Kun otetaan huomioon, että 17.12.1996 päivätty muistio koskee tapahtumia, jotka sattuivat Saksan kipsilevyvalmistajien liiton 16.12.1996 pidetyssä kokouksessa, ei ole mitään syytä epäillä, että BPB:n edustajan ja tämän muistion laatijan, joka oli Lafargen työntekijä, välinen keskustelu käytiin.

220 Lisäksi komissio ei ole tehnyt virhettä tulkitessaan tätä muistiota, jossa on merkintä "luottamuksellinen ja henkilökohtainen!". Tämä muistio heijastelee selvästi huolta, joka sen laatijalla oli kaikkien tuottajien 1. päiväksi helmikuuta 1997 ilmoittaman hinnankorotuksen yhteydessä kilpailijoidensa käyttäytymisestä ja hintapolitiikasta ja

erityisesti niiden antamista alennuksista. Muistio osoittaa, että kilpailijoiden välillä oli suoraa yhteydenpitoa, jonka yhteydessä ne ilmaisivat päätelmänsä ja aikomuksensa. Kyseisen muistion laatija on selittänyt, että BPB:n tietyille asiakkaille tarjoama hinta oli ”[tuolloin] alinta sovittua hintaa alempi” ja että ”tämä johtaisi vielä epävakauteen”. Hän lisää seuraavaa:

”[Knauf] on hinnoitellut hankkeet toukokuuhun [19]97 saakka sovittuja hintoja alhaisemmiksi. Meiltä he vaativat kurinalaisuutta hinnankorotuksissa – – Sovittujen hintojen ([2,5–3] DM/$m^2$) korottaminen tulee vielä olemaan erittäin vaikeaa.”

221 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo näissä olosuhteissa, että komissio on riidanalaisen päätöksen 352 perustelukappaleessa katsonut oikein perustein, että helmikuun 1997 hinnankorotuksen yhteydessä kilpailijoiden välillä oli suoraa yhteistoimintaa hinnankorotuksen osalta, ja että ainakin kilpailijat ilmoittivat vastavuoroisesti aikomuksistaan tämän hinnankorotuksen osalta.

222 BPB väittää syyskuun 1997 hinnankorotusyrityksen osalta, että mikään komission esittämistä asiakirjoista ei liity siihen ja että mikään asiakaskunnan jakamista koskeva väite ei koske sitä.

223 Aivan ensiksi on huomattava, että kysymyksessä olevat neljä yritystä lähettivät kirjeitä, joissa ne ilmoittivat syyskuun 1. päivän 1997 hinnankorotuksesta vuoden 1997 toukokuussa tai kesäkuun alussa (riidanalaisen päätöksen 353 perustelukappale). Kantaja ei ole kiistänyt näitä tosiseikkoja.

224 Vaikka lisäksi komissio ei ole esittänyt välittömiä todisteita BPB:n ja sen kilpailijoiden välisestä tätä korotusta koskevasta yhteydenpidosta, esimerkiksi riidanalaisen päätöksen 356 perustelukappaleessa mainitut Knaufin ja Lafargen väliset keskustelut vahvistavat sen, että hinnankorotusten osalta oli yhteistoimintaa ja että jakelijoiden soveltamia hintoja valvottiin yleisesti. Se, että yritys ei ole epäröinyt ottaa yhteyttä kilpailijaan keskustellakseen asiakkaista tai jakelijan soveltamista hinnoista, vahvistaa, että tuottajien välillä oli yhteistyötä.

225 Komissio antaa vielä esimerkin, joka sen mukaan on lisäosoitus BPB:n, Knaufin, Lafargen ja Gyprocin yhteistoiminnasta Saksan markkinoilla. Kysymys on hinnankorotusyrityksestä syyskuussa ja lokakuussa 1998.

226 Tältä osin on tosin niin, että BPB ilmoitti kesäkuusta 1998 lähtien hinnankorotuksista syyskuulle 1998 ja että muut kilpailijat tekivät näin vasta elokuussa 1998 lokakuusta 1998 lukien suunnitellun hinnankorotuksen osalta. Lisäksi ainoa komission riidanalaisessa päätöksessä mainitsema toinen välittömästi BPB:tä koskeva todiste on se, että Knauf lähetti jäljennöksen hinnankorotusilmoituksestaan BPB:n erään johtajan kotiosoitteeseen.

227 On kuitenkin muistettava, että kilpailunvastaisten menettelytapojen ja sopimusten yhteydessä on tavanomaista, että näihin menettelytapoihin ja sopimuksiin liittyvät toimenpiteet toteutetaan vaivihkaa, että kokoukset pidetään salassa ja että niihin liittyvien asiakirjojen määrä pidetään mahdollisimman vähäisenä. Tästä seuraa, että vaikka komissio löytää asiakirjoja, jotka osoittavat nimenomaisesti taloudellisten toimijoiden välisen lainvastaisen yhteydenpidon, nämä ovat normaalisti vain hajanaisia ja vähäisiä, joten usein on välttämätöntä muodostaa kuva tietyistä yksityiskohdista päättelemällä. Näin ollen useimmissa tapauksissa kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen olemassaolo on pääteltävä tietyistä yhteensattumista ja indisioista, jotka yhdessä tarkasteltuina voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 55–57 kohta).

228 Kun otetaan huomioon käsiteltävänä olevan asian konteksti, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että se, että Knauf lähetti jäljennöksen hinnankorotusilmoituksestaan erään BPB:n johtajan kotiosoitteeseen, mikä ei ole tavanomainen kommunikointikeino kilpailevien yritysten välillä, riittää osoittamaan, että tuottajien välillä oli kiinteää yhteistyötä myös Saksan markkinoilla syys- ja lokakuussa 1998 toteutettujen hinnankorotusten osalta.

229 Lopuksi siltä osin kuin kysymys on Lafargen 7.10.1998 päivätystä muistiosta (riidanalaisen päätöksen 290–294 perustelukappale) BPB pitää sitä pelkkänä markkinoiden toiminnan kuvauksena. On totta, että jos tämä muistio olisi ainoa löydetty todiste, se ei itsessään olisi riittävä todiste hinnankorotusta koskevasta ennakollisesta yhteistoiminnasta. Kun muistiota tarkastellaan muiden edellä kuvattujen seikkojen yhteydessä, se vahvistaa yhtäältä sen, että kilpailijoiden välillä oli yhteydenpitoa hinnankorotuksista ja että hinnankorotusten välillä oli yhteys, ja toisaalta sen, että Saksan markkinaosuuksista käytiin keskustelua. Kun otetaan huomioon kysymyksessä olevien yritysten muut toimenpiteet Saksan markkinoiden vakauttamiseksi, hinnankorotusten yhdenmukaisuus ja se, että komissio löysi tutkimuksiensa yhteydessä kyseisten yritysten tiloista useita niiden kilpailijoiden hinnankorotusilmoitusten jäljennöksiä, jotka yritykset ovat osittain myöntäneet lähettäneensä suoraan kilpailijoilleen tai vastaanottaneensa niiltä, tämän muistion johdonmukainen tulkinta ei voi olla se, jonka kantaja on esittänyt.

230 Toiseksi on tutkittava kantajan väitteet, joiden mukaan on niin, että vaikka oletettaisiinkin, että kilpailijoiden välillä oli suoria yhteyksiä, ne eivät ole kilpailunvastaista käyttäytymistä.

231 Kantajan väitteestä, jonka mukaan kysymys oli täysin yksipuolisesta käyttäytymisestä, koska se ei ollut milloinkaan lähettänyt kilpailijoilleen jäljennöksiä hinnankorotusilmoituksen sisältävistä kirjeistään, on todettava, että yhdenmukaistetun menettelytavan käsite tosiasiassa edellyttää vastavuoroisten yhteyksien olemassaoloa. Tämä edellytys täyttyy kuitenkin silloin, kun kilpailija pyytää toista ilmaisemaan itselleen omat

suunnitelmansa tai tulevan toimintansa markkinoilla tai ainakin hyväksyy tällaisen ilmaisemisen (edellä 32 kohdassa mainittu sementtitapaus, tuomion 1849 kohta).

232 Lisäksi asiassa, joka johti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-1/89, Rhône-Poulenc vastaan komissio, 24.10.1991 antamaan tuomioon (Kok. 1991, s. II-867) ja jossa kantajaa arvosteltiin siitä, että se oli osallistunut kokouksiin, joissa kilpailijat vaihtoivat tietoja muun muassa hinnoista, joita ne toivoivat sovellettavan markkinoilla, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että yritys ei luonteeltaan kilpailunvastaiseen kokoukseen osallistumalla ainoastaan pyri poistamaan etukäteen epävarmuutta sen kilpailijoiden tulevista menettelytavoista vaan on välttämättä joutunut myös välittömästi tai välillisesti ottamaan huomioon tietoja, jotka se on saanut näissä kokouksissa sen menettelytavan määrittelemiseksi, jota se aikoi noudattaa markkinoilla (tuomion 122 ja 123 kohta).

233 Tämä päätelmä on sovellettavissa myös silloin, kun – kuten käsiteltävänä olevassa asiassa – yhden tai useamman yrityksen osallistuminen kilpailunvastaisiin kokouksiin rajoittuu siihen, että vastaanotetaan sellaisia tietoja, jotka koskevat niiden kilpailijoiden tulevia menettelytapoja markkinoilla.

234 Jokaisen taloudellisen toimijan on määriteltävä itsenäisesti se toimintatapa, jota se aikoo noudattaa yhteismarkkinoilla. Tämän vastaista on siis se, että tällaiset toimijat olisivat keskenään minkäänlaisessa suorassa tai epäsuorassa yhteydessä joko pyrkimällä vaikuttamaan todellisen tai mahdollisen kilpailijan markkinakäyttäytymiseen tai paljastamalla tällaiselle kilpailijalle päätetty tai suunnitteilla oleva markkinakäyttäytyminen, kun näiden yhteydenottojen tarkoituksena tai vaikutuksena on sellaisten kilpailuolosuhteiden muodostuminen, jotka eivät vastaa tavanomaisia olosuhteita kyseisillä markkinoilla (yhdistetyt asiat T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij

ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok. 1999, s. II-931, jäljempänä asiassa LVM v. komissio annettu tuomio, tuomion 720 kohta).

235 Kantajan väitteestä, jonka mukaan sille lähetetyt hintatiedot olivat asianomaisen yrityksen asiakkaiden tiedossa ennen kuin ne toimitettiin kilpailijoille, ja väitteestä, että tämän vuoksi viimeksi mainitut saivat ilmoitetut tiedot kerätyksi jo markkinoilta, on todettava, että yksistään se seikka, että on otettu vastaan kilpailijoita koskevia tietoja, jotka itsenäinen toimija pitää liikesalaisuutena, riittää osoittamaan kilpailunvastaista tarkoitusta (edellä 154 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomion 66 kohta).

236 On hylättävä kantajan väite siitä, että hintoja koskevat tiedot olivat asiakkaiden tiedossa ennen kuin ne ilmoitettiin kilpailijoille ja että tämän vuoksi ne voitiin kerätä jo markkinoilta. Vaikka näin voitaisiin todeta tapahtuneen, tämä seikka ei merkitse sitä, että tuona ajankohtana nämä hinnat olisivat muodostaneet objektiivisen ja välittömästi varmennettavissa olevan markkinatiedon. Suora lähettäminen mahdollisti sen, että kilpailijat saivat nämä tiedot yksinkertaisemmin, nopeammin ja suoremmin kuin markkinoiden kautta. Lisäksi tämä ennakolta lähettäminen loi keskinäistä varmuutta yritysten tulevasta yhteisestä hintapolitiikasta.

237 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo näissä olosuhteissa, että vaikka komissio ei olekaan kyennyt näyttämään toteen, että kaikkien tuottajien välillä olisi ollut yhteydenpitoa kunkin Saksan markkinoiden hinnankorotuksen osalta asianomaisena ajanjaksona, ja vaikka ei voida ottaa huomioon sitä, että Gyproc on tunnustanut hintoja koskevan salaisen yhteistyön (ks. ensimmäinen kanneperuste), komissio on oikein perustein katsonut, että BPB:n, Knaufin, Lafargen ja Gyprocin välillä käyttöön otettu hinnankorotuksia Saksan markkinoilla koskeva tietojenvaihtojärjestelmä merkitsi EY 81 artiklan 1 kohdan vastaista yhdenmukaistettua menettelytapaa.

*Kartellin maantieteellinen ulottuvuus*

238 Kantaja toteaa kartellin maantieteellisestä ulottuvuudesta, että komissio ei ole oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut, että se koski myös Ranskaa ja Beneluxia.

239 Tältä osin on riittävää palauttaa mieleen, että Lontoon kokous ja myyntimääriä koskeva tietojenvaihto koskivat myös Ranskaa ja Beneluxia.

240 Jos komissio voi lainmukaisesti päätellä, että eri ilmenemismuodot olivat osa yhtenä kokonaisuutena pidettävää rikkomista sen vuoksi, että ne kuuluivat kilpailun vääristämistä koskevaan kokonaissuunnitelmaan, se, että salaisten menettelytapojen määrä ja voimakkuus vaihtelivat asianomaisten markkinoiden mukaan, ei merkitse, että rikkominen ei olisi koskenut markkinoita, joilla nämä menettelytavat olivat heikompia ja harvalukuisempia. Olisi keinotekoista jakaa sellainen jatkettu käyttäytyminen, jolle on ominaista yksi tarkoitus, useaan erilliseen rikkomiseen sillä perusteella, että salaiset menettelytavat ovat vaihdelleet asianomaisten markkinoiden mukaan. Nämä seikat on otettava huomioon vain arvioitaessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja tarvittaessa sakon määrittämistä (ks. analogisesti edellä 61 kohdassa mainittu asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 90 kohta).

241 Komissio ei siis ole tehnyt mitään oikeudellista virhettä eikä ilmeistä arviointivirhettä, kun se on tarkastellut niitä eri osatekijöitä, jotka muodostavat kysymyksessä olevan rikkomisen.

242 Toinen kanneperuste on näin ollen hylättävä.

3. *Kolmas kanneperuste, jonka mukaan yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen käsitettä on rikottu*

*Asianosaisten lausumat*

243 Kantaja toteaa, että olennainen oikeudellinen edellytys jatketun rikkomisen olemassaolon toteamiselle on näyttö jatkuvuudesta, jolla yritykset ovat pyrkineet lopulliseen tarkoitukseen. Se katsoo, että komissio on tehnyt virheen arvioidessaan, että väitetty vuoden 1992 yhteinen tarkoitus voisi vahvistaa sitä seuranneiden eri ilmenemismuotojen lainvastaisuutta. Kantajan mukaan myöhemmät ilmenemismuodot, kuten Versailles'n kokous, eivät merkitse rikkomista vaan rikkomisen yritystä, eikä tätä luonnehdintaa voida kyseenalaistaa olettamalla, että kysymyksessä on jatkettu rikkominen. Kantaja katsoo näin ollen, että jotta komissio voisi näyttää toteen monitahoisen ja jatketun rikkomisen olemassaolon, sen on tarkasteltava kutakin ilmenemismuotoa riittävän tarkasti voidakseen todeta kunkin niistä lainvastaiseksi. Kantajan mukaan komissio on lisäksi tehnyt virheen päätellessään yhteisen tahdon olemassaolon näistä ilmenemismuodoista ja katsoessaan, että niiden lainvastaisuus oli yhteisen tahdon seurausta. Kantaja katsoo, että komission on näytettävä toteen, että yhteinen tahto oli olemassa kysymyksessä olevasta rikkomisesta riippumatta.

244 Kantajan mukaan komission selitys, toisin sanoen se, että se on todennut yhteisen tahdon olemassaolon ottaen huomioon viiden todetun kilpailunvastaisen menettelytavan yhtymisen, ei ole vakuuttava. Kantaja huomauttaa, että komission esittämä sama tarkoitus on epämääräinen ja koostuu pelkästään siitä, että väitetään, että kaikella

kilpailunvastaisella toiminnalla pyritään lopulta samaan tarkoitukseen, koska kaikki kilpailunvastainen toiminta on lopulta hintaan kohdistuvaa vaikutusta. Se katsoo myös, että komissio ei kykene selvästi selittämään, mikä väitetyn sopimuksen tosiasiallinen sisältö on, eikä sitä, milloin sopimus on tehty, ellei se tapahtunut vuoden 1992 kokouksessa. Se katsoo myös, että väite yhtenä kokonaisuutena pidettävästä ja jatketusta rikkomisesta, johon neljä yritystä osallistui ja joka kesti vuodesta 1992 vuoteen 1998, ei myöskään ole vakuuttava sen vuoksi, että vain harvat yritykset osallistuivat tiettyihin kilpailunvastaisiin ilmenemismuotoihin tai että tietyt yritykset eivät osallistuneet näihin ilmenemismuotoihin. Kantaja ja Knauf osallistuivat Lontoon kokoukseen vuonna 1992 mutta Lafarge ja Gyproc eivät. Vaikka ei ole kiistetty, että tämän kokouksen jälkeinen tietojenvaihto on ulotettu Lafargeen ja Gyprociin, komissio ei ole selittänyt, millä tavoin ja milloin tämä tapahtui, eikä sitä, kenen ansiosta nämä yritykset ovat voineet liittyä yhteiseen tahtoon tai yhteiseen aikomukseen, jonka komissio väittää olleen tämän tietojenvaihdon perustana. Kantaja katsoo lisäksi, että komissio ei ole voinut päätellä mitään kilpailunvastaisuuden ilmenemismuodoista Ranskan ja Beneluxin markkinoiden osalta, koska nämä ilmenemismuodot liittyivät vain Saksan ja Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoihin.

245 Komissio väittää, että se on esittänyt näkökohtia kunkin riidanalaisen päätöksen 429 perustelukappaleessa mainitun viiden menettelytavan osatekijöinä olevista tosiseikoista ja että näiden tosiseikkojen olemassaolo on se, mikä komission on näytettävä toteen. Komissio lisää päätelleensä kyseisten tosiseikkoja koskevien näkökohtien valossa, että nämä menettelyt olivat ilmausta yhteisestä tahdosta rajoittaa kilpailu mahdollisimman vähäiseksi neljällä suurimmalla eurooppalaisella kipsilevyjen markkina-alueella. Kun nämä päätelmät oli tehty, ainoa looginen tapa kuvata näitä menettelytapoja oli pitää niitä tämän yhteisen tahdon ilmentyminä. Komissio ei siis ole tehnyt kehäpäätelmää tarkastelussaan. Se katsoo myös, että yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen eri osatekijät täydentävät toisiaan täydellisesti ja että tämä täydentävyys on todiste siitä, että tämän rikkomisen eri ilmenemismuodoilla oli sama tarkoitus. Jotta esimerkiksi hinnankorotukset saattoivat onnistua, kilpailijoiden piti olla tyytyväisiä hallussaan oleviin markkinaosuuksiin.

*Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta*

246 Aluksi on huomattava, että riidanalaisesta päätöksestä ilmenee (479 perustelukappale), että komissio on katsonut, että käsiteltävänä olevassa tapauksessa kaikki sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat kuuluivat kysymyksessä olevien yritysten sellaisten pyrkimysten sarjaan, joilla oli vain yksi taloudellinen tarkoitus, toisin sanoen kilpailun rajoittaminen, ja ne muodostivat sellaisen monitahoisen ja jatkuvan sopimuksen eri ilmenemismuodot, jonka tarkoituksena ja vaikutuksena oli kilpailun rajoittaminen. Koska komissio katsoi, että edellä mainitut sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat konkretisoivat keskeytyksettä vuodesta 1992 alkaen vuoteen 1998 saakka kyseisten yritysten yhteisen tahdon vakauttaa ja näin ollen rajoittaa kilpailua ainakin Saksan, Ranskan, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Beneluxin kipsilevyjen markkinoilla, komissio on luokitellut rikkomisen yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi, monitahoiseksi ja jatketuksi.

247 Näin ollen riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetaan, että asianomaiset yritykset, joihin kantaja kuuluu, ”ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa osallistumalla sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelyihin kipsilevyalalla”.

248 Ensiksi on tutkittava kantajan väite, jonka mukaan komissio on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se on kysymyksessä olevan rikkomisen eri ilmenemismuodoista päätellyt, että olemassa oli kokonaissuunnitelma, mutta ei ole näyttänyt toteen, että yhteinen tahto olisi ollut olemassa näistä eri ilmenemismuodoista riippumatta.

249 On palautettava mieleen, että useimmissa tapauksissa kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen olemassaolo on pääteltävä tietyistä yhteensattumista ja seikoista, jotka yhdessä tarkasteltuina voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 57 kohta). Tätä oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa yhtenä kokonaisuutena pidettävän ja jatketun rikkomisen käsitteeseen. Kun

kysymys on monitahoisesta, yhtenä kokonaisuutena pidettävästä ja jatketusta rikkomisesta, kukin ilmenemistapa vahvistaa näyttöä siitä, että tällainen rikkominen on tosiasiallisesti tapahtunut.

250 Näin ollen toisin kuin kantaja väittää, kysymyksessä olevan rikkomisen eri ilmenemismuotoja on arvioitava kokonaiskontekstissa, joka selittää niiden perusolemuksen. Kysymys ei ole kehäpäätelmästä vaan sellaisesta asian selvittämisestä, jossa eri tosiseikkojen todistusarvoa vahvistavat tai heikentävät muut olemassa olevat tosiseikat, jotka yhdessä voivat näyttää toteen yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen olemassaolon.

251 BPB katsoo myös, että komissio ei ole oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut sitä yhteistä tarkoitusta, joka yhdisti eri ilmenemismuodot yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi ja jatketuksi rikkomiseksi.

252 Tältä osin on syytä muistuttaa, että EY 81 artiklan 1 kohdan rikkominen voi johtua paitsi yksittäisestä toimenpiteestä, myös useista toimenpiteistä tai jopa jatkuvasta käyttäytymisestä. Tämän tulkinnan oikeellisuutta ei voida kiistää sillä perusteella, että yksi tai useampi osatekijä tästä useiden toimenpiteiden sarjasta tai tästä jatkuvasta käyttäytymisestä voisi sellaisenaankin ja erikseen tarkasteltuna merkitä kyseisen määräyksen rikkomista. Kun eri toimenpiteet kuuluvat kokonaissuunnitelmaan, koska niillä on sama tavoite vääristää kilpailua yhteismarkkinoiden sisällä, komissiolla on oikeus kohdistaa vastuu näistä toimenpiteistä sen mukaan, miten yritykset ovat osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomiseen kokonaisuutena arvioiden (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 258 kohta).

253 Käsiteltävänä olevassa asiassa BPB:n toisen kanneperusteen tutkimisesta ilmenee selvästi, että BPB osallistui Lontoon kokouksesta lähtien yhtenä kokonaisuutena pidettävään, monitahoiseen ja jatkettuun rikkomiseen, jolle oli ominaista yksi tarkoitus, joka oli hintasodan lopettaminen ja kipsilevyjen neljän markkina-alueen vakauttaminen. Kokouksilla, tietojenvaihdolla ja hintojen vahvistamista koskevilla menettelytavoilla oli sama kilpailunvastainen tarkoitus pitää hinnat kilpailuhintoja korkeammalla tasolla ja vähentää asianomaisilla markkinoilla toimivien yritysten välistä kilpailua.

254 Toisen kanneperusteen yhteydessä esitettyjen seikkojen perusteella voidaan päätellä, että komissio on riidanalaisen päätöksen 432 perustelukappaleessa todennut oikein perustein seuraavaa:

”Nämä eri ilmenemismuodot näyttävät – – selvästi täydentävän toisiaan, kun otetaan huomioon kipsilevymarkkinoiden toiminta. Yritysten taloudellisen tilanteen parantaminen hinnankorotuksen avulla teki välttämättömäksi yritysten välisen yhteistoiminnan markkinaosuuksien osalta.”

255 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että käsiteltävänä olevassa asiassa sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat kuuluvat saman tarkoituksensa ja tiiviin synergiansa perusteella kokonaissuunnitelmaan, joka puolestaan kuului kysymyksessä olevien yritysten sellaisten pyrkimysten sarjaan, joilla oli vain yksi taloudellinen tavoite eli hintakehitykseen vaikuttaminen. Kuten komissio toteaa oikein perustein riidanalaisen päätöksen 422 perustelukappaleessa, olisi keinotekoista jakaa tämä jatkuva käyttäytyminen, jolle on ominaista yksi tarkoitus, siten, että se nähtäisiin useana erillisenä rikkomisena, kun kysymys päinvastoin on yhtenä kokonaisuutena pidettävästä rikkomisesta, joka on vähitellen konkretisoitunut sopimuksin ja yhdenmukaistetuin menettelytavoin. Se, että kyseessä katsotaan olevan yksi kilpailusääntöjen rikkominen, perustuu siihen, että kukin kartellin osapuolista pyrki samaan tavoitteeseen, eikä tämän sopimuksen soveltamistapoihin (ks. vastaavasti edellä 32 kohdassa mainittu sementtitapaus, tuomion 4127 kohta).

256 Lisäksi silloin kun on kysymys kokonaisvaltaisesta sopimuksesta, joka ulottuu usealle vuodelle, muutamien kuukausien kulumisella yhteistoimintajärjestelyn ilmenemismuotojen välillä ei ole juurikaan merkitystä. Se, että eri toimenpiteet kuuluvat kokonaissuunnitelmaan niiden saman tavoitteen vuoksi, on sitä vastoin ratkaisevaa (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 260 kohta).

257 Väitteestä, jonka mukaan tällaista suunnitelmaa ei ollut, on riittävää todeta, että yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen käsite koskee juuri tilannetta, jossa useat yritykset ovat osallistuneet rikkomiseen, joka muodostuu jatkuvasta käyttäytymisestä, jolla on yksi taloudellinen tavoite eli kilpailun vääristäminen, tai itsenäisistä rikkomisista, joita yhdistävät sama tarkoitus (kaikilla osatekijöillä sama tarkoitus) ja samat subjektit (samat yritykset, jotka ovat tietoisia yhteiseen tarkoitukseen osallistumisesta).

258 Lopuksi siltä osin kuin kysymys on kantajan väitteestä, jonka mukaan se, että vain harvat yritykset osallistuivat tiettyihin kilpailunvastaisiin ilmenemismuotoihin ja että tietyt yritykset eivät osallistuneet näihin ilmenemismuotoihin, merkitsee, että rikkomista ei ollut pidettävä yhtenä kokonaisuutena, riittää kun todetaan, että sillä, että yritys ei ole osallistunut kaikkiin kartellin muodostaviin seikkoihin tai että sen osuus on ollut vähäinen niillä osa-alueilla, joihin se on osallistunut, ei ole merkitystä näytettäessä toteen kilpailusääntöjen rikkomista sen osalta. Nämä seikat on otettava huomioon ainoastaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa ja mahdollisesti sakon määrää määritettäessä (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 86 kohta).

259 Vaikka EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetut sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat ovat väistämättä sellaisten useiden yritysten yhteistyön tulosta, jotka kaikki yhdessä ovat syyllistyneet rikkomiseen, niiden osallistuminen voi saada erilaisia muotoja muun muassa sen mukaan, millainen on kyseisten markkinoiden luonne ja mikä on kunkin yrityksen asema näillä markkinoilla, sen mukaan, mihin tavoitteisiin pyritään, ja sen mukaan, millaisia täytäntöönpanotapoja valitaan tai suunnitellaan.

260 Tästä seuraa, että pelkästään se, että kukin yritys osallistuu rikkomiseen itselleen ominaisella tavalla, ei vaikuta rikkomisen luokitteluun yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi ja jatketuksi.

261 Edellä esitetystä seuraa, että väitteet, joilla riitautetaan kartellin luokitteleminen yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi ja jatketuksi kilpailusääntöjen rikkomiseksi, eivät ole perusteltuja.

4. *Neljäs kanneperuste, jonka mukaan EY 253 artiklaa ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa on rikottu ja yleisiä periaatteita on loukattu sakon määrän laskennassa*

262 Tässä kanneperusteessa on viisi osaa. Kantaja väittää ensiksi 80 miljoonan euron suuruisen laskentapohjan osalta, että se on mielivaltainen, suhteeton ja perustelematon. Se katsoo tältä osin myös, että komissio on tehnyt virheen luokitellessaan rikkomisen erittäin vakavaksi. Se vetoaa lisäksi siihen, että rikkomisen todellinen kielteinen vaikutus kipsilevyjen markkinoihin on otettu virheellisesti huomioon. Toiseksi laskentapohjan korottaminen rikkomisen keston vuoksi perustui sen mukaan rikkomisen keston ja suuntaviivojen virheelliseen arviointiin. Komissio on myös laiminlyönyt sen arvioimisen ja sen asianmukaisesti huomioon ottamisen, että rikkomisen voimakkuus oli vähäinen asian kannalta merkityksellisenä ajanjaksona tai tiettyinä kysymyksessä olevina ajanjaksoina. Kantaja katsoo kolmanneksi, että komissio on tehnyt virheen korottaessaan sakon määrää raskauttavien seikkojen perusteella. Neljänneksi komissio ei ole sen mukaan ottanut oikein huomioon lieventäviä olosuhteita. Viidenneksi komissio on sen mukaan tehnyt virheen soveltaessaan kantajaan yhteistyötiedonantoa.

*Rikkomisen vakavuuden perusteella määritetyn sakon laskentapohjan suhteettomuus*

Rikkomisen vakavuus

– Asianosaisten lausumat

263 Kantaja katsoo, että kun otetaan huomioon rikkomisen rajallinen vaikutus kyseisiin markkinoihin, se olisi pitänyt luokitella vakavaksi eikä erittäin vakavaksi.

264 Kantaja huomauttaa, että EY [81] artiklan mukaisesta menettelystä 9.12.1998 tehdyssä päätöksessä 1999/271/EY (IV/34.466 – Kreikan lauttaliikenne), (EYVL 1999, L 109, s. 24) ja EY [81] artiklan mukaisesta menettelystä 14.10.1998 tehdyssä päätöksessä 1999/210/EY (Asia IV/F-3/33.708 – British Sugar plc, asia IV/F-3/33.709 – Tate & Lyle plc, asia IV/F-3/33.710 – Napier Brown & Company Ltd, asia IV/F-3/33.711 – James Budgett Sugars Ltd) (EYVL 1999, L 76, s. 1) komissio katsoi, että kysymyksessä olevia kilpailusääntöjen rikkomisia voitiin pitää vakavina eikä erittäin vakavina sen vuoksi, että niiden vaikutus markkinoihin oli rajallinen.

265 Kantaja katsoo toissijaisesti, että vaikka komission luokittelu olisi oikea, sen olisi pitänyt todeta, että myös vakaviksi rikkomisiksi katsotut rikkomiset ovat vakavuusasteeltaan erilaisia ja että käsiteltävänä olevassa asiassa väitetty sopimus on muihin kartelliasioihin verrattuna huomattavasti heikompi ja vähemmän kilpailunvastainen kartelli. Kantaja toteaa, että riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana asianomaisille yrityksille määrätty

sakko oli toiseksi korkein sakoista, jotka komissio on määrännyt määrättyään sakon asiassa, joka johti komission [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/E-1/37.512 – Vitamiinit) 21.11.2001 (EYVL 2003, L 6, s. 1) tekemään päätökseen 2003/2/EY. Se väittää, että käsiteltävänä olevassa tapauksessa väitetty kartelli oli huomattavasti heikompi kuin kartelli esimerkiksi edellä mainitussa vitamiinitapauksessa ja asioissa, jotka johtivat komission [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisesta (Asia COMP/E-1/36.604 – Sitruunahappo) 5.12.2001 tekemään päätökseen 2002/742/EY (EYVL 2002, L 239, s. 18), komission [EY] 81 artiklan soveltamismenettelyssä (Asia IV/35.691/E-4–: Esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartelli) 21.10.1998 tekemään päätökseen 1999/60/EY (EYVL 1999, L 24, s. 1), komission [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisesta (Asia COMP/36.545/F3 – Aminohapot) 7.6.2000 tekemään päätökseen 2001/418/EY (EYVL 2001, L 152, s. 24) sekä komission asiassa [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisesta – Asia COMP/E-1/36.490 – Grafiittielektrodit 18.7.2001 tekemään päätökseen 2002/271/EY (EYVL 2002, L 100, s. 1). Se toteaa, että nämä viisi asiaa koskivat EY 81 artiklan 1 kohdan erittäin vakavia rikkomisia. Niissä kaikissa oli kysymys kartelleista, jotka kattoivat koko yhteismarkkinat tai koko Euroopan talousalueen (ETA). Nämä kartellit ilmenivät pyrkimyksinä perustaa huomattavasti voimakkaampia kartelleja kuin kipsilevyjen tuottajien väitetty kartelli, joka muihin kartelleihin verrattuna oli melko vapaa ja epämääräinen sopimus, jolla ei ollut rakennetta eikä organisaatiota. Kantaja katsoo näin ollen, että sille kysymyksessä olevan rikkomisen vakavuuden perusteella määritetty sakon laskentapohja on suuruudeltaan suhteeton ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastainen, kun otetaan huomioon, että sen määrä on kolmanneksi suurin kaikille muiden edellä mainittujen kartellien osanottajille määrätyistä sakoista.

266 Kantaja väittää, että komissio on tehnyt virheen, kun se on verrannut eri sakkoja suhteessa asianomaiseen markkinaosuuteen. Ensiksikin suuntaviivojen mukaan markkinoiden koko ei ole sellainen seikka, joka olisi otettava huomioon rikkomisen

vakavuuden arvioinnissa. Toiseksi komissio on ottanut huomioon vain markkinoiden koon mutta ei muita rikkomisen vakavuutta määrittäviä tekijöitä. Kolmanneksi komissiolla ei ole tapana ottaa huomioon tuotteiden markkinoiden kokoa rikkomisen vakavuuden arvioimiseksi.

267 Komissio mainitsee ne näkökohdat, jotka käsiteltävänä olevassa asiassa on katsottu erityisen vakaviksi (riidanalaisen päätöksen 534, 535 ja 539–542 perustelukappale). Se täsmentää myös, että kartelli suunniteltiin, sitä johdettiin ja siihen rohkaistiin kunkin osallistujayrityksen korkealla hierarkiatasolla. Se korostaa, että BPB oli mukana kaikissa kysymyksessä olevan kilpailunvastaisen käyttäytymisen ilmenemismuodoissa ja että se on myöntänyt, että samat henkilöt, toisin sanoen D ja A (molemmat BPB:n toimitusjohtajia) osallistuivat välittömästi yhtä lukuun ottamatta kaikkiin riidanalaisessa päätöksessä kuvattuihin rikkomismenettelyihin.

– Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

268 On muistettava, että arvioitaessa rikkomisen vakavuutta sakon määrän vahvistamista varten on otettava huomioon etenkin kilpailulle aiheutettujen rajoitusten luonne, kyseessä olevien yritysten määrä ja suuruus, niiden hallitsema markkinaosuus yhteisössä sekä markkinoiden tilanne rikkomisen ajankohtana (asia 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, s. 661, Kok. Ep. I, s. 455, 176 kohta).

269 Tältä osin on muistettava, että EY 81 artiklan 1 kohdan a alakohdassa todetaan nimenomaisesti yhteismarkkinoille soveltumattomiksi sellaiset yhdenmukaistetut menettelytavat, joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja.

270 Tämäntyyppisiä rikkomisia on erityisesti silloin, kun kysymys on horisontaalisista kartelleista, pidetty oikeuskäytännössä erittäin vakavina, koska ne vaikuttavat suoraan kyseisillä markkinoilla vallitsevan kilpailun olennaisiin parametreihin (asia T-141/94, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 11.3.1999, Kok. 1999, s. II-347, 675 kohta) tai yhteisön kilpailusääntöjen selvinä rikkomisina (edellä 178 kohdassa mainittu asia Tréfilunion v. komissio, tuomion 109 kohta ja asia T-311/94, BPB de Eendracht v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1129, 303 kohta).

271 On myös muistettava, että suuntaviivojen 1 A kohdan toisen kohdan kolmannen luetelmakohdan mukaan erittäin vakavia rikkomisia ovat ”pääasiassa hintakartellit tai markkinoiden jakaminen horisontaalisin rajoituksin”.

272 Edellä esitetystä seuraa, että komissio on aivan oikein luokitellut kysymyksessä olevan rikkomisen sen luonteen perusteella erittäin vakavaksi. On kuitenkin tarkasteltava kantajan esittämiä tekijöitä, jotka voivat lieventää tätä luokittelua.

273 Kantajan väitteestä, jonka mukaan rikkominen olisi pitänyt luokitella vakavaksi sillä perusteella, että sen vaikutus markkinoihin oli rajallinen, on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on asiassa T-203/01, Michelin vastaan komissio, 30.9.2003 antamassaan tuomiossa (Kok. 2003, s. II-4071, 258 ja 259 kohta) todennut, että rikkomisen vakavuus voidaan näyttää toteen viittaamalla väärinkäyttöä merkitsevien menettelytapojen luonteeseen ja tarkoitukseen ja että kilpailunvastaisen menettelytavan tarkoitukseen liittyvillä seikoilla voi olla sakon määrää vahvistettaessa suurempi merkitys kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla.

274 Vaikka näin ollen on otettava huomioon myös merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden koko ja rikkomisen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, kilpailusääntöjen rikkomisen luonne on olennainen peruste kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa (asia T-241/01, Scandinavian Airlines System v. komissio, tuomio 18.7.2005, Kok. 2005, s. II-2917, 84 kohta).

275 Vaikka kantajan väite, jonka mukaan komissio on alentanut sakon määrää muissa päätöksissään sillä perusteella, että kartelleilla on ollut rajallinen vaikutus markkinoihin, pitäisikin paikkansa, on korostettava, että komission aiempi päätöskäytäntö ei itsessään muodosta sakkojen määräämistä koskevaa oikeudellista kehystä kilpailuoikeuden alalla (asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1705, 234 kohta).

276 Mitä tulee kantajan toissijaisesti esittämään väitteeseen siitä, että vaikka rikkomisen luokittelu olisi oikea, komission olisi pitänyt todeta, että erittäin vakaviksi rikkomisiksi luokitellut rikkomiset ovat vakavuusasteeltaan erilaisia, ja että käsiteltävänä olevassa asiassa väitetty sopimus on muihin kartelliasioihin verrattuna huomattavasti heikompi ja vähemmän kilpailunvastainen kartelli, tämä kysymys on päällekkäinen sen jäljempänä tarkasteltavan kysymyksen kanssa, joka koskee komission kysymyksessä olevan rikkomisen vakavuuden perusteella määräämän sakon oikeasuhteisuutta.

277 On kuitenkin muistettava, että joka tapauksessa eri kartellien vakavuuden vertailu on lähes mahdotonta kussakin tapauksessa vallitsevien olosuhteiden erilaisuuden vuoksi.

278 Siltä osin kuin on kyse kantajan väitteestä, jonka mukaan komissio on tehnyt virheen verratessaan eri sakkoja merkityksellisten markkinoiden kokoon nähden, on muistettava, että komission on rikkomisen vakavuuden arvioimiseksi otettava huomioon

suuri joukko sellaisia tekijöitä, joiden luonne ja merkitys vaihtelevat kyseisen kilpailusääntöjen rikkomisen laadun ja siihen liittyvien erityisten olosuhteiden mukaan (yhdistetyt asiat 100/80–103/80, Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 120 kohta). Näiden rikkomisen vakavuutta osoittavien seikkojen joukossa voi tapauskohtaisesti olla myös merkityksellisten tuotemarkkinoiden koko (asia T-330/01, Akzo Nobel v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok. 2006, s. II-3389, 37 kohta).

279 Lopuksi on todettava, että horisontaalinen hintakartelli, joka on komission riidanalaisessa päätöksessä toteaman laajuinen ja joka koskee yhtä suurta taloudellista sektoria, ei yleensä voi välttyä erittäin vakavaksi rikkomiseksi luokittelulta kontekstistaan riippumatta. Joka tapauksessa kantajan käsiteltävänä olevassa asiassa esittämät seikat eivät voi saattaa kyseenalaisiksi sen rikkomisen vakavuuden arvioinnin pätevyyttä, jonka komissio on suorittanut.

280 On siis hylättävä kantajan väitteet, jotka koskevat kartellin luokittelemista erittäin vakavaksi rikkomiseksi.

Rikkomisen todellinen vaikutus kyseisiin markkinoihin

– Asianosaisten lausumat

281 Kantaja väittää, että komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä kyennyt näyttämään toteen mitään laskettavissa olevaa vahinkoa.

282 Kantaja katsoo, että kartellin vaikutus kyseisiin markkinoihin oli rajallinen, kun otetaan huomioon, että vuodesta 1992 vuoteen 1998 netto-nettohinnat pysyivät samalla reaalitasolla Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja laskivat 11 prosenttia Saksassa. Kantaja korostaa, että komissio ei ole millään tavoin näyttänyt toteen vaikutuksia Ranskan tai Beneluxin markkinoihin. Komissio ei myöskään ole osoittanut, että kuluttajille olisi aiheutunut vahinkoa.

283 Kantaja väittää lisäksi, että hinnat ja markkinaosuudet Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Saksassa kehittyivät asianomaisena ajanjaksona tavalla, joka oli odotettavissa, kun kilpailuolosuhteet palautuivat normaalimmiksi ankaran hintasodan jälkeen.

284 Se myöntää, että Lontoon kokous saattoi nopeuttaa hintasodan päättymistä mutta kiistää, että se olisi voinut olla ainoa päättymisen syy. Kantajan mukaan hintasota olisi joka tapauksessa päättynyt.

285 Kantaja katsoo myös, että tietojenvaihdolla oli vain vähän vaikutuksia. Se väittää tältä osin, että se käytti näin saatuja tietoja vain sen selvittämiseksi, vallitsiko kyseisessä teollisuudessa uusi mieliala. D ei myöskään toimittanut tietoja kenellekään, lukuun ottamatta yhtä kertaa vuonna 1993. Sitä, että tietojenvaihdolla ei ollut vaikutusta, tukee tosiasiallisesti vaihdettujen tietojen tarkastelu. Kantaja korostaa, että vaihdetut tiedot koskivat alun perin vuosittaisia tietoja. Vuonna 1993 tietojenvaihdosta tuli puolivuosittaista ja vuonna 1996 neljännesvuosittaista. Tästä huolimatta tietojenvaihto ei ollut säännöllistä. Kantaja täsmentää lisäksi, että kysymys on yleisistä tiedoista, jotka on ilmaistu yhtenä koko kansallisia markkinoita koskevana lukuna.

286 Kantaja viittaa edellä 108 kohdassa mainittuun, asiassa Deere vastaan komissio annettuun tuomioon ja edellä 270 kohdassa mainittuun, asiassa Thyssen Stahl vastaan komissio 11.3.1999 annettuun tuomioon ja katsoo, että käsiteltävänä olevaan asiaan johtaneet seikat poikkeavat täysin näiden kahden tuomion taustalla olevista seikoista. Kyseisissä kahdessa asiassa vaihdetut tiedot olivat huomattavasti yksityiskohtaisempia ja ajankohtaisempia.

287 Siltä osin kuin on kysymys hinnankorotuksia koskevista ennakkovaroituksista kantaja toteaa, että lähes kaikissa tapauksissa ennakkovaroitus annettiin vain muutamaa päivää ennen kuin kyseisistä korotuksista ilmoitettiin kuluttajille ja että joissakin tapauksissa nämä toimenpiteet olivat samanaikaisia. Tiedot eivät näin ollen olleet luottamuksellisia silloin, kun ne toimitettiin. Kantaja huomauttaa lisäksi, että asiakkaat maksavat vain harvoin luettelon mukaisen hinnan.

288 Kantaja katsoo myös, että väitetty rikkominen ei ole voinut aiheuttaa vahinkoa kuluttajille, koska lähes kaikki asiakkaat ovat kaupallisia yrityksiä, joilla on hyvä ostovoima ja joilla on valmiudet neuvotella alennuksista kilpailuttamalla tuottajia keskenään.

289 Kantaja kiistää myös komission päätelmän siitä, että kilpailu on vähäisempää oligopolistisilla markkinoilla. Se korostaa, että markkinaosuuksien jakautuminen muuttui huomattavasti ja että asiakkaita siirtyi huomattavasti.

290 Kantaja toteaa lopuksi, että komissio ei ole näyttänyt toteen, että rikkomisella olisi ollut vaikutuksia Ranskan ja Beneluxin markkinoihin. Se toteaa, että komission pääasiallinen todiste on, että tietojenvaihto ulottui näihin markkinoihin. Komissio ei kuitenkaan ole esittänyt todisteita näitä kahta markkina-aluetta koskevasta kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä.

291 Komissio katsoo, että käsiteltävänä olevassa asiassa kilpailusääntöjen rikkomisella oli todellisia vaikutuksia itse kyseisten markkinoiden luonteen vuoksi.

292 Komissio katsoo lisäksi, että hintasodan päättyminen oli yksi kartellin päätavoitteista ja että sopimus päätti sen tosiasiallisesti. Se toteaa BPB:n väitteestä, jonka mukaan rikkominen ei ollut hintasodan päättymisen ainoa syy, että vaikka näin olisikin, tämä ei millään tavoin vähennä rikkomisen todellista vaikutusta kyseisiin markkinoihin.

293 Tietojenvaihdosta komissio on todennut, että sitä käytettiin markkinoiden valvonnan turvaamiseksi ja kysymyksessä olevien yritysten kyseisillä neljällä markkina-alueella liian aggressiivisena pitämän kilpailun estämiseksi.

294 Se katsoo myös, että se, että yritykset ovat tosiasiallisesti ilmoittaneet sovituista hinnankorotuksista ja että näin ilmoitetut hinnat ovat olleet perustana yksittäisten liiketoimien hintojen vahvistamiselle, on itsessään riittävää sen toteamiseksi, että hintoja koskevan salaisen yhteistyön tarkoituksena ja vaikutuksena on ollut kilpailun vakava rajoittaminen. Näin ollen ei ole tarpeen ratkaista, ovatko liiketoimien hintojen muutokset kehittyneet yhdenmukaisesti ilmoitettujen hintojen kanssa, jotta voitaisiin osoittaa, että kartellilla on ollut todellinen vaikutus kyseisiin markkinoihin.

295 Komissio katsoo, että sen ei tarvitse näyttää toteen sitä, että rikkominen on aiheuttanut laskettavissa olevan vahingon, eikä sitä, että kuluttajat ovat kärsineet vahinkoa. Se katsoo kuitenkin riidanalaisen päätöksen 534 perustelukappaleeseen viittaamalla, että

hintojen ja markkinoiden lisääntynyt vakaus ovat yhdenmukaisia kartellin täytäntöönpanon kanssa. Se korostaa myös, että kipsilevyjä käytetään rakennusteollisuudessa ja että ne vaikuttavat asuntojen hintoihin ja tätä kautta kuluttajiin.

296 Kartellin maantieteellisestä laajuudesta komissio katsoo, ettei se, että kilpailunvastainen toiminta on saattanut olla heikompaa joillakin markkinoilla, merkitse, että kartelli ei olisi toiminut näillä markkinoilla.

– Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

297 On palautettava mieleen, että suuntaviivojen 1 A kohdan ensimmäisen kohdan mukaan laskiessaan sakon määrää rikkomisen vakavuuden perusteella komissio ottaa huomioon muun muassa ”[rikkomisen] todellisen vaikutuksen markkinoihin, jos se on mitattavissa”.

298 Tältä osin on tarkasteltava ilmaisun ”jos se [toisin sanoen todellinen vaikutus] on mitattavissa” täsmällistä merkitystä. Erityisesti on määritettävä, voiko komissio tämän sanamuodon mukaan ottaa sakkoja laskiessaan huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen todellisen vaikutuksen yksinomaan, jos se voi mitata tämän vaikutuksen ja siinä määrin kuin se voi sen tehdä.

299 On myös korostettava, että sopimusten tai menettelytapojen vaikutusten arvioimiseksi EY 81 artiklaan nähden on tarpeen ottaa huomioon se konkreettinen kehys, johon sopimukset tai menettelytavat kuuluvat, erityisesti se taloudellinen ja oikeudellinen asiayhteys, jossa kyseessä olevat yritykset toimivat, vaikutuksen kohteena olevien tavaroiden tai palvelujen luonne sekä kyseessä olevien markkinoiden toiminnan

tosiasialliset edellytykset ja markkinoiden rakenne (edellä 106 kohdassa mainittu asia ASNEF-EQUIFAX ja Administración del Estado, tuomion 49 kohta).

300 Kartellin markkinoihin kohdistuvan vaikutuksen tutkiminen edellyttää lisäksi väistämättä tukeutumista olettamuksiin. Tässä yhteydessä komission on erityisesti tutkittava, mikä kyseessä olevan tuotteen hinta olisi ollut ilman kartellia. Tutkittaessa hintojen tosiasiallisen kehityksen syitä on kuitenkin uskallettua spekuloida kunkin syyn osuudella asiassa. On otettava huomioon se objektiivinen seikka, että hintakartellin vuoksi osapuolet ovat nimenomaan luopuneet vapaudestaan kilpailla hinnoilla. Muiden tekijöiden kuin tämän kartellin osapuolten vapaaehtoisen luopumisen vaikutuksen arviointi perustuu näin ollen väistämättä kohtuullisiin todennäköisyyksiin, joita ei voida täsmällisesti mitata.

301 Näin ollen komissiota ei voida suuntaviivojen 1 A kohdan ensimmäisen kohdan kriteerin tehokasta vaikutusta riistämättä arvostella siitä, että se on tukeutunut kartellin, jonka tarkoituksena on rajoittaa kilpailua, todellisiin vaikutuksiin markkinoilla siten, että se ei ole mitannut tätä vaikutusta tai arvioinut sitä numeromääräisesti. Tämän vuoksi kartellin todellinen vaikutus markkinoihin on katsottava riittävästi toteen näytetyksi, jos komissio kykenee esittämään konkreettisia ja uskottavia seikkoja, jotka osoittavat kohtuullisen todennäköisesti, että kartelli on vaikuttanut markkinoihin.

302 Käsiteltävänä olevassa asiassa komission suorittamasta tarkastelusta ilmenee (riidanalaisen päätöksen 534–538 perustelukappale), että se on tukeutunut useisiin seikkoihin todetessaan, että kartellilla oli todellinen vaikutus markkinoihin. Se on vedonnut siihen, että kipsilevyjen tarjonta oli kokonaan tai lähes kokonaan kartellin osanottajien hallussa niillä neljällä markkina-alueella, joita kartelli koski. Se on myös katsonut, että kartellin eri osatekijät pantiin täytäntöön, koska kysymyksessä olevat yritykset tosiasiallisesti muuttivat käyttäytymistään Lontoon kokouksen jälkeen ja koska päätettyä tietojenvaihtoa suoritettiin koko kysymyksessä olevan ajanjakson ajan

suurimmilla markkinoilla ja erityisemmin Yhdistyneen kuningaskunnan ja Saksan markkinoilla. Hintojen osalta se on riidanalaisen päätöksen 212 ja 395 perustelukappaleeseen viitaten lisännyt, että niillä oli ollut taipumus nousta tai ainakin muuttua vakaammiksi ja että hinnankorotuksia koskeva yhteydenpito liittyi tosiasiallisesti hintaluettelojen julkaisemiseen, jotka otettiin myöhemmin huomioon asiakkaita laskutettaessa. Se on lisäksi katsonut, että markkinaosuudet olivat suhteellisen vakaita kysymyksessä olevana ajanjaksona, suurempia kuin aiempana vuosien 1988 ja 1992 välisenä aikana, jota kysymyksessä olevat yritykset luonnehtivat hintasodaksi, ja viitannut riidanalaisen päätöksen 71, 196 ja 289 perustelukappaleeseen ja päätöksen liitteeseen.

303 Sekä se, että kartellin osaottajilla oli hallussaan pääosa kyseisistä markkinoista (tai melkein koko markkinat), että se, että esiin tulleiden järjestelyjen tarkoitus oli erityisesti nostaa hinnat korkeammalle tasolle kuin ne olisivat olleet ilman järjestelyjä, ovat seikkoja, jotka ovat omiaan osoittamaan, että kilpailusääntöjen rikkomisesta saattoi aiheutua merkittäviä kilpailunvastaisia vaikutuksia.

304 Komissiota ei siis voida arvostella siitä, että se on katsonut, että se, että kartellin osanottajilla oli hyvin suuri osuus kyseisistä markkinoista, oli merkittävä tekijä, joka sen oli otettava huomioon tutkiessaan kartellin todellista vaikutusta markkinoilla. On kiistatonta, että todennäköisyys siitä, että kartelli, joka koskee hintoja ja markkinoiden vakauttamista on tehokas, lisääntyy kartellin osanottajien jakamien markkinaosuuksien suuruuden mukaan. Vaikka on totta, että tämä seikka ei yksin ole osoituksena todellisen vaikutuksen olemassaolosta, komissio ei riidanalaisessa päätöksessä ole kuitenkaan millään tavoin olettanut tällaista syy-yhteyttä vaan pelkästään ottanut sen huomioon samalla tavoin kuin muut seikat.

305 Komission väitteestä, jonka mukaan hinnoilla oli tosiasiallisesti taipumus nousta tai ainakin muuttua vakaiksi (riidanalaisen päätöksen 534 perustelukappale), on todettava,

että komissio ei esitä hintakehitystä koskevia tilastoja vaan tyytyy toteamaan, että BPB ja Lafarge olivat väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa todenneet, että hinnoilla oli Yhdistyneen kuningaskunnan ja Saksan markkinoilla taipumus nousta tai ainakin muuttua vakaiksi.

306 Tältä osin on huomattava seuraavat seikat. Ensiksi siltä osin kuin kysymys on Lafargen väitetiedoksiantoon antamasta vastauksesta, edellä 58 kohdasta ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on täydentävästi päättänyt olla hyväksymättä sitä kantajan vastaiseksi todisteeksi. Toiseksi vaikka kantajan väitetiedoksiantoon antamaa vastausta voidaan tulkita siten kuin komissio tekee, toisin sanoen että kantaja itse olisi myöntänyt että hinnoilla oli Yhdistyneen kuningaskunnan ja Saksan markkinoilla taipumus nousta tai ainakin muuttua vakaiksi, tämä toteamus ei kata Ranskan ja Beneluxin markkinoita. Kolmanneksi kantajan väitetiedoksiantoon antamasta vastauksesta ilmenee, että se on todennut, että vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana liiketoimien hinnat pysyivät samalla reaalitasolla Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja laskivat Saksassa.

307 Komissiolta ei sitä vastoin voida vaatia, mikäli kartellin täytäntöönpano on näytetty toteen, että se osoittaisi järjestelmällisesti, että asianomaiset yritykset ovat todellisuudessa kyenneet sopimusten avulla saavuttamaan liiketoimille korkeamman hintatason kuin se, mikä ilman kartellia olisi vallinnut. Olisi suhteetonta vaatia tällaista toteennäyttämistä, joka vaatisi huomattavia resursseja, koska se edellyttäisi turvautumista hypoteettisiin laskelmiin, jotka perustuisivat taloudellisiin malleihin, joiden paikkansapitävyyden varmistaminen olisi tuomioistuimelle hankalaa ja joiden oikeellisuutta ei ole millään tavoin osoitettu (asia C-283/98 P, Mo och Domsjö v. komissio, julkisasiamies Mischon ratkaisuehdotus, joka liittyy 16.11.2000 annettuun tuomioon, Kok. 2000, s. I-9858, 109 kohta).

308 Käsiteltävänä olevassa asiassa riidanalaisesta päätöksestä ja itse kantajan myöntämästä ilmenee, että hintasota päättyi, minkä vaikutuksena jo määritelmän mukaisesti on se,

että hintataso nousi korkeammaksi kuin se, joka olisi vallinnut, jos lainvastaisia järjestelyjä ei olisi ollut.

309 Lisäksi se, että hinnankorotuksia koskeva yhteydenpito liittyi hintaluettelojen julkaisemiseen, jotka otettiin myöhemmin huomioon asiakkaita laskutettaessa (riidanalaisen päätöksen 534 perustelukappale) vaikutti luonnostaan markkinoihin ja eri toimijoiden käyttäytymiseen sekä tarjonnan että kysynnän näkökulmasta, kun otetaan huomioon, että nämä ilmoitukset vaikuttivat hintojen määrittämismenettelyyn, koska näin ilmoitettuja hintoja käytettiin perustana asiakaskohtaisia myyntihintoja vahvistettaessa (ks. vastaavasti asia T-338/94, Finnboard v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1617, 342 kohta), mikä väistämättä rajoitti asiakkaiden neuvotteluvaraa hintojen osalta (ks. vastaavasti edellä 234 kohdassa mainittu asia LVM v. komissio, tuomion 745 kohta).

310 Erityisesti hinnan, vaikka vain viitehinnankin, vahvistaminen vaikuttaa kilpailuun sen vuoksi, että sen avulla kaikilla kartelliin osallisilla on mahdollisuus ennustaa muiden kilpailijoiden harjoittama hintapolitiikka kohtuullisen varmasti (asia 8/72, Vereeniging van Cementhandelaren v. komissio, tuomio 17.10.1972, Kok. 1972, s. 977, 21 kohta). Yleisemmin tällaiset kartellit vaikuttavat suoraan kyseisillä markkinoilla vallitsevan kilpailun olennaisiin parametreihin (edellä 270 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 11.3.1999, 675 kohta). Kun tuottajat ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa noudattaa tuotteisiinsa tiettyä hintatasoa, ne eivät ole päättäneet itsenäisesti siitä politiikasta, jota ne aikoivat markkinoilla noudattaa, joten ne ovat rikkoneet kilpailua koskevien perustamissopimuksen määräysten perusajatusta (ks. vastaavasti edellä 270 kohdassa mainittu asia BPB de Eendracht v. komissio, tuomion 192 kohta).

311 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo näin ollen, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut, että kartellilla oli todellinen vaikutus kyseisiin markkinoihin hintojen osalta.

312 Riidanalaisen päätöksen 534 perustelukappaleessa olevasta komission väitteestä, jonka mukaan markkinaosuudet pysyivät asianomaisena ajanjaksona suhteellisen vakaina kysymyksessä olevan rikkomisen ansiosta, on todettava, että tätä väitettä ei ole vahvistettu. Riidanalaisen päätöksen liitteenä olevasta taulukosta, johon komissio viittaa, tosin ilmenee, että markkinaosuudet näyttivät pysyvän suhteellisen vakaina vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana. Koska käytettävissä ei kuitenkaan ole tietoja kyseisten markkinoiden tilanteesta ennen kartellia, tämä taulukko ei todista oikeudellisesti riittävällä tavalla, että jos tällainen vakaus vallitsi, kysymyksessä oleva rikkominen olisi saanut sen aikaan vakauden.

313 Tietojenvaihdon osalta vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on syytä olettaa, elleivät asianomaiset toimijat esitä niille kuuluvan näyttövelvollisuuden mukaisesti vastakkaista näyttöä, että yhteistoimintaan osallistuvat ja edelleen markkinoilla toimivat yritykset ottavat markkinakäyttäytymisessään huomioon kilpailijoidensa kanssa vaihdetut tiedot. Näin on etenkin siinä tapauksessa, että yhteistoiminta jatkuu pitkän ajanjakson kuluessa säännöllisenä, kuten nyt käsiteltävänä olevassa asiassa (ks. edellä 79 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 216 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

314 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa edellä esitettyjen seikkojen perusteella, että komissio on markkinaosuuksien vakautta lukuun ottamatta riittävällä tavalla näyttänyt toteen rikkomisen vaikutukset kyseisiin markkinoihin. Kun otetaan huomioon kysymyksessä olevien menettelytapojen vakavuus ja markkinoiden luonne, voidaan myös olettaa, että vaikutus kohdistui Ranskan ja Beneluxin markkinoihin.

315 Näin ollen on syytä vielä tutkia, vaikuttaako se, että komissio ei ole näyttänyt toteen kaikkia rikkomisen väitettyjä vaikutuksia, rikkomisen luokittelemiseen erittäin vakavaksi rikkomiseksi ja näin ollen sakon määrään.

316 Tältä osin on muistettava, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määritettävä useiden seikkojen perusteella, joihin kuuluvat erityisesti asian erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen rikkomista ehkäisevä vaikutus, eikä niistä perusteista, jotka on välttämättä otettava huomioon, ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (asia C-219/95 P, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997, Kok. 1997, s. I-4411, 33 kohta).

317 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi edellä 273 kohdassa mainitussa asiassa (tuomion 258 ja 259 kohta), että rikkomisen vakavuus voidaan näyttää toteen viittaamalla väärinkäyttöä merkitsevien menettelytapojen luonteeseen ja tarkoitukseen ja että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan menettelytavan tarkoitukseen liittyvillä seikoilla voi olla sakon määrää vahvistettaessa suurempi merkitys kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla.

318 Yhteisöjen tuomioistuin on vahvistanut tämän lähestymistavan, kun se on katsonut, että kilpailunvastaisen menettelytavan vaikutus ei ole ratkaiseva peruste arvioitaessa sakon asianmukaista määrää. Menettelytavan suunnitelmallisuuteen liittyvillä seikoilla voi olla suurempi merkitys kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, varsinkin kun kyse on sellaisinaan vakavista rikkomisista kuten hintojen vahvistamisesta ja markkinoiden jakamisesta (edellä 180 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 2.10.2003, 118 kohta).

319 Lisäksi on muistettava, että hintojen vahvistamista koskevien horisontaalisten kartellien on aina katsottu kuuluvan vakavimpiin yhteisöjen kilpailuoikeuden rikkomisiin (edellä 154 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomion 103 kohta ja asia T-213/00, CMA CGM ym. v. komissio, tuomio 19.3.2003, Kok. 2003, s. II-913, 262 kohta).

320 Lopuksi on korostettava myös, että komissio ei ole antanut sille arviointiperusteelle, joka koskee rikkomisen todellista vaikutusta markkinoihin, ratkaisevaa merkitystä sakon laskentapohjaa vahvistaessaan. Se on perustanut arviointinsa myös muihin

seikkoihin, toisin sanoen siihen toteamukseen, että rikkomista oli jo luonteensa puolesta pidettävä erittäin vakavana (riidanalaisen päätöksen 528–530 perustelukappale) ja että kyseiset maantieteelliset markkinat muodostivat suuren osan yhteisön markkinoista maantieteellisesti ja arvoltaan, koska ne edustivat noin 80:tä prosenttia näiden markkinoiden kokonaisarvosta (riidanalaisen päätöksen 539–542 perustelukappale).

321 Näin ollen kun otetaan huomioon kaikki edellä esitetyt seikat, komissio on aivan oikein luokitellut rikkomisen erittäin vakavaksi.

322 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo täyttä harkintavaltaansa käyttäen ja edellä esitettyjen seikkojen valossa, että se, että kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutukset on näytetty toteen vain osittain, ei voi asettaa kyseenalaiseksi rikkomisen vakavuuden perusteella vahvistettavan sakon laskentapohjan määrän arviointia, sellaisena kuin komissio on sen tehnyt.

Sakon laskentapohjan määrittäminen rikkomisen vakavuuden perusteella

– Asianosaisten lausumat

323 Kantaja toteaa, että suuntaviivojen 1 A kohdan toisen kohdan kolmannen luetelmakohdan mukaan erittäin vakavan rikkomisen perusteella voidaan määrätä sakko, jonka mahdollinen laskentapohja on yli 20 miljoonaa euroa. Se katsoo, että kun otetaan huomioon tämä säännös, komission tulisi selittää, millä perusteella se on päätynyt yli

20 miljoonan euron suuruiseen määrään. Tällaisen selityksen puuttuessa vaikuttaa siltä, että valittuun lukuun on päädytty sattumalta.

324 Kantaja katsoo, että sen sakko on myös suhteeton ja liiallinen sen liikevaihtoon nähden. Se huomauttaa, että määrätty sakko edustaa 18,1:tä prosenttia sen kipsilevyjen tuotannosta Euroopassa syntyneestä liikevaihdosta, 24,3:a prosenttia sen tämän tuotteen liikevaihdosta neljällä suurimmalla markkina-alueella ja 44,4:ää prosenttia sen saman tuotteen liikevaihdosta Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Saksassa 2001–2002. Sen sakko on lisäksi aivan liian suuri suhteessa sen liikevaihtoihin, kun sitä verrataan samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta tai vastaavista kilpailusääntöjen rikkomisista määrättyihin muihin sakkoihin.

325 Kantaja katsoo, että sakon oikeasuhteisuuden tutkimiseksi voisi olla hyödyksi suorittaa vertailua muiden asioiden kanssa. Se pohtii, mitä parametria oikeasuhteisuuden arvioinnissa voidaan käyttää, jos se ei voi väittää, että sakko on suhteeton samanlaisiin ja samanaikaisiin tapauksiin verrattuna tai sen tai muiden yritysten liikevaihtoon verrattuna.

326 Kantaja toteaa vielä, että se vähintään vuoden viive, jolla komissio teki riidanalaisen päätöksen, myötävaikutti siihen, että kantajalle määrättiin paljon korkeampi sakko kuin mitä sille todennäköisesti olisi määrätty, jos kyseinen päätös olisi tehty vuoden 2001 lopussa eikä 27.11.2002. Kantajan mukaan komissio oli tuona ajankohtana innokas kääntämään yleisön huomion pois tappioista, joita se oli kärsinyt joukossa yrityskeskittymiä koskevia asioita, ja se pyrki saamaan mahdollisimman suuren poliittisen hyödyn määräämällä tästä kartellista ”ankaria sakkoja”.

327 Komission mukaan kullekin yritykselle määrätyllä sakon laskentapohjalla on selvä ja oikeasuhteinen yhteys keskenään ja ne riippuvat rikkomisen vakavuudesta.

328 Komissio toteaa, että perusteet, joiden nojalla alkuperäinen määrä vahvistettiin 80 miljoonaksi euroksi, on esitetty riidanalaisen päätöksen 545–549 perustelukappaleessa. Se toteaa, että sen ei tarvitse perustella valintaansa enempää.

329 Komissio väittää, että määrättyjen sakkojen vertailu muissa asioissa määrättyihin sakkoihin on turhaa, koska se määrittää sakkojen määrän tapauskohtaisesti ja voi joka tapauksessa korottaa sakkojen yleistä määrää asetuksessa N:o 17 säädetyissä rajoissa, jos tämä on välttämätöntä kilpailupolitiikan toteuttamisen turvaamiseksi. Komissio esittää sellaisissa asioissa määrättyjä sakon laskentapohjia koskevan taulukon, jotka ovat koskeneet markkinoita, joiden arvo on ollut kaikkein korkein, osoittaakseen, että kantajalle määrätyn sakon laskentapohja ei ole ankarampi kuin muissa asioissa määrätyt sakot vaan että se on päinvastoin alhaisempi, koska kyseisten markkinoiden koko on otettu huomioon. Se korostaa kuitenkin, että se ei pyri perustelemaan sakon laskentapohjaa viittaamalla taulukkoon, joka koskee vain yhtä laskentapohjan arvioinnissa huomioon otetuista seikoista.

330 Komissio toteaa lopuksi, että BPB ei ole osoittanut, että asiassa olisi tapahtunut kohtuuton viivästys sen monitahoisuuteen nähden, eikä näyttänyt toteen, että tämä viivästys olisi loukannut puolustautumisoikeuksia. BPB:n poliittista ilmastoa koskevat väitteet ovat pelkkää spekulaatiota eivätkä ne liity kysymykseen siitä, oliko määrätty sakko lainmukainen.

– Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

331 Yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävän sakon määrän laskemista koskevan perusteluvelvollisuuden laajuuden osalta on muistutettava siitä, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan toisen alakohdan mukaan ”sakon suuruutta määriteltäessä on otettava huomioon rikkomuksen vakavuuden lisäksi sen kesto”. Suuntaviivoihin samoin kuin yhteistyötiedonantoon sisältyy tältä osin ohjeellisia sääntöjä arviointiperusteista, jotka komission on otettava huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja kestoa mitatessaan (asia T-220/00, Cheil Jedang v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok. 2003, s. II-2473, 217 kohta). Perusteluvelvollisuutta koskeva olennainen muotomääräys täyttyy näin ollen, jos komissio ilmoittaa päätöksessään suuntaviivojensa ja mahdollisesti yhteistyötiedonantonsa mukaiset arviointiperusteet, joiden avulla se on määrittänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston sakon määrän laskemista varten (em. asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 218 kohta).

332 Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio ei tosin ole esittänyt muita lukuja kuin ne, jotka koskevat kysymyksessä olevien yritysten markkinaosuuksia, joiden perusteella kantajalle määrätyn sakon laskentapohja vahvistettiin 80 miljoonaksi euroksi.

333 Komission ei tarvitse perusteluvelvollisuutta noudattaakseen kuitenkaan ilmoittaa päätöksessään sakkojen laskentatapaan liittyviä numerotietoja (asia C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9925, 66 kohta).

334 Sakkojen määrän laskemista koskevien numerotietojen esittäminen ei – vaikka tällaiset numerotiedot ovatkin hyödyllisiä – ole välttämätöntä sakkojen määräämistä koskevan päätöksen perusteluvelvollisuuden täyttämiseksi, ja samalla on korostettava, että komissio ei missään tapauksessa voi luopua harkintavallastaan käyttämällä yksinomaan ja mekaanisesti aritmeettisia laskentakaavoja (asia C-182/99 P, Salzgitter v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok. 2003, s. I-10761, 75 kohta).

335 Siltä osin kuin kysymys on sakkojen määrän vahvistamisesta absoluuttisena, on muistettava, että sakot ovat komission kilpailupolitiikan väline ja että tämän vuoksi komissiolla on oltava harkintavaltaa sakon suuruuden määräämisessä, jotta se voisi ohjailla yritysten toimintaa siten, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä (asia T-150/89, Martinelli v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1165, 59 kohta).

336 Lisäksi on vältettävä sitä, että taloudelliset toimijat kykenevät helposti ennustamaan sakkojen suuruuden. Se, että komissio olisi velvollinen ilmoittamaan päätöksessään numerotiedot, jotka koskevat sakkojen laskentatapaa, heikentäisi sakkojen ehkäisevää vaikutusta. Jos sakon määrä perustuisi laskelmaan, joka tehdään yksinkertaisen aritmeettisen kaavan perusteella, yritykset voisivat ennustaa mahdollisen seuraamuksen ja verrata sitä niihin etuihin, joita ne saavat kilpailusääntöjen rikkomisesta.

337 Käsiteltävänä olevassa asiassa on todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 522–553 perustelukappaleessa tuonut esiin seikat, jotka se on ottanut huomioon laskiessaan sakon määrää kunkin asianomaisen yrityksen osalta. Edellä mainituista perustelukappaleista ilmenee, että komissio on esittänyt noudattamansa päättelyn selkeästi ja yksityiskohtaisesti niin, että kantaja voi saada selville arviointiperusteet,

jotka komissio on ottanut huomioon määrittääkseen rikkomisen vakavuuden sakon määrän laskemista varten, ja niin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden. On siis katsottava, että riidanalainen päätös täyttää komissiolla EY 253 artiklan perusteella olevan perusteluvelvollisuuden.

338 Mitä tulee kantajan väitteeseen, jonka mukaan sen sakko on suhteeton ja liiallinen sen liikevaihtoon nähden, on riittävää todeta, että koska komissio ei ole määrittäessään sakkojen määrää velvollinen laskemaan sakon määrää kyseessä olevien yritysten liikevaihtoon perustuvien määrien pohjalta, se ei ole myöskään velvollinen varmistamaan tapauksissa, joissa sakkoja määrätään useille yrityksille samasta rikkomisesta, että kunkin yrityksen osalta lasketut sakkojen lopulliset määrät heijastavat kaikkia yritysten välisiä eroavaisuuksia näiden kokonaisliikevaihdon taikka kyseisen tuotteen markkinoita koskevan liikevaihdon osalta (edellä 90 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 255 ja 312 kohta).

339 Yhteisön oikeus ei myöskään sisällä yleisesti sovellettavaa periaatetta, jonka mukaan seuraamuksen olisi oltava oikeassa suhteessa siihen, kuinka merkittävä asema yrityksellä on niillä tuotemarkkinoilla, joilla kilpailusääntöjä on rikottu (asia C-397/03 P, Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomio 18.5.2006, Kok. 2006, s. I-4429, 101 kohta).

340 Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ei edellytetä myöskään, että tapauksessa, jossa sakkoja määrätään useammalle samaan rikkomiseen syyllistyneelle yritykselle, pienelle tai keskisuurelle yritykselle asetetun sakon määrä ei saisi prosenttiosuutena liikevaihdosta olla suurempi kuin suuremmille yrityksille asetettujen sakkojen määrä. Tästä säännöksestä ilmenee, että sekä pienten ja keskisuurten yritysten että suurempien yritysten osalta on sakon määrää määritettäessä otettava huomioon rikkomisen vakavuus ja kesto. Jos komissio asettaa kullekin samaan rikkomiseen osallistuneelle

yritykselle rikkomisen vakavuuden ja keston mukaan perustellut sakot, sitä ei voida moittia siitä, että joillekin yrityksille asetettujen sakkojen määrä on liikevaihtoon nähden suurempi kuin toisille yrityksille asetettujen (asia T-21/99, Dansk Rørindustri v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1681, 203 kohta).

341 On hylättävä myös kantajan väite siitä, että määrätty sakko on selvästi suhteeton, kun sitä verrataan muille yrityksille samanlaisissa asioissa määrättyihin sakkoihin. Komissio ei ole velvollinen vahvistamaan liikevaihtoon suhteutettuja sakkoja, jotka ovat täysin yhtenäisiä aiemmissa asioissa vahvistettujen sakkojen kanssa.

342 Tältä osin on korostettava, että komission aiempi päätöskäytäntö ei ole sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla. Se, että komissio on aikaisemmin soveltanut tietyntasoisia sakkoja tietynlaisiin rikkomisiin, ei voi merkitä sitä, etteikö se voisi nostaa tätä sakkojen tasoa asetuksessa N:o 17 ilmoitetuissa rajoissa, jos tämä on tarpeen yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi (edellä 278 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. komissio, tuomion 109 kohta).

343 On syytä lisätä, että rikkomisten vakavuus on määritettävä useiden seikkojen perusteella, joihin kuuluvat erityisesti asian erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen rikkomista ehkäisevä vaikutus, eikä niistä perusteista, jotka on välttämättä otettava huomioon, ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (edellä 316 kohdassa mainittu asia Ferriere Nord v. komissio, tuomion 33 kohta ja edellä 275 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 236 kohta). Merkitykselliset tiedot kuten asianomaiset markkinat, tuotteet, maat, yritykset ja ajanjaksot vaihtelevat tapauksittain. Tästä seuraa, että komissio ei ole velvollinen määräämään yrityksille

sakkoja, jotka vastaavat prosentuaalista osuutta kunkin liikevaihdosta asioissa, jotka ovat toisiinsa verrattavissa rikkomisen vakavuuden osalta (ks. vastaavasti asia T-67/01, JCB Service v. komissio, tuomio 13.1.2004, Kok. 2004, s. II-49, 187–189 kohta).

344 Tältä osin on muistettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on toimivaltainen sille EY 229 artiklassa ja asetuksen N:o 17 artiklassa tunnustetun täyden harkintavallan nojalla arvioimaan sakkojen määrän asianmukaisuutta.

345 Käsiteltävänä olevassa asiassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että rikkominen on erityisen vakava, kun otetaan huomioon tietyt seikat, kuten komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 534, 535 ja 539–542 perustelukappaleessa. Kysymys on erityisesti markkinoiden oligopolistisesta luonteesta ja siitä, että kysymyksessä oleva rikkominen vaikutti kipsilevyjen koko tarjontaan tai melkein koko tarjontaan niillä neljällä kansallisella markkina-alueella, jotka olivat kartellin kohteena. Lisäksi kyseisten markkinoiden koko oli sekä maantieteellisesti että arvon perusteella suuri. Kyseiset neljä markkina-aluetta olivat yhteisön suurimmat kipsilevyjen markkinat ja edustivat noin 80:tä prosenttia yhteisön markkinoiden kokonaisarvosta, joka oli 1,21 miljardia euroa viimeisenä kokonaisena vuonna, jolloin kilpailusääntöjä rikottiin. Kun otetaan huomioon asianomaisen tuotteen luonne, kartelli on väistämättä vaikuttanut huomattavaan osaan rakennusmarkkinoita ja näin vaikuttanut kokonaistalouden kannalta hyvin merkittävään sektoriin.

346 Käsiteltävänä olevassa tapauksessa rikkomisen vakavuuden perusteella vahvistettu sakon laskentapohja ei myöskään vaikuta ankarammalta kuin muissa asioissa vahvistetut, kun otetaan huomioon kyseisten markkinoiden koko. Tämä vertailu ei kuitenkaan merkitse, että asianomaisten markkinoiden koko olisi paras tai ainoa kriteeri vertailtaessa eri kartelliasioissa määrättyjä sakkoja. Vertailu useiden kartellien välillä on vaikeaa, koska on lukuisia seikkoja, jotka komissio voi ottaa huomioon arvioidakseen rikkomisen vakavuutta. Lisäksi kuten edellä 342 kohdassa on todettu,

tällainen vertailu voi olla vain ohjeellinen, koska komission aiempi päätöskäytäntö ei voi olla sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla.

347 Kun otetaan huomioon ne lukuisat seikat, joiden perusteella rikkominen on erityisen vakava (ks. edellä 345 kohta), ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että kantajalle rikkomisen vakavuuden perusteella määrätty sakon laskentapohja on oikeasuhteinen.

348 Lopuksi on hylättävä kantajan väite, jonka mukaan seuraamus ei olisi ollut yhtä ankara, jos komissio olisi saattanut hallinnollisen menettelyn päätökseen aikaisemmin, koska komissio on vasta aivan hiljattain korottanut seuraamusten yleistä tasoa. Vaikka myönnettäisiinkin, että sakkojen yleinen taso olisi kohonnut hallinnollisen menettelyn aikana, on riittävää todeta, että se, että komissio on aikaisemmin soveltanut tietyntasoisia sakkoja tietynlaisiin rikkomuksiin, ei voi merkitä sitä, etteikö se voisi nostaa tätä sakkojen tasoa asetuksessa N:o 17 ilmoitetuissa rajoissa, jos tämä on tarpeen yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi, ja että yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää päinvastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi (edellä 273 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta ja edellä 90 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 169 kohta).

349 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että on hylättävä kantajan väitteet, joilla se pyrki osoittamaan, että rikkomisen vakavuuden perusteella määritetty sakon laskentapohja on suhteeton.

*Rikkomisen kesto*

Asianosaisten lausumat

350 Kantaja katsoo, että komissio on virheellisesti arvioinut väitetyn rikkomisen keston irrallisten ja toisistaan erillisten tapahtumien perusteella. Sen mukaan komissio on virheellisesti arvioinut, että se olisi rikkonut kilpailusääntöjä 31.3.1992–25.11.1998, toisin sanoen kuuden vuoden ja seitsemän kuukauden ajan, mikä merkitsee pitkäaikaista rikkomista, jonka perusteella sakon laskentapohjaa voidaan korottaa 65 prosenttia.

351 Kantaja katsoo, että väitetyt rikkomiset jakautuvat kahteen erilliseen ajanjaksoon. Ensimmäiseen sisältyvät Lontoon kokous ja A:n sekä Knaufin suvun serkusten välinen tietojenvaihto vuodesta 1992 vuoden 1993 alkuun tai puoliväliin, ja toiseen sisältyvät D:n ja muiden kysymyksessä olevien yritysten toimitusjohtajien välinen tietojenvaihto vuoden 1993 puolivälistä tai lopusta vuoteen 1998. Näillä tapahtumilla ei kantajan mukaan ole yhteyttä muihin väitettyihin rikkomisiin, jotka tapahtuivat vuosien 1994 ja 1998 välisenä aikana, eikä Yhdistyneen kuningaskunnan myyntiä koskevaan tietojenvaihtoon vuoden 1992 puolivälistä helmikuuhun 1998.

352 Kantaja toteaa, että näin ollen olemassa ei ollut monitahoista ja jatkettua sopimusta, ja katsoo, että vanhentumisajoista liikennettä ja kilpailua koskeviin Euroopan talousyhteisön sääntöihin liittyvissä menettelyissä ja niiden nojalla määrättyjen seuraamusten täytäntöönpanossa 26.11.1974 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 2988/74 (EYVL L 319, s. 1) mukaisesti ennen sen viiden vuoden ajanjakson kulumista tehdyt rikkomiset, joka päättyi komission tutkimusten alkamiseen, ovat vanhentuneita, ja niistä ei voida määrätä sakkoa.

353 Kantaja korostaa lisäksi, että D jatkoi tietojenvaihtoa maaliskuussa ja marraskuussa 1998, vaikka se oli kielletty häneltä maaliskuussa 1998. Kantaja katsoo, että se ei voi olla vastuussa sellaisen työntekijän toiminnasta, joka toimii hänelle annettujen ohjeiden vastaisesti ja että näin ollen rikkomisen pitäisi katsoa päättyneen maaliskuun 1998 lopussa.

354 Kantaja väittää lisäksi, että suuntaviivat eivät ole selvät siltä osin, voiko komissio ottaa huomioon vuosien murto-osia. Kantaja kannattaa suuntaviivojen suppeaa tulkintaa ja toteaa, että komissio olisi voinut määrätä enintään 60 prosentin korotuksen laskentapohjaan 65 prosentin sijasta, toisin sanoen 10 prosenttia kultakin täydeltä rikkomisvuodelta.

355 Kantaja huomauttaa myös, että komission ei pidä aina soveltaa 10 prosentin korotusta, kuten se on tehnyt automaattisesti kaikissa äskettäisissä kartelliasioissa. Se katsoo, että komission tulisi ottaa huomioon kaikki asian kannalta merkitykselliset seikat päättäessään sakon korotuksesta. Se lisää, että komissio on toiminut näin [EY 81] artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/35.733 – VW) 28.1.1998 tekemässään päätöksessä 98/273/EY (EYVL L 124, s. 60) ja [EY] 81 artiklan soveltamisesta (Asia COMP.F.1/35.918 – JCB) 21.12.2000 tekemässään päätöksessä 2002/190/EY (EYVL 2002, L 69, s. 1) sekä esieristettyjä kaukolämmitysputkia koskevassa asiassa; näissä tapauksissa komissio kantajan mukaan otti huomioon rikkomisen voimakkuuden eri ajanjaksoina.

356 Komissio katsoo, että BPB:n väitteet ovat uusi yritys riitauttaa yhtenä kokonaisuutena pidettävä, monitahoinen ja jatkettu rikkominen sellaisena kuin se on todettu riidanalaisessa päätöksessä.

357 Komissio toteaa D:n käyttäytymisen osalta, että se ei ole velvollinen tekemään eroa yrityksen eri tahojen kanssa, joista eräät osallistuvat aktiivisesti kartelliin, kun taas toiset pyrkivät lopettamaan sen.

358 Komission mukaan suuntaviivoissa ei todeta, että sen pitäisi rajoittaa sakkojen määrän korottaminen täysiin rikkomisvuosiin. Se selittää, että rikkomisen kestoon perustuvan ankaran korotuksen riski vahvistaa väistämättä halua tuoda rikkominen esiin tai tehdä yhteistyötä komission kanssa. Päinvastainen lähestymistapa olisi vastoin suuntaviivojen julkilausuttua tarkoitusta korottaa sakon määrää rikkomisen keston perusteella.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

359 Kantajan väitteet, joilla se pyrkii osoittamaan, että kysymys on erillisistä rikkomisista, joista yksi on tämän vuoksi vanhentunut, ovat päällekkäisiä kolmannen kanneperusteen yhteydessä esitettyjen kanssa. Koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on aiemmin todennut, että komissio ei tehnyt mitään virhettä katsoessaan, että kysymys oli yhtenä kokonaisuutena pidettävästä ja jatketusta rikkomisesta, kantajan väitteet on hylättävä.

360 Kantajan väitteestä, jonka mukaan sen osallistuminen rikkomiseen olisi päättynyt jo maaliskuussa 1998, ellei D olisi toiminut saamiensa ohjeiden vastaisesti, on merkityksetön. Yritystä – eli taloudellista yksikköä, joka sisältää inhimillisiä, aineellisia ja aineettomia osatekijöitä (asia 19/61, Mannesmann v. korkea viranomainen, tuomio 13.7.1962, Kok. 1962, s. 675, 705 ja 706) – johtavat sen yhtiöjärjestyksen mukaiset elimet, ja jokainen päätös, jolla sille määrätään sakko, voidaan osoittaa yrityksen yhtiöjärjestyksen mukaiselle johdolle (hallitukselle, johtokunnalle, puheenjohtajalle, johtajalle jne.). Kilpailusäännöt kierrettäisiin helposti, mikäli komission edellytettäisiin

jonkin yrityksen kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevän käyttäytymisen yhteydessä tutkivan ja todistavan, kuka on eri toiminnoista vastuussa, mikä voisi estää sen, että kartellista hyötyneelle yritykselle määrättäisiin seuraamuksia.

361 Kantajan väitteestä, jonka mukaan suuntaviivat eivät ole selvät siltä osin, voiko komissio ottaa huomioon vuoden murto-osat, riittää kun todetaan, että suuntaviivoissa ei kielletä ottamasta huomioon rikkomisen tosiasiallista kestoa sakon määrää laskettaessa. Tällainen lähestymistapa on täysin looginen ja järkevä ja kuuluu joka tapauksessa komission harkintavallan piiriin.

362 Siitä, että kantaja on riitauttanut sen, että komissio on soveltanut automaattisesti 10 prosentin enimmäiskorotusta vuotta kohden, on muistettava, että suuntaviivojen 1 B kohdan ensimmäisen kohdan kolmannessa luetelmakohdassa ei määrätä myöskään automaattisesta vuosittaisesta 10 prosentin korotuksesta pitkien kilpailusääntöjen rikkomisen osalta vaan jätetään tältä osin komissiolle harkintavaltaa (edellä 331 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 134 kohta).

363 Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 554 perustelukappaleessa, että BPB oli syyllistynyt rikkomiseen kuuden vuoden ja seitsemän kuukauden ajan, toisin sanoen suuntaviivoissa tarkoitetun pitkän ajan, ja se on näin ollen korottanut rikkomisen vakavuuden perusteella määrättyä sakkoa 65 prosenttia. Komissio on siis noudattanut suuntaviivoissa annettuja sääntöjä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo lisäksi, että 65 prosentin korotus ei käsiteltävänä olevassa tapauksessa ole suhteeton, kun otetaan huomioon rikkomisen kesto.

364 Sen kantajan väitteen osalta, jonka mukaan komissio ei ole ottanut huomioon rikkomisen voimakkuuden vaihtelua kysymyksessä olevana ajankohtana, on muistettava, että korotus tehdään soveltamalla tiettyä prosenttimäärää laskentapohjaan, joka määritellään koko rikkomisen vakavuuden perusteella ja joka siis heijastelee rikkomisen eri voimakkuuksia. Näin ollen tämän määrän korottamiseksi rikkomisen keston perusteella ei siis olisi loogista ottaa huomioon rikkomisen voimakkuudessa asianomaisen ajanjakson kuluessa tapahtuneita muutoksia.

365 Siltä osin kuin BPB väittää, että komissio on soveltanut muissa luonteeltaan ja kestoltaan samanlaisia rajoituksia koskevissa asioissa rikkomisen kestoon perustuvia korotuksia, jotka ovat alhaisempia kuin käsiteltävänä olevassa asiassa, on korostettava, että komission aiempi päätöskäytäntö ei voi olla sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys, joka on määritelty ainoastaan asetuksessa N:o 17, ja että lisäksi kilpailuoikeuden alalla talouden toimijat eivät voi perustaa perusteltua luottamusta sellaiseen vallitsevaan tilanteeseen, jota komissio voi harkintavaltansa rajoissa muuttaa (edellä 90 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, 171 kohta).

366 Tästä seuraa, että on hylättävä väite, jonka mukaan sakon korotus rikkomisen keston perusteella oli tehty virheellisesti.

*Rikkomisen uusiminen*

Asianosaisten lausumat

367 Kantaja katsoo, että sakon perusmäärän 50 prosentin korotus, toisin sanoen 66 miljoonalla eurolla, rikkomisen uusimisen perusteella on liiallinen ja suhteeton.

368 Kantaja toteaa ensiksi, että sen tytäryhtiön rooli aiemmissa rikkomisissa oli vähäinen ja passiivinen [[EY 81] artiklan mukaisesta menettelystä 13.7.1994 tehty komission päätös 94/601/EY (IV/C/33.833 – Pahvi) (EYVL L 243, s. 1)]. Tästä seuraa, että sen tytäryhtiölle lopulta määrätty sakko oli vain 750 000 euroa. Aiemmasta rikkomisesta oli myös määrätty seuraamukset yli kahdeksan vuotta ennen riidanalaisen päätöksen julkaisemista. Kantaja katsoo, että komission ei pitäisi mekaanisesti korottaa sakkoa sillä perusteella, että on olemassa aiempi rikkominen. Sen pitäisi ottaa huomioon kaikki aiempaan rikkomiseen liittyvät seikat: sen luonne, olosuhteet, joissa se on tehty, sen jälkeen kulunut aika ja siitä määrätty seuraamus. Kantaja viittaa useisiin oikeusjärjestyksiin osoittaakseen, että aiemman rikkomisen luonne ja aika, joka rikkomisesta on kulunut, otetaan huomion, kun tuomioistuin pohtii rangaistuksen korottamista rikkomisen uusimisen perusteella.

369 Kantaja toteaa toiseksi, että komissio ei voi korottaa sakkoa rikkomisen uusimisen perusteella silloin, kun ensimmäinen ja toinen rikkominen ovat samanaikaisia. Käsiteltävänä olevassa asiassa päätös pahvia koskevassa asiassa (ks. edellä 368 kohta) tehtiin 13.7.1994 ja näin ollen 50 prosentin korotusta olisi pitänyt soveltaa vain kyseisestä ajankohdasta lukien. Kantajan mukaan korotusta pitäisi siis tämän vuoksi alentaa 43,7 miljoonaan euroon. Toisesta näkökulmasta tarkasteltuna raskauttavaa tekijää pitäisi soveltaa vain sakkoon, jota on korotettu rikkomisen keston perusteella heinäkuusta 1994 lukien. Tässä tapauksessa raskauttavien seikkojen perusteella lisättävä määrä olisi 56 miljoonaa euroa.

370 Kantaja toteaa kolmanneksi, että korotus on liiallinen ja suhteeton, koska se ylittää Knaufille, Lafargelle ja Gyprocille rikkomisen vakavuuden perusteella määrätyn sakon laskentapohjan.

371 Kantaja katsoo neljänneksi, että korotus ylitti 30 prosentin alennuksen, joka sille myönnettiin sillä perusteella, että sen yhteistyö komission kanssa käsiteltävänä olevassa

asiassa tunnustettiin. Se katsoo, että yhteistyön perusteella myönnettävien alennusten pitäisi olla todellisia ja että uusimisen perusteella tehtyjen korotusten ei pitäisi tehdä niitä tyhjäksi.

372 Kantaja toteaa viidenneksi, että on olemassa vain yksi komission päätös – eli se, joka koski asiaa British Sugar (ks. edellä 264 kohta) –, jossa korotus on ollut korkeampi eli 75 prosenttia perusmäärästä, ja että kyseisessä asiassa korotus perustui aloitteentekijän rooliin, joka British Sugarilla oli ensimmäisessä rikkomisessa. Kantaja katsoo, että kun otetaan huomioon tämän asian olosuhteet sekä [EY] 82 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/E-2/36.041/PO – Michelin) 20.6.2001 tehty komission päätös 2002/405/EY (EYVL 2002, L 143, s. 1), siihen sovellettu 50 prosentin korotus on liiallinen.

373 Kantaja toteaa lopuksi, että komissio sovelsi siihen rikkomisen uusimisen perusteella samaa korotusta kuin Lafargeen, vaikka rikkominen, johon tämä syyllistyi asiassa, joka johti [EY 81] artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/33.126 et 33.322 – Sementti) 30.11.1994 tekemään komission päätökseen 94/815/EY (EYVL L 343, s. 1), oli vakavampi kuin rikkominen, josta määrättiin seuraamuksia niin sanotussa pahvitapauksessa. Kantaja katsoo, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon näiden kahden aiemman kartellin väliset erot, erityisesti Lafargen merkittävä rooli, kartellin, johon Lafarge osallistui, pitkä kesto, ja se, että sille määrättiin tästä rikkomisesta 14,9 miljoonan euron suuruinen sakko. Koska komissio ei ole ottanut näitä eroja huomioon ja määrännyt kahdelle yritykselle saman 50 prosentin korotuksen, se on kantajan mukaan loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.

374 Komissio pitää rikkomisen uusimista raskauttavana seikkana, kun asianomainen yritys syyllistyy uuteen rikkomiseen, vaikka sitä on jo rangaistu samantyyppisestä rikoksesta,

ja kun sille on näin ollen selvästi ilmaistu, että tämä käyttäytyminen oli lainvastaista ja että sitä ei pitäisi toistaa.

375 Kantajan väitteestä, jonka mukaan ensimmäinen ja toinen rikkominen olivat samanaikaisia ja jonka vuoksi korotusta pitäisi soveltaa tämän mukaisesti, komissio toteaa, että tässä väitteessä ei oteta huomioon sitä, että korotuksella rangaistaan yritystä siitä, että se haluaa rikkoa kilpailusääntöjä, vaikka sille on jo aiemmin määrätty seuraamuksia.

376 Mitään merkitystä ei ole sillä, onko rikkomisen uusimisen perusteella määrätty korotus muille yrityksille määrättyä sakon laskentapohjaa korkeampi tai alhaisempi tai onko se sitä suhteessa alennukseen, joka BPB:lle on myönnetty sen komission kanssa tekemän yhteistyön vuoksi.

377 Komission mukaan BPB on esittänyt lisäperusteen, joka ei sisältynyt sen kannekirjelmään, toisin sanoen sen, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon aika, joka oli kulunut aiemmasta rikkomisesta, joka vastauskirjelmän mukaan tehtiin ”yli kahdeksan vuotta ennen käsiteltävänä olevan päätöksen julkaisemista”. Tämä peruste on komission mukaan jätettävä tutkimatta työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan nojalla.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

378 Oikeuskäytännöstä ilmenee, että raskauttavien asianhaarojen huomioiminen sakon vahvistamisessa kuuluu komission tehtävään varmistaa kilpailusääntöjen noudatta-

minen (asia C-308/04 P, SGL Carbon v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok. 2006, s. I-5977, 71 kohta).

379 Kysymyksessä olevan rikkomisen vakavuuden arvioimisessa huomioon otettaviin seikkoihin kuuluu siis mahdollinen rikkomisen uusiminen (edellä 36 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 91 kohta).

380 Kantajan väite, jonka mukaan komissio ei ole ottanut oikein huomioon kaikkia aiempaan rikkomiseen liittyviä seikkoja, on hylättävä.

381 Aivan ensiksi kahden rikkomisen välillä kuluneen ajan osalta on kiistatonta, että ensimmäisestä rikkomisesta määrättiin seuraamukset nyt kysymyksessä olevan rikkomisen alkamisen jälkeen.

382 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiolla on harkintavaltaa sen valitessa tekijöitä, jotka se ottaa huomioon sakkojen määrän määrittämiseksi, ja näihin kuuluvat esimerkiksi asiaan liittyvät erityisolosuhteet, sen asiayhteys ja sakkojen ehkäisevä vaikutus, eikä sen tarvitse tukeutua mihinkään sitovaan tai tyhjentävään sellaisten arviointiperusteiden luetteloon, joka olisi ehdottomasti huomioitava (asia C-137/95 P, SPO ym. v. komissio, tuomio 25.3.1996, Kok. 1996, s. I-1611, 54 kohta ja asia C-219/95 P, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997, Kok. 1997, s. I-4411, 33 kohta).

383 On korostettava, että rikkomisen uusimisen toteaminen ja sen erityispiirteiden arviointi kuuluvat komission harkintavaltaan, eikä sitä sido mahdollinen vanhentumisaika tällaisen toteamuksen tekemisen osalta. Rikkomisen uusiminen on tärkeä komission arvioitavaksi kuuluva tekijä, jonka huomioimisella pyritään saamaan yritykset, jotka ovat osoittaneet taipumusta olla piittaamatta kilpailusäännöistä, muuttamaan käyttäytymistään. Komissio voi näin ollen kussakin tapauksessa ottaa huomioon seikat, jotka ovat omiaan vahvistamaan tällaisen taipumuksen ja joihin kuuluu esimerkiksi aika, joka on kulunut asianomaisten rikkomisten välillä.

384 Tältä osin on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että kahden rikkomisen toteamisen erottanut alle kymmenen vuoden ajanjakso osoitti yrityksen taipumuksen olla tekemättä asianmukaisia johtopäätöksiä siitä, että sen oli todettu rikkoneen kilpailusääntöjä (asia T-38/02, Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, Kok. 2005, s. II-4407, 354 ja 355 kohta).

385 Käsiteltävänä olevassa asiassa kantajan osalta todettujen kilpailusääntöjen rikkomisen tausta osoittaa sitäkin suuremmalla syyllä sen taipumusta olla tekemättä asianmukaisia johtopäätöksiä siitä, että sen on todettu rikkoneen kilpailusääntöjä, kun otetaan huomioon, että komission kohdistettua kantajaan toimenpiteitä aiemmin niin sanotussa pahvitapauksessa tekemällään päätöksellä kantaja jatkoi yli neljän vuoden ajan aktiivista osallistumista kysymyksessä olevaan kartelliin sen jälkeen, kun tämä päätös annettiin sille tiedoksi.

386 Näin ollen ei ole tarpeen tutkia komission väitettä, jonka mukaan ensimmäisestä rikkomisesta määrätyn seuraamuksen ja riidanalaisen päätöksen julkaisemisen välillä kulunutta aikaa koskeva kantajan esittämä peruste on jätettävä tutkimatta.

387 Aikaisemman käyttäytymisen ominaispiirteistä on todettava, että rikkomisen uusimisen käsite ei välttämättä edellytä sen toteamista, että aikaisempi rahamääräinen seuraamus on määrätty, vaan pelkästään sen toteamista, että yhteisön kilpailuoikeutta on rikottu aiemmin (edellä 384 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 363 kohta).

388 Rikkomisen uusimisen huomioon ottamisella pyritään saamaan yritykset, jotka ovat osoittaneet taipumusta olla välittämättä kilpailusäännöistä, muuttamaan käyttäytymistään, kun ilmenee, ettei se, että sen on aiemmin todettu syyllistyneen rikkomiseen, ole riittänyt estämään sitä toistamasta kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevää käyttäytymistä. Ratkaiseva tekijä rikkomisen uusimisen määrittämisessä ei siis ole se, että aiemmin on määrätty sakko, eikä sitä suuremmalla syyllä sakon määrä, vaan se, että aiemmin on todettu kilpailusääntöjen rikkominen.

389 Kantaja ei edes väitä, että kilpailusääntöjen rikkominen, josta sen tytäryhtiötä rangaistiin niin sanotussa pahvitapauksessa, ei olisi ollut samantyyppinen rikkominen kuin se, josta käsiteltävänä olevassa asiassa on kysymys.

390 Tästä seuraa, että komissio ei ole tehnyt virhettä, kun se on käsiteltävänä olevassa asiassa katsonut, että asian erityispiirteet, erityisesti se, että saman yrityksen oli jo todettu syyllistyneen rikkomiseen ja että huolimatta tästä toteamisesta ja määrätystä seuraamuksesta se oli jatkanut osallistumista samankaltaiseen, saman perustamissopimuksen määräyksen rikkomiseen, merkitsivät rikkomisen uusimista.

391 On hylättävä kantajan väite, jonka mukaan komissio voi korottaa sakon määrää rikkomisen uusimisen perusteella silloin, kun ensimmäinen ja toinen rikkominen ovat samanaikaisia, vasta siitä lukien, kun tehdään ensimmäinen päätös jommastakummasta näistä rikkomisista määrättävistä seuraamuksista.

392 Rikkomisen uusimisesta rankaiseva politiikka vaikuttaa tehokkaasti rikkomiseen syyllistyneeseen vain, jos uudesta rikkomisesta määrättävän ankaramman seuraamuksen uhka voi saada sen muuttamaan käyttäytymistään. Rikkomisen uusimisen huomioon ottaminen on perusteltua tehokkaamman rikkomista estävän vaikutuksen tarpeella, mistä todistaa se seikka, ettei aikaisempi kilpailusääntöjen rikkomisen toteaminen riittänyt estämään rikkomisen toistamista. Rikkomisen uusiminen todetaan välttämättä vasta sen jälkeen, kun ensimmäinen rikkominen on todettu ja siitä on määrätty seuraamus, koska uusiminen selittyy sillä, että kyseisellä seuraamuksella ei ole ollut riittävän estävää vaikutusta.

393 Tältä osin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on edellä 270 kohdassa mainitussa, asiassa Thyssen Stahl vastaan komissio, 11.3.1999 antamassaan tuomiossa katsonut, että komission päätöksessä oli oikeudellinen virhe, koska Thyssen Stahl AG:lle määrätyn sakon määrää perusteltiin sillä, että komissio oli jo määrännyt sille seuraamuksia samanlaisista rikkomisista EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan soveltamisesta kylmälaminoidusta ruostumattomasta teräksestä valmistettujen levytuotteiden eurooppalaisten tuottajien väliseen sopimukseen ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin 18.7.1990 tekemällään päätöksellä 90/417/EHTY (EYVL L 220, s. 28), vaikka tässä asiassa 30.6.1988 ja vuoden 1990 lopun välisenä aikana tehdyn rikkomisen, johon Thyssen Stahlin oli katsottu osallistuneen, tekoaika kuitenkin suurimmaksi osaksi edelsi viimeksi mainittua päätöstä (617–625 kohta).

394 Toisin kuin edellä 270 kohdassa mainitussa asiassa Thyssen Stahl vastaan komissio, jossa annettiin tuomio 11.3.1999 ja jossa rikkominen tapahtui suurimmaksi osaksi ennen ensimmäisen päätöksen tekemistä, käsiteltävänä olevassa asiassa BPB kuitenkin jatkoi osallistumista kysymyksessä olevaan kartelliin yli neljän vuoden ajan sen jälkeen, kun niin sanotussa pahvitapauksessa oli tehty päätös.

395 Kuten edellä 382 kohdassa on todettu, rikkomisen uusimisen erityisten ominaispiirteiden arviointi riippuu käsiteltävän asian erityistekijöistä, jotka komissio harkintavaltaansa käyttäen ottaa huomioon.

396 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo käsiteltävänä olevan asian olosuhteissa, että komissio ei ole ylittänyt harkintavaltaansa, kun se on katsonut, että se, että BPB jatkoi ensimmäisen rikkomisen toteamisen jälkeen osallistumista samanlaiseen saman perustamissopimuksen määräyksen rikkomiseen, merkitsi rikkomisen uusimista, ja kun se näin ollen korotti sakkoa tällä perusteella.

397 Siltä osin kuin kysymys on tämän korotuksen tasosta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muistuttaa, että komissiolla on sakon määrää vahvistaessaan harkintavaltaa. Sen ei tarvitse soveltaa täsmällisiä matemaattisia kaavoja (edellä 273 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 292 kohta).

398 Lisäksi ehkäisevän vaikutuksen näkökulmasta rikkomisen uusiminen on seikka, jonka perusteella sakon perusmäärää voidaan korottaa merkittävästi. Uusiminen on näet todiste siitä, että aiemmin määrätyn seuraamuksen ennalta ehkäisevä vaikutus ei ole ollut riittävä (edellä 273 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 293 kohta).

399 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin pitää käsiteltävänä olevassa asiassa sovellettua korotusta oikeasuhteisena. Tältä osin on syytä korostaa, että niin sanotussa pahvitapauksessa tehty päätös ja riidanalainen päätös koskevat samanlaisia rikkomisia. Tämän toteamuksen seurauksia ei aseta kyseenalaiseksi se kantajan väite, jonka mukaan sen tytäryhtiön rooli niin sanotussa pahvitapauksessa oli vähäinen ja passiivinen. Merkityksellistä on se, että huolimatta yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisen toteamisesta kyseinen yritys jatkoi tämän oikeuden vastaista toimintaa. Näin ollen komissio aivan oikein korotti sakon perusmäärää 50 prosenttia ohjatakseen kantajan käyttäytymistä perustamissopimuksen kilpailusääntöjen noudattamiseen.

400 Koska kantajan väitteet, joilla se pyrki osoittamaan, että rikkomisen uusimisen perusteella tehty korotus ei ollut oikeasuhteinen, perustuvat pääasiallisesti siihen, että korotusmäärä eli 66 miljoonaa euroa oli absoluuttisena arvona suhteeton, ne on hylättävä.

401 Komissio voi vahvistaessaan korotuksen uusimisen perusteella rajoittua tutkimaan, mikä on oikeasuhteinen prosenttimäärä, ilman että se ottaa huomioon sakon perusmäärän korotuksen absoluuttisen arvon, johon tämän prosenttimäärän soveltaminen johtaa. Niin kauan kuin korotuksen prosenttimäärä ei ole liiallinen, korotuksen määrä absoluuttisena arvona on vain seurausta tämän prosenttimäärän soveltamisesta perusmäärään, jonka oikeasuhteisuus kysymyksessä olevan rikkomisen vakavuuteen ja kestoon nähden on erillisen tarkastelun kohde.

402 Näin ollen kantajan sakon perusmäärän 50 prosentin korotus rikkomisen uusimisen perusteella ei ole suhteeton.

403 Kantaja toteaa komission aiemman käytännön osalta, että komissio on tehnyt vain yhden päätöksen – asiassa British Sugar –, jossa korotus on ollut korkeampi (75 %), ja että tässä asiassa korotus perustui siihen aloitteentekijän rooliin, joka British Sugarilla oli ensimmäisessä kilpailusääntöjen rikkomisessa. Kantaja katsoo, että kun otetaan huomioon tämän asian olosuhteet, siihen sovellettu 50 prosentin korotus on liiallinen.

404 Siltä osin kuin kysymys on vertailusta niiden komission tekemien muiden päätösten kanssa, joissa se on määrännyt sakkoja kilpailusääntöjen rikkomisesta, kyseisillä päätöksillä voi olla merkitystä yhdenvertaisen kohtelun periaatteen kannalta vain, jos on osoitettu, että näihin muihin päätöksiin liittyvien asioiden olosuhteet ovat

samanlaiset kuin käsiteltävänä olevassa asiassa (ks. vastaavasti edellä 343 kohdassa mainittu asia JCB Service v. komissio, tuomio 13.1.2004, 187 kohta).

405 Kantaja ei kuitenkaan ole esittänyt riittäviä seikkoja, joiden perusteella voitaisiin päätellä, että nämä edellytykset täyttyvät käsiteltävänä olevassa tapauksessa. Erityisesti on todettava, että se ei vetoa kysymyksessä olevan asian kanssa samanaikaisiin asioihin, joissa komissio on soveltanut alhaisempaa korotuksen prosenttimäärää olosuhteisiin, jotka ovat käsiteltävänä olevan asian kanssa analogiset. Viittauksessa, joka koskee asiassa Michelin tehtyä päätöstä, jossa Michelin-yhtiötä rangaistiin rikkomisen uusimisesta sellaisen alennusjärjestelmän vuoksi, jolla jälleenmyyjät pyrittiin saamaan uskollisiksi asiakkaiksi, kysymys on selvästi käsiteltävänä olevan asian olosuhteista poikkeavista olosuhteista, koska tällaista alennusjärjestelmää ei voida yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisen vakavuuden osalta rinnastaa salaiseen kartelliin, joka koskee arvoltaan merkittävien markkinoiden hintoja ja vakauttamista.

406 Joka tapauksessa pelkästään se seikka, että komissio on toisessa päätöksessä korottanut perusmäärää eri tavalla rikkomisen uusimisen perusteella, ei merkitse sitä, että sen olisi pitänyt soveltaa samaa korotusprosenttia riidanalaisessa päätöksessä. Komission aiempi päätöskäytäntö ei itsessään ole sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla, koska tällainen kehys on määritetty ainoastaan asetuksessa N:o 17 (edellä 273 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 292 kohta).

407 Kantaja katsoo myös, että korotus on liiallinen ja suhteeton, koska se ylittää Knaufille, Lafargelle ja Gyprocille rikkomisen vakavuuden perusteella määrätyn sakon laskentapohjan.

408 Tämä argumentaatio on vailla merkitystä. Koska BPB:n sakko on vahvistettu oikein ja rikkomisen uusimiseen perustuva korotus on oikeasuhteinen, se, että sakon korotus absoluuttisena määränä on korkeampi kuin muille kartellin osanottajille määrätty sakon laskentapohja, on vain korotuksen matemaattinen seuraus, joka ei mitenkään liity muiden sakkojen määrään.

409 Kantaja väittää vielä, että korotus ylitti 30 prosentin alennuksen, joka sille myönnettiin tunnustuksena sen komission kanssa käsiteltävänä olevassa asiassa tekemästä yhteistyöstä.

410 Tämä väite on myös vailla merkitystä. Kysymys on sakon vahvistamisen kahdesta eri vaiheesta.

411 Lopuksi kantaja väittää, että komissio on soveltanut siihen rikkomisen uusimisen perusteella samaa korotusta kuin Lafargeen, vaikka rikkominen, johon viimeksi mainittu syyllistyi niin sanotussa sementtitapauksessa, oli vakavampi kuin se, josta määrättiin seuraamus niin sanotussa pahvitapauksessa.

412 Tämä väite on myös perusteeton. Kuten edellä on selitetty, koska uusimisen perusteella suoritettava korotus liittyy kysymyksessä olevaan yritykseen itseensä liittyvään raskauttavaan seikkaan, ei merkitystä ole sillä, että Lafargen aiemman rikkomisen ominaispiirteet eivät ole analogisia kantajan syyksi aiemmin luetun rikkomisen ominaispiirteiden kanssa. Merkitystä on sillä, että nämä kaksi yritystä ovat aikaisemmin syyllistyneet erittäin vakaviin rikkomisiin mutta ne eivät ole näiden rikkomisten toteamisesta huolimatta lopettaneet osallistumistaan rikkomiseen, josta käsiteltävänä olevassa asiassa on määrätty seuraamuksia.

413 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kantajan väitteet, jotka koskevat rikkomisen uusimisen huomioon ottamista, on hylättävä.

*Lieventävät seikat*

Asianosaisten lausumat

414 Kantaja katsoo, että komission olisi pitänyt alentaa sakon määrää niiden toimenpiteiden vuoksi, joita toteutettiin ennen tutkimusta ja sen jälkeen. Se katsoo, että komissio on virheellisesti pitänyt sen pyrkimyksiä tehottomina. Komission kieltäytyminen tunnustamasta sen pyrkimyksiä on vastoin yhdenvertaisen kohtelun ja luottamuksensuojan periaatteita.

415 Kantaja toteaa ensiksi, että se kääntyi nimettömään kirjeeseen sisältyvien väitteiden vuoksi itsenäisten oikeudellisten neuvonantajien puoleen suorittaakseen omia tutkimuksiaan (jäljempänä Alpha-hanke). Alpha-hankkeen päätelmien perusteella kantajan hallitus toteutti muodollisemman kilpailuoikeutta koskevan ohjelman, jonka yhteydessä annettiin periaatteellinen lausunto kilpailuoikeuden noudattamisesta, ja yrityksen hallintoon kuuluvien, muun johdon ja asianomaisten henkilökunnan edustajien oli allekirjoitettava se. Kantaja päätti myös lopettaa kaiken tietojenvaihdon ja antoi erään asianajotoimiston tehtäväksi auttaa sitä saattamaan ajan tasalle ja panemaan täytäntöön sen muodollisen kilpailuoikeusohjelman muita osatekijöitä.

416 Kantaja toteaa toiseksi, että komission aloitettua tutkimuksen kantaja osoitti toimillaan hyvää yhteistyön tasoa. Se antoi tarkastajien vapaasti tutustua liikeasiakirjoihinsa ja

tietokoneisiinsa. Lisäksi se toimitti pyydetyt asiakirjat ja D vastasi täsmällisesti komission esittämiin kysymyksiin. Se myös toimitti toiseen tietopyyntöön antamassaan vastauksessa komissiolle tietoja, joista tämä ei ollut aikaisemmin lainkaan tietoinen. Kantaja katsoo, että sen sakon määrää pitäisi pikemminkin alentaa sen vuoksi, että se yritti lopettaa rikkomisen jo ennen komission tutkimusten alkamista, ja sen vuoksi, että se teki vapaaehtoista yhteistyötä tutkimusten aikana.

417 Kantaja ei hyväksy komission väitettä, jonka mukaan kantaja olisi tuhonnut tai salannut todisteita. Se toteaa, että nämä väitteet eivät perustu mihinkään todisteisiin. Se korostaa, että vaikka tietyt asiakirjat oli poistettu asiakirja-aineistosta Alpha-hankkeen yhteydessä, niiden poistosta muistuttamaan oli jätetty huomautus asiakirja-aineistoon.

418 Kolmanneksi siltä osin kuin kysymys on siitä, että kantajan pääjohtaja D oli toiminut vastoin hallituksen ohjeita ja jatkanut tietojenvaihtoa hallituksen ja koko henkilökunnan tietämättä, kantaja katsoo, että sen ei voida katsoa olevan vastuussa D:n toiminnasta erityisesti D:n itsenäisen aseman vuoksi. Kantaja toteaa lisäksi, että kun paljastui, että D jatkoi tietojenvaihtoa, hänen oli jätettävä tehtävänsä välittömästi ilman minkäänlaista kompensaatiota. Kantaja korostaa, että se, että D ei noudattanut hänelle annettuja ohjeita, oli ainoa epäonnistuminen kantajan yrityksissä lopettaa rikkominen. Näin ollen komissio ei voi väittää, että kantajan toteuttamat toimenpiteet olisivat olleet tehottomia.

419 Kantaja toteaa neljänneksi, että se vetäytyi tietojenvaihtojärjestelmästä huhtikuussa 1998. Jos näin ollen D ei olisi tahallisesti uhmannut kantajan hallituksen ohjeita, kilpailusääntöjä olisi noudatettu täysin maaliskuusta 1998 lukien. Kantajalla olisi lisäksi ollut oikeus sakon alennukseen sen vuoksi, että se lopetti rikkomisen välittömästi komission puututtua asiaan.

420 Kantaja toteaa viidenneksi, että se ei hyötynyt kilpailusääntöjen rikkomisesta. Hinnat pysyivät käytännössä samalla tasolla Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja laskivat Saksassa, vaikka kantajan kustannukset nousivat. Lisäksi sen markkinaosuus kullakin kysymyksessä olevalla neljällä markkina-alueella oli vuonna 1998 pienempi kuin vuonna 1992 ja sen liikevaihto saavutti vasta 1997/1998 tason, jolla se oli ollut 1991/1992. Lisäksi hinnat olisivat palautuneet entiselleen joka tapauksessa hintasodan päätyttyä. Kantaja katsoo, että koska komissio voi korottaa sakon määrää rikkomisesta saatujen voittojen perusteella, sen pitäisi myös ottaa huomioon se, että rikkomisesta ei ole saatu hyötyä, ja alentaa sakon määrää.

421 Komissio ei hyväksy kantajan väitteitä.

422 Se katsoo, että BPB esittää vastauskirjelmässä uuden perusteen vaatiakseen sakon määrän alentamista sillä perusteella, että se on lopettanut rikkomisen sen jälkeen kun komission yksiköt lopettivat tutkimuksen vuoden 1998 lopussa. Tämä uusi peruste on jätettävä tutkimatta oikeudenkäyntimenettelyn tässä vaiheessa. Se on lisäksi perusteeton, koska lähtökohtaisesti komission ei tarvitse pitää rikkomisen jatkamista raskauttavana seikkana eikä pitää rikkomisen lopettamista lieventävänä seikkana.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

423 Ensiksi on todettava toimenpiteistä, jotka kantaja toteutti estääkseen osaltaan rikkomisen uusimisen (rikkomiseen osallistuneen ylemmän johdon irtisanominen sekä sisäisten kilpailuoikeuden noudattamista koskevien ohjelmien laatiminen ja

henkilöstön perehdyttäminen tältä osin), että vaikka on tärkeää, että yritys toteuttaa toimenpiteitä estääkseen sen, että sen henkilökunta syyllistyy tulevaisuudessa uudelleen yhteisön kilpailuoikeuden rikkomiseen, tämä ei vaikuta todetun rikkomisen todellisuuteen. Tästä seuraa, että pelkästään se, että komissio on päätöskäytännössään eräissä tapauksissa ottanut lieventävänä seikkana huomioon kilpailusääntöjen noudattamisohjelman käyttöön ottamisen, ei merkitse, että komissiolla olisi velvollisuus toimia samoin jossain toisessa tapauksessa (asia T-224/00, Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok. 2003, s. II-2597, 280 kohta).

424 Komissiolla ei siis ole velvollisuutta ottaa tällaista seikkaa lieventävänä seikkana huomioon, kunhan se noudattaa yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, mikä edellyttää sitä, että se ei arvioi tätä seikkaa eri tavoin saman päätöksen adressaatteina olevien eri yritysten osalta (edellä 423 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomion 281 kohta). Riidanalaisesta päätöksestä ei millään tavoin ilmene, että komissio olisi tältä osin arvioinut neljää kysymyksessä olevaa yritystä ei tavoin, mitä kantajakaan ei väitä.

425 Kantaja toteaa toiseksi, että komission aloitettua tutkimuksen kantaja osoitti toimillaan hyvää yhteistyön tasoa ja että tämän vuoksi sen sakkoa pitäisi alentaa enemmän. Nämä väitteet ovat päällekkäisiä sen kysymyksen kanssa, onko komissio ottanut asianmukaisesti huomioon kantajan yhteistyötiedonantoon liittyvän yhteistyön. Kantajan hallinnollisessa menettelyssä osoittamaa yhteistyötä tarkastellaan jäljempänä, mutta se ei ole lieventävä seikka, joka oikeuttaisi alennukseen, joka on erillinen yhteistyötiedonannon nojalla myönnetystä alennuksesta.

426 On kuitenkin muistettava, että mahdollisuus myöntää yritykselle, joka on tehnyt komission kanssa yhteistyötä kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi aloitetussa menettelyssä, alennus sakosta yhteistyötiedonannon soveltamisalan ulkopuolella, tunnustetaan suuntaviivoissa, joiden 3 kohdan kuudennessa luetelmakohdassa säädetään, että lieventävänä seikkana voidaan ottaa huomioon ”todellinen yhteistyö menettelyissä, jotka koskevat [yhteistyötiedonannon] soveltamisalaan kuulumattomia tapauksia”.

427 Sikäli kuin tätä väitettä on tulkittava niin, että sillä pyritään saamaan todetuksi, että komission olisi pitänyt myöntää kantajalle vielä sakon alennus tämän säännöksen nojalla, on todettava, että käsiteltävänä olevassa tapauksessa kysymyksessä olevat rikkomiset kuuluvat yhteistyötiedonannon soveltamisalaan, jonka A kohdan 1 kohdan ensimmäinen alakohta koskee yritysten välisiä salaisia kartelleja, joiden tavoitteena on hinnoista määrääminen, tuotanto- tai myyntikiintiöiden asettaminen, markkinoiden jakaminen tai tuonnin tai viennin kieltäminen. Kantaja ei näin ollen voi pätevästi moittia komissiota siitä, ettei se ole ottanut huomioon kantajan yhteistyön astetta lieventävänä seikkana yhteistyöstä annetun tiedonannon soveltamisalan ulkopuolella (asia T-15/02, BASF v. komissio, T-15/02, tuomio 15.3.2006, Kok. 2006, s. II-497, 586 kohta).

428 Lisäksi komissiota vastaan ei voitaisi esittää tällaista moitetta, vaikka olisi myönnettävä, että yhteistyö tutkimuksissa, jotka koskevat horisontaalisia kartelleja, joilla pyritään hintojen määräämiseen, voidaan palkita suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan nojalla. Tällaisessa tilanteessa mainitun kohdan mukainen alennus edellyttäisi välttämättä, että kyseessä olevaa yhteistyötä ei voida palkita yhteistyöstä annetun tiedonannon puitteissa ja että se on ollut tehokasta, eli että se on helpottanut komission tehtävää, joka koostuu yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisten toteamisesta ja ehkäisemisestä (edellä 427 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 587 ja 588 kohta).

429 Kolmanneksi kantaja toteaa, että sen ei voida katsoa olevan vastuussa siitä, että sen pääjohtaja D toimi vastoin kantajayrityksen hallituksen ohjeita ja jatkoi tietojenvaihtoa hallituksen ja koko henkilöstön tietämättä.

430 Tämä väite on vailla merkitystä. Yritystä – eli taloudellista yksikköä, joka sisältää inhimillisiä, aineellisia ja aineettomia osatekijöitä (edellä 360 kohdassa mainittu asia Mannesmann v. korkea viranomainen, s. 705 ja 706) – johtavat sen yhtiöjärjestyksen mukaiset elimet, ja jokainen päätös, jolla sille määrätään sakko, voidaan osoittaa yrityksen yhtiöjärjestyksen mukaiselle johdolle (hallitukselle, johtokunnalle, puheenjohtajalle, johtajalle jne.). Kilpailusäännöt jätettäisiin helposti huomiotta, mikäli komission edellytettäisiin jonkin yrityksen kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevän käyttäytymisen yhteydessä tutkivan ja todistavan, kuka on eri toiminnoista vastuussa, mikä voisi estää sen, että kartellista hyötyneelle yritykselle määrättäisiin seuraamuksia.

431 Vaikka BPB väittää tulleensa petetyksi entisen pääjohtajansa taholta, joka ei noudattanut hallituksen nimenomaisia ohjeita, tähän konfliktiin on etsittävä ratkaisua D:n ja BPB:n välisistä suhteista eikä tasolta, jolla komissio soveltaa kilpailuoikeutta. Vaikka D olisi tosiasiallisesti toiminut vastoin BPB:n hallituksen ohjeita ja jatkanut tietojenvaihtoa tämän tietämättä, komissiolla olisi ollut oikeus määrätä sakko yritykselle, kun taas BPB ja/tai sen omistajat voivat vapaasti ryhtyä asianmukaisiksi katsomiinsa toimiin D:tä vastaan.

432 Kantaja toteaa neljänneksi, että se oli vetäytynyt tietojenvaihtojärjestelmästä huhtikuussa 1998. Jos näin ollen D ei olisi tahallisesti uhmannut kantajan hallituksen ohjeita, kilpailusääntöjä olisi noudatettu täysin maaliskuusta 1998 lukien.

433 Tämä väite liittyy osittain edelliseen eikä ole sitä merkityksellisempi. Koska kantaja on vastuussa D:n toiminnasta, rikkominen jatkui marraskuuhun 1998 saakka.

434 Lisäksi komissio on oikein perustein katsonut, että vaikka tietojenvaihtojärjestelmästä vetäytyminen on osoitus halusta välttää käyttäytymistä, joka voisi tosiasiallisesti herättää epäilyjä, siihen ei liity muita toimenpiteitä, joilla salaiset järjestelyt olisi pyritty lopettamaan, mistä on osoituksena se, että tietojenvaihto jatkui, tai vielä se, että kilpailijat kävivät keskusteluja keskenään Haagissa.

435 Kantajan väitteestä, jonka mukaan rikkominen oli päättynyt sen jälkeen, kun komission yksiköt olivat suorittaneet tutkimuksensa, ja joka komission mukaan pitäisi jättää tutkimatta, on todettava, että kantaja on jo kannekirjelmässään viitannut ”rikkomisen nopeaan lopettamiseen lieventävänä seikkana”. Tämä väite ei siis ole työjärjestyksen 48 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu uusi peruste, vaan peruste, jolla laajennetaan asian vireille saattaneessa kannekirjelmässä aikaisemmin nimenomaisesti tai implisiittisesti esitettyä kanneperustetta, ja se on otettava tutkittavaksi (ks. asia C-66/02, Italia v. komissio, tuomio 15.12.2005, Kok. 2005, s. I-10901, 86 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

436 Suuntaviivojen 3 kohdan kolmannen luetelmakohdan mukaan lieventäviin seikkoihin kuuluu se, että ”yritys on lopettanut rikkomuksen heti komission ensimmäisen toimenpiteen jälkeen (erityisesti tarkastukset)”. Sakon alentaminen sen vuoksi, että rikkominen on lopetettu heti komission ensimmäisen toimenpiteen jälkeen ei kuitenkaan voi olla automaattista, vaan se riippuu komission harkintavaltansa rajoissa tapauskohtaisesti suorittamasta olosuhteiden arvioinnista. Tältä osin tämän suuntaviivojen säännöksen soveltaminen jonkin yrityksen hyväksi on erityisen tarkoituksenmukaista tilanteessa, jossa kyseisen menettelyn kilpailunvastainen luonne ei ole ilmeinen. Sen soveltaminen ei sitä vastoin lähtökohtaisesti ole yhtä asianmukaista tilanteessa, jossa menettely on selvästi kilpailunvastaista, mikäli se on näytetty toteen

(asia T-44/00, Mannesmannröhren-Werke v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok. 2004, s. II-2223, 281 kohta; ks. myös vastaavasti yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomion 292 ja 294 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

437 Vaikka komissio olisi aikaisemmin pitänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vapaaehtoista lopettamista lieventävänä olosuhteena, se saa suuntaviivoja soveltaessaan ottaa huomioon sen, että erittäin vakavat ilmeiset kilpailusääntöjen rikkomiset ovat vielä verrattain yleisiä, vaikka niiden lainvastaisuus on osoitettu jo yhteisön kilpailupolitiikan alkuvaiheessa, ja näin ollen katsoa, että tämä armelias käytäntö oli syytä hylätä ja lopettaa tällaisen rikkomisen lopettamisen palkitseminen sakon alentamisella.

438 Näin ollen rikkomisen lopettamiseen perustuvan sakon alentamisen asianmukaisuus riippuu siitä, onko kantajalla voinut olla perusteltu epäily käyttäytymisensä lainvastaisuudesta.

439 Käsiteltävänä olevassa asiassa on muistettava, että kysymyksessä oleva rikkominen koski salaista kartellia, jonka tarkoituksena oli tietojenvaihto oligopolistisilla markkinoilla ja markkinoiden vakauttaminen. Tämän tyyppinen kartelli merkitsee erittäin vakavaa kilpailusääntöjen rikkomista. Asianomaisten yritysten täytyy siis olla tietoisia käyttäytymisensä lainvastaisuudesta. Kartellin salainen luonne vahvistaa lisäksi sitä, että kysymyksessä olevat yritykset olivat tietoisia toimintojensa lainvastaisuudesta.

440 Edellä esitetyistä syistä ei siis ole pidettävä virheellisenä sitä, että käsiteltävänä olevassa tapauksessa ei ole lieventävänä seikkana otettu huomioon rikkomisen lopettamista komission ensimmäisten tarkastusten jälkeen.

441 Viidenneksi kantajan sen väitteen osalta, jonka mukaan komissio ei ole ottanut huomioon sitä, että kantaja ei ollut hyötynyt kyseisestä rikkomisesta, on muistettava, että vaikka määrätyn sakon määrän on oltava oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen kestoon ja muihin sen vakavuuden arviointiin vaikuttaviin seikkoihin, kuten hyötyyn, jonka yritys on voinut saada menettelytavoistaan, se, että yritys ei ole hyötynyt millään tavoin kilpailusääntöjen rikkomisesta, ei estä sakon määräämistä, koska muuten sakot menettäisivät ehkäisevän vaikutuksensa (asia T-52/02, SNCZ v. komissio, tuomio 29.11.2005, Kok. 2005, s. II-5005, 89 kohta).

442 Lopuksi on todettava, että vaikka komissio voikin suuntaviivojen mukaisesti (2 kohdan ensimmäisen alakohdan viides luetelmakohta) ja raskauttavien olosuhteiden perusteella korottaa seuraamusta ylittääkseen rikkomisen avulla saatujen lainvastaisten voittojen määrän, tästä mahdollisuudesta ei seuraa, että komissiolla olisi näin ollen velvollisuus kaikissa olosuhteissa osoittaa sakon määrän määrittämiseksi todettuun rikkomiseen liittyvä taloudellinen etu. Toisin sanoen tällaisen edun puuttumista ei voida pitää lieventävänä olosuhteena (edellä 441 kohdassa mainittu asia SNCZ v. komissio, tuomion 91 kohta).

443 Näin ollen on hylättävä kantajan väitteet, jotka koskevat sakon alentamista lieventävien seikkojen perusteella.

*Yhteistyö*

Asianosaisten lausumat

444 Kantaja katsoo, että komissio on loukannut luottamuksensuojan periaatetta ja kohtuusperiaatetta, kun se on päättänyt, että kantajan toteuttamat toimenpiteet

oikeuttivat vain 30 prosentin alennukseen sakosta yhteistyötiedonannon D kohdan säännösten mukaisesti. Kantaja katsoo, että sen olisi pitänyt saada 50–75 prosentin alennus sakosta yhteistyötiedonannon C kohdan säännösten mukaisesti.

445 Kantaja katsoo, että se toimitti ratkaisevat tiedot, joihin riidanalainen päätös suurelta osin perustuu. Kantaja huomauttaa, että komissio ei esimerkiksi olisi saanut mitään tietoja Lontoon kokouksesta, joka oli rikkomisen tosiasiallinen alkamiskohta, ilman tunnustusta, jonka kantaja esitti toiseen tietopyyntöön antamassaan vastauksessa. Kantaja täsmentää tältä osin, että komission kysymys liittyi vain kysymyksessä olevien neljän yrityksen pääjohtajien alaisuudessa tapahtuneeseen tietojenvaihtoon. Kantaja olisi voinut siis rajoittaa vastauksensa vain tiukasti tähän kysymykseen. Sen entinen toimitusjohtaja ja pääjohtaja A kertoi sille kuitenkin tällä välin, että vuonna 1992 oli järjestetty kokous. Se päätti paljastaa tämän kokouksen olemassaolon ja sen, mitä siellä tapahtui. Kysymys oli siis merkittävästä tunnustuksesta. Tietojenvaihtoa Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja ennakkoilmoituksia, jotka koskivat yhtä tai kahta luettelohintojen korotusta Yhdistyneessä kuningaskunnassa, ei olisi myöskään saatu tietoon ilman kantajan yhteistyötä. Kantaja korostaa, että se on täysin vapaaehtoisesti tunnustanut, että Versailles'ssa käytiin keskusteluja pyrkimyksestä jakaa Saksan markkinat, ja että se on myös väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa myöntänyt, että keskusteluja käytiin myös Brysselissä vuoden 1997 lopussa ja eräällä illallisella Haagissa, vaikka se vakuuttaakin, että mitään sopimusta ei tehty. Kantaja toteaa, että se on tunnustanut myös osallistumisensa tietojenvaihtojärjestelmään. Vaikka lisäksi osa tätä tietojenvaihtoa koskevista tiedoista kerättiin sen toimipaikassa tehdyn tarkastuksen yhteydessä, sen toimittamat tiedot auttoivat komissiota ymmärtämään tätä tietojenvaihtoa paremmin.

446 Vaikka Knauf vahvisti, että Lontoon kokous oli pidetty, ja vaikka komissio on jossain määrin käyttänyt perusteenaan myös Knaufin tämän kokouksen osalta esittämiä todisteita, tämä yritys toimi näin vain, koska kokous mainittiin väitetiedoksiannossa. Knaufilla ei olisi ollut mitään vahvistettavaa, jos kantaja ei olisi ennen väitetiedoksiannon tiedoksiantoa paljastanut kokouksen olemassaoloa. Kantaja katsoo lisäksi, että komissio ei alustavien tutkimustensa jälkeen voinut aloittaa hallinnollista menettelyä,

koska se tämän sijasta jatkoi alustavia tutkimuksia ja osoitti asianomaisille yrityksille tietopyyntöjä. Yksi näistä pyynnöistä, joka oli osoitettu kantajalle, perustui kokonaan tietoihin, jotka kantaja oli toimittanut sille spontaanisti. Näin ollen komissio saattoi laatia väitetiedoksiannon vasta saatuaan tietoja kantajalta.

447 Kantaja väittää, että jos D olisi noudattanut hänelle annettuja ohjeita, kantaja olisi lakannut osallistumista lainvastaiseen toimintaan jo kahdeksan kuukautta ennen komission tutkimusta.

448 Kantaja huomauttaa vielä, että se ei ole pakottanut mitään muuta yritystä osallistumaan kartelliin, ei ole kartellin aloittaja eikä sillä ollut minkäänlaista ratkaisevaa roolia kysymyksessä olevissa kilpailusääntöjen rikkomisissa.

449 Kantaja toteaa lopuksi, että vaikka komissio olisikin toiminut oikein alentaessaan sen sakkoa ainoastaan yhteistyötiedonannon D kohdan mukaisesti, se on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, kun se on alentanut Gyprocin sakkoa 40 prosenttia ja kantajan sakkoa vain 30 prosenttia. Kantaja katsoo, että sen toimittamat tiedot olivat ratkaisevampia komission argumentaation kannalta, koska Gyprocin toimittamat tiedot liittyivät vain vuosien 1996 ja 1998 väliseen aikaan ja Saksan markkinoihin. Komission väitteestä, jonka mukaan Gyprocin osallistuminen rikkomiseen ei ollut yhtä vakavaa kuin kantajan, kantaja toteaa, että sen, miten paljon komissio alentaa jonkin yrityksen sakkoa, pitäisi olla suhteessa toimitetun tiedon laatuun eikä siihen, miten vakavaa yrityksen osallistuminen rikkomiseen on ollut.

450 Kantaja lisää, että komissio ei voi kohdella sitä eri tavalla kuin Gyprocia, ja toteaa, että viimeksi mainittu ei ole riitauttanut tosiseikkoja eikä niiden luokittelemista kilpailusääntöjen rikkomiseksi. Se korostaa, että sen vastustus koskee pääasiallisesti komission tosiseikoista tekemiä päätelmiä pikemminkin kuin itse tosiseikkoja.

451 Komissio katsoo, että sen yhteistyötiedonannon nojalla tekemät päätelmät voidaan kumota vain, jos ne perustuvat virheellisiin tosiseikkoihin tai ilmeiseen arviointivirheeseen.

452 Komissio katsoo, että kannekirjelmän 151–154 sivuilla esitettyjen taulukoiden 5, 6 ja 9 kohtaa lukuun ottamatta tiedot, joihin kantaja viittaa, on joko saatu tietopyyntöihin annettuina vastauksina tai annettu suullisesti tarkastusten yhteydessä esitettyjen kysymysten johdosta. Komissio katsoo, että se voi olla ottamatta huomioon tämän tyyppistä tietoa, kun se arvioi yrityksen tekemää yhteistyötä. Se toteaa ottaneensa huomioon se, että vastaukset olivat hyvin yksityiskohtaisia ja menivät pidemmälle kuin oli välttämätöntä täydellisen vastauksen antamiseksi.

453 Komissio toteaa spontaanisti toimitetuista tiedoista, että taulukon 6 kohdan osalta sillä oli jo hallussaan riidanalaisen päätöksen 201 ja 205 kohdassa mainitut tiedot. Se katsoo, että sillä oli myös jo ennen BPB:n tunnustusta käytössään riittävät tiedot taulukon 9 kohdan (ja taulukon 10 kohdan) osalta. Vaikka taulukon 5 kohdan sisältämät tiedot olivat hyödyllisiä ja vaikka komissio otti ne huomioon alentaessaan sakkoa yhteistyötiedonannon nojalla, se lisää, että oli olemassa kaksi D:lle osoitettua lausuntoa, jotka mainittiin väitetiedoksiannon 77 kohdassa. Viimeksi mainittuihin sisältyi yksityiskohtaista tietoa muiden tuottajien liikevaihdosta, ja ne saattoivat toimia

muiden asiaa koskevien tutkimuksien perusteena, vaikka nämä tiedot eivät itsessään olleetkaan riittäviä. Näin ollen suuri osa BPB:n toimittamista tiedoista ei ollut ratkaisevia.

454 Lontoon kokouksesta komissio ei kiistä sitä, että tämä kokous oli rikkomisen merkittävä osatekijä, mutta toteaa, että se olisi ilman tätä aihetta koskevia tietoja voinut kaikesta huolimatta ratkaista, että olemassa oli yhtenä kokonaisuutena pidettävä, monitahoinen ja jatkettu kilpailusääntöjen rikkominen, kaikkien kilpailunvastaisten menettelytapojen perusteella, joihin kuului tietojenvaihto, jonka osalta sillä oli käytettävissään välittömiä ja ajankohtaisia todisteita. Lisäksi Lontoon kokousta koskevat tiedot toimitettiin sille vastauksena erityiseen kysymykseen, joka oli esitetty tietojenvaihdon alkuperää koskevassa toisessa tietopyynnössä, joten niiden ilmaiseminen ei ollut spontaania. Lisäksi komission toinen tietopyyntö ei perustunut kokonaan BPB:n vapaaehtoisesti toimittamiin tietoihin. Tämän pyynnön toinen osa koski tietoja, jotka D antoi suullisesti sen jälkeen, kun BPB:n tiloista oli komission tutkimusten ensimmäisenä päivänä eli 25.11.1998 löytynyt kaksi taulukkosarjaa, jossa esitettiin neljän eurooppalaisen tuottajan myyntiä koskevat yksityiskohtaiset tiedot.

455 Näin ollen komissio toteaa, että mitkään BPB:n toimittamista tiedoista eivät ole tuoneet ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta.

456 Komissio korostaa, että Gyprocin osallistuminen rikkomiseen ei ollut yhtä vakavaa kuin BPB:n. Sitä vastoin siltä osin kuin kysymys on niistä kartellin osatekijöistä, joihin Gyproc osallistui aktiivisesti, se toimitti tärkeitä tietoja. Saksan markkinoita koskevat tiedot perustuivat vahvasti Gyprocin panokseen. Komissio katsoo, että tämän yrityksen antamat tiedot olivat yhtä arvokkaita rikkomisen olemassaolon toteamiseksi kuin BPB:

n toimittamat tiedot. Lisäksi Gyprocin 1.9.1999 antama lausuma ei ollut vastaus tietopyyntöön. Gyproc ei myöskään milloinkaan kiistänyt sitä, että sen toiminnat merkitsivät EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

457 Komissio on yhteistyötiedonannossaan määritellyt edellytykset, joilla komission kanssa kartelleja koskevissa tutkimuksissa yhteistyössä olevat yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niille muussa tapauksessa määrättyjä sakkoja lievennetään (ks. yhteistyötiedonannon A kohdan 3 kohta).

458 Kuten yhteistyötiedonannon E kohdan 3 kohdassa todetaan, tämä ilmoitus johtaa oikeutettuihin odotuksiin, joihin yritykset voivat turvautua paljastaessaan kartellin komissiolle. Kun otetaan huomioon perusteltu luottamus, joka yrityksille, jotka haluavat ryhtyä komission kanssa yhteistyöhön, on voinut syntyä yhteistyöstä annetun tiedonannon perusteella, komissio on näin ollen velvollinen noudattamaan kyseistä tiedonantoa arvioidessaan kantajan tekemää yhteistyötä kantajalle määrättävän sakon suuruutta määritettäessä (asia T-26/02, Daiichi Pharmaceutical v. komissio, tuomio 15.3.2006, Kok. 2006, s. II-713, 147 kohta).

459 Tämän tiedonannon B kohdan mukaan sellaisen yrityksen ”sakon määrää, joka sille olisi määrätty, jos se ei olisi toiminut yhteistyössä, alennetaan vähintään 75 prosentilla tai sakko voidaan jättää kokonaan määräämättä”, joka

”a) ilmoittaa komissiolle salaisesta kartellista ennen kuin komissio on päättänyt aloittaa kartelliin kuuluvia yrityksiä koskevan tutkimuksen, ja jos komissiolla ei jo ole riittäviä todisteita ilmoitetun kartellin olemassaolon todistamiseksi;

b) ensimmäisenä esittää ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta;

c) on lopettanut osallistumisensa tähän laittomaan toimintaan viimeistään kartellin ilmoittamishetkellä;

d) antaa komissiolle kaikki tarvittavat tiedot kartellista sekä kaikki sen hallussa olevat kartellia koskevat asiakirjat ja todisteet sekä on valmis jatkuvaan ja täydelliseen yhteistyöhön koko tutkimuksen ajan;

e) ei ole pakottanut toista yritystä osallistumaan kartelliin eikä ole ollut tämän laittoman toiminnan aloittaja tai ratkaiseva toimija”.

460 Lisäksi kyseisen tiedonannon C kohdassa todetaan, että ”[B kohdan] b–e alakohdan edellytykset täyttävä yritys, joka ilmoittaa salaisesta kartellista sen jälkeen, kun komissio on päättänyt aloittaa kartelliin kuuluvia yrityksiä koskevan tutkimuksen, jossa ei kuitenkaan saada riittäviä todisteita päätöksen tekemiseen johtavan [hallinnollisen] menettelyn aloittamiseksi, saa 50–75 prosenttia alennusta sakon määrästä”.

461 Kantaja katsoo pääasiallisesti, että komissio on virheellisesti evännyt siltä yhteistyötiedonannon C kohdassa tarkoitetun 50–75 prosentin alennuksen. On siis tutkittava, onko komissio jättänyt huomioon ottamatta tämän säännöksen soveltamisedellytykset.

462 Käsiteltävänä olevassa asiassa ratkaiseva kysymys sen kannalta, oliko C kohta sovellettavissa määritettäessä kantajalle määrättävän sakon määrä on, antoivatko komission tekemät tarkastukset sille riittävän perustan hallinnollisen menettelyn aloittamiseksi riidanalaisen päätöksen tekemiseksi.

463 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 593 ja 594 perustelukappaleessa, että sillä oli tarkastusten johdosta riittävät tiedot ilmoitetun kartellin olemassaolon toteen näyttämiseksi ja että BPB, joka ei täytä yhteistyötiedonannon B kohdan b alakohdan mukaisia edellytyksiä, ei näin ollen voi saada kyseisen tiedonannon C kohdan mukaista huomattavaa alennusta sakosta.

464 Tältä osin on todettava, että kantaja ei väitä, että se olisi toimittanut komissiolle kaikki kartellin ilmenemismuotoja koskevat ratkaisevat seikat tai että komissio ei olisi voinut näyttää kartellin olemassaoloa toteen ilman kantajan sille toimittamia seikkoja. Se väittää pääasiallisesti, että komissio ei olisi voinut näyttää toteen yhtenä kokonaisuutena pidettävän ja monitahoisen kartellin olemassaoloa sillä tavoin kuin se on tehnyt.

465 Näin ollen on tutkittava, oliko komissiolla tarkastusten jälkeen käytettävissään riittävät tiedot sen kartellin olemassaolon näyttämiseksi toteen, josta lopulta määrättiin seuraamuksia.

466 Lontoon kokousta koskevia tietoja BPB paljasti vain toiseen tietopyyntöön (päivätty 21.9.1999) antamassaan vastauksessa, jossa se vastasi seuraavaan erityiseen kysymykseen: ”Kuka ehdotti pääjohtajien välistä tietojenvaihtoa tai aloitti sen?”

467 Koska komissio oli näin ollen jo tietoinen myyntimääriä kyseisillä neljällä markkina-alueella koskevasta tietojenvaihdosta, sillä oli marraskuussa 1998 tehtyjen tarkastusten perusteella riittävät perusteet aloittaa hallinnollinen menettely päätöksen tekemiseksi.

468 Tältä osin on palautettava mieleen, että yhteisöjen tuomioistuin katsoi asiassa C-301/04 P, komissio vastaan SGL Carbon, 29.6.2006 antamassaan tuomiossa (Kok. 2006, s. I-5915), että asetuksen N:o 17 11 artiklan 1 kohdan mukaisesti annetut vastaukset eivät ole vapaaehtoista yhteistyötä vaan velvollisuuden täyttämistä. Se palautti mieleen, että komissio voi sille tällä alalla annettujen tehtäviensä suorittamiseksi hankkia kaikki tarpeelliset tiedot jäsenvaltioiden hallituksilta ja toimivaltaisilta viranomaisilta sekä yrityksiltä ja yritysten yhteenliittymiltä. Komissiolla on siis oikeus velvoittaa yritys toimittamaan kaikki tarvittavat tiedot tämän yrityksen tiedossa mahdollisesti olevista seikoista ja yrityksen hallussa olevat kyseisiä asioita koskevat asiakirjat, vaikka kyseisten asiakirjojen perusteella voitaisiin osoittaa kyseisen yrityksen tai jonkin toisen yrityksen rajoittaneen kilpailua (34, 39, 41 ja 44 kohta).

469 Myyntimääriä kyseisillä neljällä markkina-alueella koskevan tietojenvaihdon osalta kantaja ei – kuten kannekirjelmän 334 kohdasta lisäksi ilmenee – ole kiistänyt sitä, että komissio löysi välittömiä todisteita tästä tietojenvaihdosta marraskuussa 1998 suorittamissaan tarkastuksissa.

470 Komissio toteaa Yhdistyneen kuningaskunnan myyntimääriä ja markkinaosuuksia koskevasta tietojenvaihdosta, että väitetiedoksiannon 77 kohdassa mainitut kaksi D:lle osoitettua lausuntoa sisälsivät yksityiskohtaisia tietoja muiden tuottajien liikevaihdosta ja ne ovat voineet toimia muiden tätä kysymystä koskevien tutkimusten perustana, vaikka nämä tiedot eivät itsessään olleet riittäviä.

471 Tältä osin on todettava, että väitetiedoksiannon 77 kohdassa mainitut asiakirjat ovat N:ää ennen BG:n pääjohtajana toimineen M:n D:lle osoittamat lausunnot Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoiden kehityksestä. Nämä sisäiset asiakirjat eivät siis osoita, että kysymyksessä olevia tietoja olisi ilmaistu BPB:n ulkopuolisille henkilöille. BPB kuitenkin myönsi 17.3.1996 päivätyssä muistiossaan ja yksityiskohtaisemmin 28.5.1999 päivätyssä lausunnossaan, että kilpailijoiden välillä oli myyntimääriä Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla koskevaa tietojenvaihtoa vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana.

472 Hinnankorotuksia Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla koskevasta tietojenvaihdosta komissio toteaa, että sillä oli jo käytettävissään riidanalaisen päätöksen 201 ja 205 perustelukappaleessa mainitut tiedot. Kuten näistä perustelukappaleista ilmenee, sen lisäksi, että kaksi tarkastusten yhteydessä löydettyä BPB:n sisäistä muistiota todistavat ainoastaan, että hinnankorotuksista oli keskusteltu, komission tätä rikkomisen osatekijää koskeva todistelu nojautuu hinnankorotusten samanaikaisuuteen. Näin ollen se, että BPB myönsi 17.3.1996 päivätyssä muistiossaan ja yksityiskohtaisemmin 28.5.1999 päivätyssä lausunnossaan – kuten riidanalaisen päätöksen 207 perustelukappaleesta ilmenee –, että oli ”yksittäisiä kertoja”, jolloin N oli soittanut Lafargen ja Knaufin Yhdistyneessä kuningaskunnassa oleville edustajille kertoakseen BG:n hintoja koskevista aikomuksista sekä suunnitellusta hinnankorotushaarukasta, tukee merkittävästi komission päättelyä.

473 Kantaja on myöntänyt vain väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa osallistuneensa Versailles'n ja Haagin kokouksiin. Brysselin kokoukseen se myönsi osallistuneensa vasta komission nimenomaiseen kysymykseen antamassaan vastauksessa ensimmäisen tietopyynnön yhteydessä.

474 Tietojenvaihtojärjestelmän osalta riidanalaisen päätöksen 271 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio oli siitä tietoinen tarkastusten yhteydessä löytyneiden tietojen perusteella.

475 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo näin ollen, että BPB:n toimittamat tiedot – siltä osin kuin niitä voidaan pitää vapaaehtoisina yhteisöjen tuomioistuimen edellä 468 kohdassa mainitun oikeuskäytännön valossa – eivät ole ratkaisevia kartellin olemassaolon todistamisen kannalta ja että komissiolla oli tarkastustensa perusteella riittävästi tietoja tämän olemassaolon todistamiseksi.

476 Kun otetaan huomioon yhteistyötiedonannon B kohdan b–e alakohdassa esitettyjen edellytysten, sellaisina kuin ne on toistettu tämän tiedonannon C kohdassa, kumulatiivisuus ja se, että ainakin yksi näistä edellytyksistä, toisin sanoen B kohdan b alakohdassa tarkoitettu edellytys yhdessä kyseisen tiedonannon C kohdan kanssa, ei täyty, ei ole tarpeen tutkia, täyttääkö BPB muut kyseisten säännösten mukaisista edellytyksistä.

477 Tästä seuraa, että komissio ei ole tehnyt virhettä, kun se ei ole alentanut kantajan sakkoa yhteistyötiedonannon C kohdan mukaisesti.

478 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on kuitenkin täyttä harkintavaltaansa käyttäen vielä syytä tutkia, onko komission BPB:n yhteistyön perusteella yhteistyötiedonannon D kohdan mukaisesti myöntämä alennus riittävä.

479 Tältä osin on tärkeää huomata, kuten riidanalaisen päätöksen 592 ja 596 perustelukappaleesta ilmenee, että BPB oli kartelliin osallistuneista ensimmäinen, joka ilmoitti – tosin komission esittämän tietopyynnön jälkeen mutta tavalla, joka meni pyynnössä esitettyä pidemmälle – täydentäviä seikkoja, jotka vahvistivat kartellin olemassaolon. Komissio myöntää, että nämä seikat sisältävät yksityiskohtaisia tietoja kysymyksessä olleista kokouksista, erityisesti Lontoon kokouksesta, ja tietojenvaihdosta suurimmilla eurooppalaisilla markkinoilla ja erityisesti Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla.

480 Lisäksi kuten toisen kanneperusteen tarkastelusta ilmenee, on totta, että jos komissio ei olisi ollut tietoinen Lontoon kokouksesta, se olisi voinut näyttää toteen kartellin olemassaolon mutta sen näkemys kartellista olisi ollut erilainen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että BPB:n toimittamat tiedot, erityisesti Lontoon kokousta koskevat, ovat vahvistaneet huomattavasti komission argumentaatiota kokonaissuunnitelman olemassaolon osalta ja näin ollen niiden perusteella on ollut mahdollista korottaa huomattavasti sakkojen määrää rikkomisen vakavuuden perusteella. Sama päättely soveltuu niihin yksityiskohtaisiin tietoihin, joita BPB toimitti myyntimääriä ja hinnankorotuksia Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla koskevasta tietojenvaihdosta. Tätä päätelmää tukee se, että riidanalaisessa päätöksessä on laajalti siteerattu BPB:n komissiolle toimittamia seikkoja.

481 Kuten lopuksi BPB:n väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 2.2.2 kohdasta ja sen esittämän toisen kanneperusteen tarkastelusta ilmenee, BPB on lisäksi myöntänyt suurimman osan väitetiedoksiannossa kuvatuista tosiseikoista. Samoin kuten BPB:n väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 1.1.4, 2.2.2 ja 6.2.27 kohdasta, toisen kanneperusteen tarkastelusta ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kirjalliseen kysymykseen antamasta vastauksesta ilmenee, BPB ei riitauta sitä, että tietyt seikat on luokiteltu yhteisön oikeuden rikkomisiksi. BPB on näin ollen

myöntänyt, että Lontoon kokous, myyntimääriä kyseisillä neljällä markkina-alueella ja erityisesti Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla koskeva tietojenvaihto sekä kerran tai kahdesti suoritettu hinnankorotuksia Yhdistyneen kuningaskunnan markkinoilla koskeva tietojenvaihto merkitsevät EY 81 artiklan rikkomista.

482 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo täyttä harkintavaltaansa käyttäen, että kantajalle on myönnettävä 10 prosentin lisäalennus sakon määrästä sellaisena kuin se on laskettu ennen yhteistyötiedonannon soveltamista; tämä alennus lisätään komission jo myöntämään 30 prosentin alennukseen.

483 Näin ollen ei ole enää tarpeen tutkia kantajan väitteitä siitä, että komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta siltä osin kuin kysymys on Gyprocille yhteistyön perusteella myönnetystä 40 prosentin alennuksesta.

5. *Vaatimus siitä, että komissio on määrättävä palauttamaan sakon määrä tai toissijaisesti sakon alennettu määrä korkoineen*

*Asianosaisten lausumat*

484 Kantaja toteaa, että se on jo maksanut sakon. Se valittaa sitä, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole mainittu korkokantaa, jota sovelletaan tilanteessa, jossa komission on palautettava sakon määrä kokonaan tai osittain. Se katsoo, että tämän korkokannan

on oltava vähintään sama kuin se, jota olisi sovellettu, jos se olisi asettanut pankkitakauksen, toisin sanoen 4,79 prosenttia. Se jättää kuitenkin kysymyksen sovellettavasta korkokannasta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintaan ja pyytää, että tämä lausuu tästä kysymyksestä, jos kantajan sakko kumotaan tai jos sen määrää alennetaan. Se vaatii lisäksi viivästyskorkojen maksamista tämän tuomion antamisesta lukien siihen saakka, kunnes komissio on maksanut takaisin kaikki sen maksettavana olevat summat.

485 Komissio pitää näitä väitteitä ennenaikaisina. Kolmannessa vaatimuksessa esitetty pyyntö on lisäksi jätettävä tutkimatta, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella ei ole toimivaltaa määrätä tämän tyyppisestä toimenpiteestä.

*Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta*

486 Oikeuskäytännössä on todettu useaan otteeseen, että sellaisen kumoamistuomion seurauksena, jonka vaikutukset ovat taannehtivia ja jonka vaikutuksesta kumottu toimi poistetaan taannehtivasti oikeusjärjestyksestä, vastaajana olevan toimielimen on EY 233 artiklan mukaan toteutettava kumoamistuomiossa todettujen lainvastaisuuksien seurausten poistamiseksi tarvittavat toimenpiteet, mikä tilanteessa, jossa toimi on jo pantu täytäntöön, saattaa merkitä kantajan palauttamista tilanteeseen, jossa se oli ennen toimen antamista (asia T-48/00, Corus UK v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok. 2004, s. II-2325, 222 kohta).

487 Yksi keskeisimmistä EY 233 artiklassa tarkoitetuista toimenpiteistä silloin, kun tuomiossa kumotaan yritykselle perustamissopimuksen kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätyn sakon määrä tai alennetaan sitä, on komission velvollisuus palauttaa kokonaan tai osittain kyseisen yrityksen maksama sakko siltä osin kuin tätä maksua on pidettävä kumoamistuomion seurauksena perusteettomana. Tämä velvollisuus ei

koske ainoastaan perusteettomasti maksetun sakon pääoman palauttamista vaan myös tälle määrälle kertyneitä viivästyskorkoja (edellä 486 kohdassa mainittu asia Corus UK v. komissio, tuomion 223 kohta).

488 Tästä seuraa, että jos komissio ei myönnä viivästyskorkoa sellaisen perusteettomasti maksetun sakon pääomalle, joka palautetaan tällaisen tuomion jälkeen, se jättää toteuttamatta tämän tuomion täytäntöönpanotoimenpiteen ja näin ollen laiminlyö EY 233 artiklan mukaiset velvollisuutensa.

489 Näin ollen vaatimus komission määräämisestä palauttamaan sakon alennettu määrä korkoineen jätetään tutkimatta.

6. *Asian selvittämistoimia koskeva vaatimus*

490 Kantaja toteaa kannekirjelmässään, että ”ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voisi kenties harkita tutkintatoimien määräämistä riippumattoman asiantuntijan antaman lausunnon muodossa sen ratkaisemiseksi, kumpi asianosainen on analysoinut oikein asian taloudellista kontekstia”.

491 Siltä osin kuin tätä vaatimusta on pidettävä asian selvittelytointa koskevana vaatimuksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että sitä ei ole tarpeen hyväksyä, kun otetaan huomioon, että asian tarkastelu on osoittanut selvästi kysymyksessä olevan kartellin kilpailunvastaisen luonteen.

**Oikeudenkäyntikulut**

492 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut. Tämän artiklan 3 kohdan ensimmäisen alakohdan mukaisesti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi jakaa oikeudenkäyntikulut, jos molemmat asianosaiset häviävät yhden tai useamman väitteensä osalta.

493 Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio on hävinnyt vain siltä osin, että sen BPB:lle yhteistyön perusteella myöntämä sakon alennus ei ollut riittävä.

494 Tällaisessa tilanteessa asian olosuhteita arvioidaan oikein, kun päätetään, että komissio vastaa yhdestä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan ja se velvoitetaan korvaamaan yksi kymmenesosa BPB:n oikeudenkäyntikuluista ja että BPB vastaa yhdeksästä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan ja se velvoitetaan korvaamaan yhdeksän kymmenesosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (kolmas jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

**1) [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä yritysten BPB PLC, Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, Société Lafarge SA ja Gyproc Benelux NV (asia**

**COMP/E-1/37.152 – Kipsilevyt) 27.11.2002 tehdyn komission päätöksen 2005/471/EY 3 artiklassa BPB:lle määrätyn sakon määrä vahvistetaan 118,8 miljoonaksi euroksi.**

**2) Kanne hylätään muilta osin.**

**3) Komissio vastaa yhdestä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yksi kymmenesosa BPB:n oikeudenkäyntikuluista.**

**4) BPB vastaa yhdeksästä kymmenesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yhdeksän kymmenesosaa komission oikeudenkäyntikuluista.**

Jaeger Tiili Czúcz

Julistettiin Luxemburgissa 8 päivänä heinäkuuta 2008.

E. Coulon M. Jaeger

kirjaaja presidentti

Sisällys

Tosiseikat . . . . . II - 1354

Menettely ja asianosaisten vaatimukset . . . . . II - 1360

Oikeudellinen arviointi . . . . . II - 1363

1. Ensimmäinen kanneperuste, jonka mukaan puolustautumisoikeuksia on loukattu . . . II - 1363

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1363

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1364

2. Toinen kanneperuste, jonka mukaan EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisen osalta on tehty ilmeisiä virheitä ja/tai perustelut ovat puutteelliset . . . . . II - 1372

Näyttövaatimus . . . . . II - 1372

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1372

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1373

Lontoon kokous . . . . . II - 1374

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1374

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1378

Tietojenvaihto Saksan, Ranskan, Beneluxin ja Yhdistyneen kuningaskunnan myyntimääristä . . . . . II - 1384

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1384

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1386

Tietojenvaihto Yhdistyneen kuningaskunnan myyntimääristä . . . . . II - 1391

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1391

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1392

Tietojenvaihto Yhdistyneen kuningaskunnan hinnankorotuksista vuosien 1992 ja 1998 välisenä aikana . . . . . II - 1394

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1394

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1396

Markkinaosuuksien vakauttaminen Saksassa . . . . . II - 1401

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1401

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1404

Hinnankorotuksia Saksassa koskeva tietojenvaihto . . . . . II - 1410

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1410

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1415

Kartellin maantieteellinen ulottuvuus . . . . . II - 1424

3. Kolmas kanneperuste, jonka mukaan yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen käsitettä on rikottu . . . . . II - 1425

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1425

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1427

4. Neljäs kanneperuste, jonka mukaan EY 253 artiklaa ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa on rikottu ja yleisiä periaatteita on loukattu sakon määrän laskennassa . . . . II - 1431

Rikkomisen vakavuuden perusteella määritetyn sakon laskentapohjan suhteettomuus . II - 1432

Rikkomisen vakavuus . . . . . II - 1432

– Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1432

– Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1434

Rikkomisen todellinen vaikutus kyseisiin markkinoihin . . . . . II - 1437

– Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1437

– Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1441

Sakon laskentapohjan määrittäminen rikkomisen vakavuuden perusteella . . . . . II - 1448

– Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1448

– Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1451

Rikkomisen kesto . . . . . II - 1457

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1457

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1459

Rikkomisen uusiminen . . . . . II - 1461

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1461

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1464

Lieventävät seikat . . . . . II - 1473

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1472

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1475

Yhteistyö . . . . . II - 1481

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1481

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1486

5. Vaatimus siitä, että komissio on määrättävä palauttamaan sakon määrä tai toissijaisesti sakon alennettu määrä korkoineen . . . . . II - 1493

Asianosaisten lausumat . . . . . II - 1493

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta . . . . . II - 1494

6. Asian selvittämistoimia koskeva vaatimus . . . . . II - 1495

Oikeudenkäyntikulut . . . . . II - 1496